

## Nr 26

**Konstitutionsutskottets betänkande i anledning av granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning.**

**Ärendet**

Jämlikt regeringsformen åligger det konstitutionsutskottet att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. För detta ändamål har till utskottet överlämnats de protokoll, som förts i statsrådet under år 1971. Beträffande vissa ärenden har utskottet även tagit del av de till ärendena rörande handlingarna.

I det följande lämnas först en redogörelse för granskningsarbetets uppläggning och sedan en översiktlig redovisning av statsrådsprotokollens innehåll m. m. Den verkställda granskningen och dess resultat upptas därefter i betänkandets huvudavsnitt. Till betänkandet har fogats ett antal bilagor vari redovisas vissa inom utskottets kansli upprättade granskningspromemorior.

**Granskningsarbetets uppläggning**

En av huvudfrågorna i förra årets granskningsbetänkande gällde statsrådsprotokollens offentliggörande och tillhandahållande. I anslutning härtill behandlades vissa informationsfrågor. Utskottet har i samband med årets granskningsarbete följt utvecklingen beträffande hithörande spörsmål. I likhet med föregående år har granskningen även i år avsett författningarnas utgivning och behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. Det fortsatta arbetet med decentralisering av vissa ärendegrupper från Kungl. Maj:t till underlydande myndigheter har vidare studerats. Även omfattningen av lagrådsremisser, sedan den obligatoriska lagrådsgranskningen slopades i februari förra året, har ägnats uppmärksamhet. Vidare har särskilt undersökts tillämpningen av nådeinstitutet och handläggningen av vissa besvärslagsfrågor enligt främst miljöskyddslagstiftningen.

Mot bakgrund av bl. a. den nya förvaltningslagens tillkomst har utskottet granskat vissa konseljärenden vad gäller praxis beträffande beslutsmotivering. Utredningsväsendet och remissförfarandet har även varit föremål för visst studium liksom förekomsten av statstjänstemän i styrelser för statliga verk och företag. Slutligen har utskottet granskat Kungl. Maj:ts handläggning av ett antal andra frågor av principiellt intresse, vilka redovisas under rubriken "Övriga frågor" sist i betänkandet.

### Översiktlig redovisning av statsrådsprotokollens innehåll m. m.

I de senaste fem årens granskningsbetänkanden har lämnats statistiska uppgifter beträffande konseljärendena. En motsvarande genomgång avseende förra årets ärenden redovisas i *bilaga 1*, där även 1970 års statistik medtagits. Utvecklingen beträffande det sammanlagda antalet konselj-ärenden visar först en successiv nedgång från 1966, då ärendantalet uppgick till närmare 32 000, till omkring 25 000 ärenden både 1969 och 1970. Under 1971 har antalet ärenden emellertid åter ökat och utgjorde som framgår av nämnda bilaga sammanlagt drygt 26 000. Det kan noteras att den största ökningen gäller besvärärenden samt dispens- och övriga partsärenden medan exempelvis antalet kommittédirektiv och lagrådsremisser minskat relativt starkt. Det bör påpekas att utskottets statistik – liksom tidigare – beträffande fördelningen av konseljärenden på olika ärendegrupper är behäftad med svagheter. Sålunda skulle exempelvis ett ärende som gäller besvär mot tjänstetillsättningsbeslut kunna redovisas antingen som tjänsteärende eller som besvärärende, vilket här skett, eller som partsärende. Det bör också anmärkas att det verkliga antalet utfärdade författningar är avsevärt högre än som framgår av utskottets statistik. Detta sammanhänger med att ett konseljbeslut kan avse flera författningar samtidigt.

I likhet med i de senaste årens granskningsbetänkanden redovisar utskottet i *bilaga 2* vissa uppgifter om utvecklingen beträffande ärendefördelningen inbördes mellan de enskilda statsråden och mellan departementen. I denna bilaga upptas sålunda dels de förordnanden att föredra särskilda ärendegrupper som under år 1971 getts statsråd enligt § 5 regeringsformen, dels den omfördelning som under året skett av ärenden mellan statsdepartementen.

Slutligen har vid genomgången av statsrådsprotokollen iakttagits att i Kungl. Maj:ts instruktioner för t. f. regering hänvisats till ett sedan år 1969 upphävt grundlagsstadgande (regeringsformen § 13).

### Utskottets granskning

#### 1. *Offentlighet och information beträffande konseljärenden*

I förra årets granskningsbetänkande (KU 1971:34 s. 3–5) behandlade utskottet frågan om statsrådsprotokollens offentliggörande. Utskottet konstaterade därvid att man inom Kungl. Maj:ts kansli ej ansett hinder föreligga mot den av konstitutionsutskottet i tidigare sammanhang förordade ändringen av praxis beträffande offentliggörande av de statsrådsprotokoll, som jämlikt 1 § andra stycket sekretesslagen ej utan Kungl. Maj:ts tillstånd får utlämnas tidigare än två år efter protokollets datum. Den förordade ändringen gick ut på att sekretessen i princip borde hävas omedelbart beträffande alla ej i särskild ordning sekretesskyddade ärenden.

Det bör i sammanhanget erinras om utskottets uttalande i 1970 års granskningsbetänkande (KU 1970:42 s. 6), där utskottet med hänvisning

till den fundamentala roll för vår konstitutionella rätt och för rättssäkerheten i samhället som principen om allmänna handlingars offentlighet spelar framhöll det önskvärda i att denna princip ej inskränks genom specialregler för statsrådsprotokoll. I avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete borde därför offentlighetsprincipen så långt möjligt – inom ramen för nuvarande lagstiftning – tillämpas även i fråga om protokollen i statsrådet.

Det är således med tillfredsställelse utskottet i år kan konstatera att offentlighetsprincipen i största möjliga utsträckning tillämpas beträffande de s. k. tvåårsprotokollen. Även i fråga om åtskilliga ärenden i de s. k. femtioårsprotokollen synes emellertid hinder inte möta mot att besluten ges omedelbar offentlighet. Vid årets granskning har t. ex. uppmärksamats att Kungl. Maj:t inte förordnat om omedelbart offentliggörande av beslut om erkännande av främmande stater, vilket enligt utskottet varit motiverat. Utskottet har erfårit att Kungl. Maj:t i fortsättningen kommer att för detta slag av ärenden förordna om omedelbart offentliggörande.

För att det med hänsyn till innehållet i sekretesslagen från rättslig synpunkt inte skall föreligga någon oklarhet beträffande protokollens offentlighet uttalade utskottet förra året att det borde övervägas om inte protokollen på lämpligt sätt kunde förses med en särskild föreskrift om omedelbart offentliggörande. Detta uttalande har beaktats. Sålunda har statsrådsberedningen i skrivelse den 4 oktober 1971 till expeditionsscheferna och chefen för utrikesdepartementets administrativa avdelning framhållit, att till den regelmässigt använda föreskriften om expedition bör fogas en föreskrift att protokollet, i den mån ej annat särskilt anges, får offentliggöras omedelbart. Statsrådsberedningens förslag har numera vunnit efterföljd inom alla departement.

Utskottets uppfattning att man i allmänhet bör undvika sekretess beträffande de ärenden Kungl. Maj:t avgör i statsrådet inskränker sig inte endast till de tryckfrihetsrättsliga aspekterna, dvs. att principen om allmänna handlingars offentlighet tillämpas även på statsrådsprotokollen. Som utskottet i olika sammanhang framhållit är det av största betydelse för både myndigheterna och allmänheten att det sprids kännedom om Kungl. Maj:ts praxis på olika områden. För detta ändamål krävs särskilda insatser utöver själva offentliggörandet av statsrådsprotokollen. Av förra årets betänkande (KU 1971:34) framgår bl. a. att statsrådsberedningen utarbetat riktlinjer för publicering av konseljbeslut och att beredningen fortlöpande ägnar informationsfrågorna uppmärksamhet. Utskottet, som erfårit att statsrådsberedningens ansträngningar ännu inte lett till åsyftade resultat, vill understryka vikten av att Kungl. Maj:ts beslut i principiellt viktiga frågor snabbt och effektivt når ut till allmänheten och myndigheterna.

## 2. Utgivningen av Svensk författningssamling

Enligt gällande lag (1894:44 s. 1) skall en författning träda i kraft fyra veckor efter det den utkommit från trycket, om inte tidpunkten för ikraftträdandet särskilt angetts. Enligt kungörelsen (1928:1) angående Svensk författningssamling (SFS) bör i princip författning utkomma från trycket i så god tid att den kan vara vederbörande myndigheter tillhanda innan den träder i kraft.

Beträffande innebörden av begreppet "utkommit från trycket" ger förarbetena ingen vägledning. Utredningen om författningspublicering har i betänkandet "Svensk författningssamling" (SOU 1970:48) uttalat att det avgörande bör vara tidpunkten när allmänheten kan få tillgång till författningen och inte då författningen "lämnat tryckpressen". För denna ståndpunkt talar den statsrättsliga grundsatsen att medborgarna skall kunna ta del av författningen innan den får förpliktande verkan. Med hänvisning till tryckfrihetsförordningens bestämmelser att en skrift skall anses utgiven då den "blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt", har utredningen föreslagit att i stället för nuvarande ordning för SFS används uttrycket "utgiven från trycket". Detta har under år 1971 tillämpats endast beträffande ett mindre antal författningar. Vanligen används fortfarande uttrycket "utkom från trycket".

Väsentligare än vilket uttryck som härvid begagnas är enligt utskottet självfallet att författningen verkligen finns tryckt och utgiven den angivna utgivningsdagen. I sammanhanget kan nämnas att utskottet erfarit att det tidigare undantagsvis tillämpade förfarandet att ange en för tidig utkomstdag i syfte att åstadkomma ett snabbare ikraftträdande av viss författning inte längre förekommer.

Utskottet har vid ett flertal tillfällen uppmärksammat föreningar vid utgivningen av SFS och i anledning härav understrukt att det är angeläget att författningarna verkligen utkommer i vederbörlig tid. Vid granskningen av 1971 års författningar har konstaterats att antalet sent utgivna författningar ökat. Sålunda har drygt 150 av sammanlagt 1 275 författningar satts i kraft dagen efter den de utkommit från trycket. Ytterligare cirka 300 författningar har satts i kraft mindre än en vecka efter nämnda tidpunkt. I sammanhanget bör också uppmärksammas distributionen av SFS till mottagarna. Det är enligt utskottet av stor betydelse att distributionen sker utan onödiga förseningar.

Utskottet framhöll i förra årets granskningsbetänkande (KU 1971:34 s. 17) att inte i något fall under 1970 de föreskrivna registren till SFS utkommit i rätt tid. Förhållandet är detsamma beträffande 1971 års register. Som exempel kan nämnas att den genomsnittliga förseningen för de kronologiska månadsregistren under år 1971 varit drygt tre veckor. Vikten av att det finns ändamålsenliga register till SFS, utkomna i vederbörlig tid, bör enligt utskottet ånyo understrykas. Det kan nämnas att Kungl. Maj:t nyligen bestämt att kronologiska månadsregister till SFS inte skall utges under den tid försöksverksamhet med innehållsförteckningar till utsändningar av SFS pågår. Inom statsrådsberedningen under-

söks för närvarande möjligheterna att ge ut en förteckning över samtliga under de senaste femtio åren utkomna och fortfarande gällande författningarna.

Vid granskningen av 1971 års författningsarbete har vidare uppmärksamats att man i allt större utsträckning utger särskilda rättelseblad till redan utfärdade författningar, som varit felaktiga i olika hänseenden. Utredningen om författningspublicering har föreslagit att tryckfel och liknande fel rättas genom särskilda notiser i stället för genom s. k. kartongblad. Under år 1971 har utgetts åtskilliga dylika kartongblad. Författningar rättade på detta sätt har förtecknats i *bilaga 3* till detta betänkande. Av förteckningen framgår att ändringarna oftast avsett endast smärre, redaktionella fel eller misskrivningar. I några fall har rättelserna haft saklig innebörd, t. ex. ändrat belopp för vissa grupplivförsäkrade i SFS 1971:907. Vidare framgår att rättelserna i vissa fall ej föranlett ändrade eller nya statsrådsprotokoll. I anslutning härtil kan nämnas att utskottet även uppmärksammat ett fall där vederbörande originalförfattning ej försetts med angivet Kungl. sigill.

Mot bakgrund av det till hel- och halvårsskiptena i hög grad koncentrerade författningsarbetet kan ifrågasättas om inte en viss ytterligare tidsmässig utspridning av författningarnas ikraftträdande borde göras. Utskottet har erfarit att detta eftersträvas av statsrådsberedningen. Beträffande vissa författningar är detta dock svårt att genomföra, t. ex. sådana som hör samman med budgetregleringen och sådana där ikraftträdandetiden uttryckligen angetts i propositioner som godkänts av riksdagen.

En annan åtgärd i syfte att underlätta författningsarbetet kan vara att under den mest ansträngda tiden, framför allt i december månad, undvika omtryck av mera omfattande författningar, som ändras blott i mindre omfattning; se t. ex. 1971:1035 (lag om ändring i fastighetsbildningslagen), 1088 (byggnadslagen) och 1089 (byggnadsstadgan). Utskottet, som anser att systemet med fullständiga omtryck av flera gånger ändrade författningar har många fördelar, ifrågasätter om inte smärre ändringar i viss författning kan utfärdas på sedvanligt sätt, medan omtryck av författningen i sin helhet kan anstå några veckor.

### 3. Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t

I samband med årets granskningsarbete har utskottet i likhet med tidigare år (senast i granskningsbetänkandet KU 1971:34 s. 20) tagit del av den redovisning — Kungl. Maj:ts skrivelse 1972:3 — som på sedvanligt sätt lämnats beträffande behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. Ett antal fall, där det ifrågasatts om riksdagens viljeytringar blivit vederbörligen beaktade, har blivit föremål för överläggning men ej föranlett något uttalande av utskottet.

Utskottet vill tillägga, att den nämnda redovisningen av behandlingen av riksdagens skrivelser i år liksom tidigare år kommit riksdagen till handa först efter den allmänna motionstidens utgång. Utskottet anser att denna

ordning bör ändras och förordar sålunda att ifrågavarande redovisning lämnas riksdagen samtidigt med statsverkspropositionen. Utskottet vill erinra om att detta förfarande tillämpats tidigare (jfr 1LU 1957:33 och sammansatt KU och 1LU 1959:3). Den förordade ändringen bör genomföras även om den får till följd att Kungl. Maj:ts redovisning av behandlingen av riksdagens skrivelser inte omfattar hela det förflutna året utan avslutas exempelvis per den 1 december. Enligt utskottet torde en sådan ändring av redovisningsperioden inte innebära några väsentliga nackdelar för riksdagens ledamöter.

#### 4. Decentralisering av beslutanderätt

I de senaste årens granskningsbetänkanden har utskottet lämnat vissa upplysningar om departementsutredningens arbete med frågor om decentralisering av beslutanderätt från Kungl. Maj:t till underlydande myndigheter. Denna utredning, som numera slutfört sitt uppdrag, har lagt fram sammanlagt 133 promemorior med förslag om decentralisering av konseljärenden. I januari 1972 redovisade utredningen i en sammanfattande rapport resultatet hittills av de föreslagna åtgärderna. Av rapporten framgår att man kan beräkna att det samlade resultatet av allt decentraliseringsarbete från mitten av 1960-talet är att det årliga antalet konseljärenden minskat från cirka 35 000 år 1964 till cirka 25 000 år 1970. Skulle de förslag till decentralisering som framlagts av utredningen men ännu inte prövats också genomföras kommer man enligt utredningen fram till en ytterligare minskning av det årliga antalet konseljärenden med i det närmaste 2 000 ärenden.

Det bör nämnas att departementsutredningen gjort vissa undersökningar angående den genomsnittliga besvärshäufigheten beträffande några ärendegrupper där decentralisering genomförts, t. ex. vissa utnämningsärenden och ärenden gällande ersättningsanspråk mot staten för person- och sakskador. I båda dessa grupper av ärenden visade det sig vara endast ungefär tre procent av den underlydande myndighetens beslut som överklagades hos Kungl. Maj:t.

Avsikten är att arbetet med decentraliseringsfrågor skall fortsätta och därvid bedrivs inom statsrådsberedningen. Bl. a. är tanken att göra en systematisk genomgång departement för departement och undersöka vilka regeringsärenden som skulle kunna bli föremål för decentralisering.

Enligt utskottets uppfattning är det av värde om man genom ytterligare decentraliseringsåtgärder kan åstadkomma en minskning av ärendemängden hos Kungl. Maj:t. Utskottet förutsätter, därvid att frågor om decentralisering av ärenden av större vikt även i fortsättningen underställs riksdagens prövning.

#### 5. Remisser till lagrådet

Genom beslut av 1970 och 1971 års riksdagar upphävdes bestämmelsen i § 87 RF om Kungl. Maj:ts skyldighet att i vissa fall höra lagrådet.

Ändringen, som trädde i kraft den 17 februari 1971, innebar att lagrådsgranskningen gjordes fakultativ och att Kungl. Maj:t således själv avgör över vilka lagförslag lagrådets yttrande skall inhämtas.

Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande ifrågavarande lagändring uttalade utskottet (KU 1970:20) bl. a., att en bestående utvidgning av lagrådet till tre avdelningar inte kunde accepteras mot bakgrund av de återverkningar en sådan utvidgning hade på högsta domstolens och regeringsrättens arbete. Vidare framhöll utskottet, att ändringen skulle möjliggöra lagrådsgranskning inom nya områden, där granskningen enligt utskottets mening stundom kunde te sig angelägnare än inom de områden som hittills varit föremål för obligatorisk granskning.

Mot bakgrund av ifrågavarande grundlagsändring har inom utskottets kansli utarbetats en promemoria rörande omfattningen och inriktningen av lagrådsremisserna under tiden 17.2 31.12.1971. Promemorian redovisas som *bilaga 4* till detta betänkande.

Såsom närmare framgår av promemorian, visar den företagna undersökningen att det sammanlagda antalet lagrådsremisser från ett 60-tal år 1970 nedgått till ett 30-tal år 1971. Det kan i sammanhanget nämnas att det totala antalet lagpropositioner år 1970 utgjorde drygt ett 90-tal och år 1971 cirka 75.

Erfarenheterna av slopandet av den obligatoriska lagrådsgranskningen är enligt utskottet ännu inte tillräckliga för en säker bedömning av Kungl. Maj:ts praxis på detta område.

## 6. Nåd i brottmål

Kungl. Maj:ts praxis i nådeärenden har granskats av konstitutionsutskottet vid ett flertal tillfällen under årens lopp i samband med dechargearbetet. Senast skedde detta år 1965. Resultatet av granskningen redovisades i utskottets memorial 1965:27 (s. 23–24) samt i en till memorialet fogad bilaga (s. 107–139). 1965 års granskning avsåg företrädesvis nådeansökningar som avgjorts av Kungl. Maj:t under år 1964 i ärenden rörande straff för onykterhet vid förande av motorfordon samt bötesförvandlingsstraff. Särskild uppmärksamhet ägnades därvid de fall där Kungl. Maj:ts beslut avvek från högsta domstolens yttrande. Det bör anmärkas att enligt då gällande lagstiftning krävdes att högsta domstolen skulle yttra sig över alla ansökningar om nåd i brottmål. Denna ordning ändrades 1965 såtillvida, att högsta domstolen sedan dess endast behöver höras över sådana nådeansökningar där ej skäl till bifall uppenbarligen saknas. I anslutning till denna reform har en ny organisation för beredning av nådeärendena byggts upp inom justitiedepartementet.

Utskottet har bl. a. mot bakgrund av nämnda förhållanden beträffande nådeärendenas handläggning funnit anledning att i samband med årets granskning av statsrådsprotokollen åter studera tillämpningen av nådeinstitutet. Härvid har utskottet för att följa utvecklingen beträffande nåd i anledning av trafikonykterhetsbrott tagit del av tillgänglig statistik beträffande nådeärenden på detta område åren 1965 – 1967 m. m.

Granskningen har emellertid främst inriktats på ansökningar om nåd avseende personer som dömts för narkotikabrott. Samtliga sådana ärenden som avgjorts under åren 1970-1971 har sålunda särskilt genomgåtts.

I *bilaga 5* till detta betänkande lämnas en översikt beträffande nådeinstitutets utformning och nådeärendenas handläggning. Där redovisas vidare vissa statistiska uppgifter rörande nådeinstitutets tillämpning under senare år.

Avslutningsvis i bilagan lämnas en redogörelse för gällande lagstiftning i fråga om narkotikabrott och därefter redovisas i korthet omständigheterna i ett antal fall av narkotikabrott där nåd givits eller ansökan om nåd avslagits.

Beträffande omfattningen av ansökningar om nåd har granskningen gett vid handen att antalet nådeansökningar hållit sig tämligen konstant de senaste fem åren, dock med en viss nedgång förra året då drygt 1 700 ärenden avgjordes. Enligt uppgift har en markant stegring av antalet nådeansökningar hittills kunnat iakttas detta år.

Närmare 80 procent av förra årets nådeansökningar avslogs. Yttrande från högsta domstolen hade inhämtats i cirka 10 procent av dessa ärenden. Beträffande dessa överensstämde Kungl. Maj:ts beslut i de flesta fallen med högsta domstolens förslag. Beträffande de nådeansökningar som bifölls helt eller delvis följde Kungl. Maj:ts högsta domstolens förslag i 75 procent av fallen. Det bör anmärkas att ett stort antal av ansökningarna bifölls på det sättet att verkställighetstiden avkortades. Åtskilliga bifallna ansökningar avsåg uppskov med verkställigheten. Det totala antalet i egentlig mening bifallna nådeansökningar rör sig om cirka 10 procent av hela antalet ärenden. Det är då också att märka att i många fall har nåden inneburit att en påföljd ersatts med en annan, t. ex. fängelse med skyddstillsyn eller villkorlig dom.

Antalet nådeansökningar i anledning av straff för narkotikabrott rörde sig 1971 om drygt ett hundratal. Av dessa bifölls endast ett fåtal helt. Omkring 400 ansökningar samma år gällde nåd i anledning av straff för onykterhet vid förande av motorfordon. Även beträffande dessa förekom helt bifall endast i ett mindre antal fall.

Utskottets granskning visar att Kungl. Maj:ts synes tillämpa nådeinstitutet restriktivt, vilket stämmer överens med nådens karaktär av undantagsföreteelse. Vad beträffar nådeinstitutets framtida utformning kan nämnas att grundlagberedningen i sitt nyligen framlagda författningsförslag uttalat, att enligt beredningens uppfattning bör regeringens befogenhet att bevilja nåd bibehållas i den nya grundlagen, varvid nådeområdet bör bestämmas i huvudsaklig överensstämmelse med nuvarande praxis. I enlighet härmed har i förslaget till ny regeringsform upptagits ett stadgande om nådeinstitutet.

Enligt grundlagberedningen hindrar stadgandet inte att ärenden som nu brukar tas upp nådevägen genom lag förs över till handläggning i annan ordning, exempelvis till en "nådenämnd". En sådan åtgärd, som enligt beredningen kan vara motiverad av önskan att minska regeringens



arbete med rutinärenden, begränsar emellertid inte den behörighet att besluta om nåd som det föreslagna stadgandet ger regeringen.

Den företagna granskningen av nådeärenden har ej föranlett något särskilt uttalande av utskottet.

### 7. *Besvärsrätt för organisationer*

I samband med 1969 års granskning av statsrådsprotokollen behandlade utskottet frågan om besvärsrätt för organisationer (KU 1969:18). Utskottet underströk härvid vikten av ett effektivt verkande besvärsinstitut och konstaterade, att man inte heller i förslaget till förvaltningslag ansett det möjligt att närmare bestämma kretsen av besvärshörberättigade. Frågan måste därför även i fortsättningen överlämnas till rättstillämpningen. Utskottet erinrade också om möjligheterna av att inom ramen för speciallagstiftningen skapa mera preciserade regler rörande besvärsrätt i särskilda fall.

Mot bakgrund av tillkomsten av den nya förvaltningslagen, som innehåller vissa allmänna regler om besvärsrätt, har utskottet funnit anledning återkomma till frågan om besvärsrätt för organisationer. Utskottet har ansett det vara av särskilt intresse att studera Kungl. Maj:ts praxis i sådana fall, där besvär anförs i ärenden enligt främst miljöskyddslagen.

I en inom utskottets kansli upprättad promemoria, *bilaga 6* till detta betänkande, redovisas vissa uppgifter om vilka regler som gäller beträffande det s. k. sakägarbegreppet och rätten att anföra besvär. Vidare lämnas en redogörelse för besvärreglerna i byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagarna. Promemorian innehåller också vissa uppgifter om iakttagelser som gjorts vid genomgången av 1971 års statsrådsprotokoll beträffande konseljärenden där besvär anförts av olika organisationer. Även regeringsrättens praxis i fråga om besvärsrätt för organisationer berörs i promemorian.

Undersökningen visar att Kungl. Maj:t i ärenden från jordbruks- och civildepartementen tillämpat ett förhållandevis strikt sakägarbegrepp, när det gäller att ta ställning till om en klagande skall anses saklegitimerad. I princip synes detta innebära, att endast ägare eller annan sakrättsinnehavare till fastighet inom det område som avses med klagomålen eller i angränsande områden tillerkänts besvärsrätt. Beträffande beslut enligt miljöskyddslagen har dock även personer, boende inom det av den miljöfarliga verksamheten berörda området, tillerkänts talerätt i egenskap av sakägare.

I de fall där organisation anför besvär har dessa regelmässigt upptagits till prövning endast om organisationen kunnat anses företräda någon av angivna sakägarekrets. Har inte av besvärsskriften eller eljest framgått att så varit fallet har, såvitt kunnat konstateras, besvären avvisats. Tillfälle synes i sådana fall inte ha beretts organisationen att komplettera besvärsskriften, t. ex. genom företeende av fullmakter från sakägare. I vilken utsträckning man under departementsbehandlingen undersökt,

huruvida den eller de som undertecknat besvärsskrivelsen varit sakägare, kan inte med säkerhet utläsas av genomgångna beslut eller övriga handlingar i ärendena. Den utformning besluten ibland erhållit tyder dock på att sådana undersökningar företagits. Att så sker har på förfrågan bekräftats.

Besvär av organisation har genomgående avvisats på den grund att organisationen inte visat sig vara sakägare. Något fall har inte påträffats, där det framgått att besvären avvisats därför att organisationen inte bedömts vara tillräckligt etablerad för att anses behörig att företräda det intresse som organisationen avser att bevaka.

Den lämnade redovisningen av Kungl. Maj:ts praxis beträffande besvärsmätt för organisationer har ej föranlett något särskilt uttalande från utskottets sida.

#### 8. *Motivering av konseljbeslut*

Konstitutionsutskottet behandlade i granskningsmemorialet 1968 (KU 1968:15) frågan om motivering av konseljbeslut. Utskottet anförde bl. a. att starka skäl talar för att Kungl. Maj:t i viss utsträckning lämnar beslutsmotivering i administrativa partsärenden efter i princip samma normer som anses böra gälla för underordnade myndigheter. Att konseljbeslut motiveras syntes utskottet vara av särskild betydelse med hänsyn till önskvärdheten av att fast och enhetlig praxis i olika ärendegrupper upprätthålls inom förvaltningen. Utskottet framhöll att det från denna synpunkt framför allt är av vikt att motivering i regel ges till Kungl. Maj:ts beslut i frågor av principiell innebörd liksom då Kungl. Maj:t ändrar underordnad myndighets beslut eller frångår av sakkunnig remissinstans hävdad ståndpunkt.

I den nya förvaltningslagen (1971:290), som trätt i kraft den 1 januari 1972, har intagits uttryckliga bestämmelser om skyldighet för myndighet att ange vilka skäl som bestämt utgången i avgjort ärende. I vissa fall får dock skälen helt eller delvis utelämnas, t. ex. om beslutet inte går part emot eller det eljest är uppenbart obehövligt att upplysa om skälen eller om ärendet är särskilt brådskande. Regler härom finns i 17 § förvaltningslagen.

Förvaltningslagen är inte direkt tillämplig på ärende hos Kungl. Maj:t, men statsrådsberedningen har efter samråd med bl. a. expeditionscheferna i en promemoria i januari 1972 gett anvisningar om tillämpningen av förvaltningslagens principer vid handläggningen av förvaltningsärenden hos Kungl. Maj:t. I promemorian framhålls bl. a. att de principer som kommit till uttryck i lagen i stor utsträckning bör följas även hos Kungl. Maj:t, att handläggningen bör ske efter enhetliga principer i samtliga departement och att avvikelser från anvisningarna bör ske endast om särskilda förhållanden påkallar det. Vidare framhålls att konstitutionsutskottets uttalanden i 1968 års memorial beaktats hos Kungl. Maj:t, vilket framgår av särskilda skrivanvisningar utfärdade för statsdepartementen.

Vid granskning av 1971 års statsrådsprotokoll har utskottet mot

ovannämnda bakgrund företagit en genomgång av samtliga Kungl. Maj:ts besvärssärenden under år 1971, vilka uppgått till drygt 4 000. Av dessa ärenden bifölls besvären i närmare 600 fall, dvs. knappt 15 %. Viss beslutsmotivering, om än ofta ganska kortfattad, förekommer i flertalet av dessa ärenden. I många fall, där motivering ej lämnats synes det inte möta särskilda svårigheter att av handlingarna utläsa vilka grunder som varit avgörande för Kungl. Maj:ts bedömning. I åtskilliga andra fall – i huvudsak motsvarande de i förvaltningslagen angivna undantagen i 17 §, framför allt besvär i tjänstetillsättningsärenden -- saknas dock beslutsmotivering helt. I det stora flertalet fall där besvären lämnats utan bifall och Kungl. Maj:t sålunda ej ändrat den underlydande myndighetens beslut saknas också beslutsmotivering.

Sammanfattningsvis torde kunna konstateras att Kungl. Maj:t i allt större utsträckning lämnar beslutsmotivering i huvudsak i enlighet med ovan redovisade principer. Även om utskottet bland 1971 års konselj-ärenden uppmärksammat vissa fall där en mera utförlig beslutsmotivering hade varit av värde, finner utskottet utvecklingen på detta område tillfredsställande.

### 9. Offentliga utredningar

Som inledningsvis nämnts har utskottet i samband med årets granskningsarbete ägnat det statliga utredningsväsendet visst studium. Inom utskottets kansli har sålunda gjorts en undersökning beträffande omfattningen av å ena sidan den utredningsverksamhet som bedrivs genom särskilt tillkallade kommittéer utanför departement och ämbetsverk och å andra sidan det utredningsarbete som utförs av arbetsgrupper o. dyl. inom departementen, s. k. departementsutredningar. I sammanhanget kan nämnas att frågan om utredningsverksamhetens framtida utformning har aktualiserats i motionerna 1972:101 och 1972:291 vilka kommer att behandlas av utskottet under höstsessionen detta år.

Den nu företagna undersökningen, som redovisas som *bilaga 7* till detta betänkande, visar att vid 1972 års ingång var sammanlagt cirka 280 av Kungl. Maj:ts tillsatta kommittéer i verksamhet. Av dessa hade omkring 100 parlamentariskt inslag. Förra året avgavs drygt 90 kommittébetänkanden. Beträffande s. k. departementsutredningar offentliggjordes förra året 50 promemorior. Hittills i år har framlagts 15 departementspromemorior, som utarbetats av arbetsgrupper inom ett eller flera departement. Utredningsarbete i olika frågor som getts offentlighet pågår för närvarande i ett tiotal sådana arbetsgrupper.

Det kan enligt utskottet konstateras att den offentliga utredningsverksamheten i vårt land i betydande omfattning bedrivs av särskilt tillkallade från departement och ämbetsverk fristående kommittéer. Så har förhållandet varit sedan länge. Som nyss framgått förekommer det både rena expertutredningar och kommittéer med parlamentariskt inslag.

Vad gäller den utredningsverksamhet som äger rum inom departementen, vill utskottet i sammanhanget erinra om 1965 års departementsre-

form, som gav departementen väsentligt utökade personalresurser m. m. (prop. 1965:65). Syftet med reformen angavs vara att åstadkomma förbättrade möjligheter till långsiktig planering och samordning. Den centrala styrande och planerande funktionen skulle sålunda starkare än tidigare koncentreras till regeringen. Beträffande utredningsverksamheten uttalades i nämnda proposition bl. a. att den nya departementsorganisationen förutsatte att utredningsarbetet huvudsakligen skulle äga rum utanför departementen, i underlydande organ och genom kommittéer och särskilt tillkallade sakkunniga. Den företagna undersökningen av i vilka former utredningsverksamheten bedrivs bekräftar att så fortfarande är förhållandet.

Den sålunda lämnade redovisningen för den offentliga utredningsverksamheten föranleder inte något uttalande från utskottets sida.

### 10. Redovisning av remissyttranden i propositioner

Remissförfarandet är liksom utredningsväsendet ett led i regeringsärendenas beredning. I regeringsformen § 10 föreskrivs sålunda att vederbörande ämbetsverk skall höras innan ärendena föredras i statsrådet. Remiss till lagrådet av propositioner har berörts i ett tidigare avsnitt av detta betänkande.

Utöver statliga ämbetsverk och myndigheter brukar i stor utsträckning kommunala organ, enskilda organisationer och sammanslutningar av olika slag beredas tillfälle att yttra sig över betänkanden som framlagts av utredningar, kommittéer, interdepartementala arbetsgrupper etc. Det har även förekommit att olika politiska organ fått tillfälle att yttra sig över utredningsförslag. De politiska partiernas huvudorganisationer brukar dock i princip inte anlitas som remissorgan. Någon enstaka gång har det emellertid hänt att dessa beretts tillfälle att yttra sig i frågor av väsentligen partiorganisatorisk karaktär. Enligt utskottets mening finns ingen anledning att frånga denna ordning.

I förslag till riksdagen som föregåtts av remissbehandling framgår det av propositionen vilka remissorgan som inkommit med svar och om yttrande från annat håll avgetts. Har remiss till lagrådet förekommit, återges lagrådets yttrande i sin helhet i propositionen. I övrigt redovisas remissinstansernas och andra organs yttranden mer eller mindre utförligt.

Utskottet har i samband med årets granskningsarbete gjort frågan om redovisning av remissvar i propositioner till föremål för visst studium. Inom utskottets kansli har sålunda från denna utgångspunkt samtliga propositioner (181 st.) som avgetts under år 1971 genomgått. Särskild uppmärksamhet har ägnats remissredovisningen beträffande ett tiotal propositioner, där vederbörande riksdagsutskotts hemställan innehållit avvikelser från Kungl. Maj:ts förslag. Den inom utskottet kansli upprättade promemorian redovisas i sina huvuddrag i *bilaga 8* till detta betänkande. Det kan i sammanhanget erinras om motionen 1972:291 om ökad offentlighet i den statliga beslutsprocessen. Motionen, som bl. a. berör remissväsendet, kommer att behandlas av utskottet under höstsessionen

detta år.

Den nu företagna undersökningen har gett vid handen att drygt etthundra propositioner föregåtts av remissbehandling. Antalet remissinstanser är i regel stort. Det har beträffande 1971 års propositioner varierat från drygt ett tjugotal till inemot etthundra.

Av de propositioner där remissförfarande inte förekommit avser ett trettiotal -- förutom statsverkspropositionen och andra budgetförslag t. ex. godkännande av internationella överenskommelser och vissa skrivelser och andra meddelanden från Kungl. Maj:t till riksdagen. Utöver dessa har alltså ytterligare ett femtiotal propositioner avgetts utan att de förslag som upptagits i dessa remissbehandlats.

Beträffande de propositioner där redovisning av remissvar skett har den allmänna iakttagelsen gjorts att remissinstansernas synpunkter ofta återges i mycket koncentrerad form. Dock görs ibland direkta citat av vad som yttrats i remissvaren. En annan iakttagelse är att alternativa förslag till lösning av en fråga som en remissinstans framfört i regel ges mindre textutrymme i propositionerna än de förslag som vederbörande utredning eller kommitté lagt fram i sitt betänkande.

Statsrådsberedningen har utfärdat särskilda anvisningar för propositionsskrivning. I dessa anføres bl. a. att remissyttranden skall redovisas objektivt och så fullständigt som saken fordrar. Det är vidare enligt anvisningarna viktigt att remissammanställningarna ger en klar och representativ bild av de mera vägande ståndpunkterna i alla viktigare frågor.

Utskottet, som ansluter sig till vad statsrådsberedningen anfört, har inte funnit anledning att göra några särskilda uttalanden i anledning av vad som framkommit vid genomgången beträffande redovisningen av remissvar i 1971 års propositioner.

### 11. *Statstjänstemän i styrelser för statliga verk och företag*

I utskottets i mars detta år avgivna betänkande i anledning av motioner om ökad decentralisering och stärkt lekmannainflytande inom förvaltningen m. m. (KU 1972:12) erinrade utskottet om den utvecklingen mot lekmannastyrelser i centrala ämbetsverk och liknande statsorgan som ägt rum parallellt med eller som en följd av motsvarande utveckling på den regionala nivån. Utskottet konstaterade att 1946 var knappt en tredjedel av ämbetsverken försedda med lekmannastyrelser, medan däremot två tredjedelar av dem var utrustade med sådana styrelser 1968. De verk som fortfarande saknar lekmannastyrelse har enligt utskottet en övervägande judiciell eller teknisk karaktär.

I förra årets granskningsbetänkande anförde utskottet att uppmärksamhet hade ägnats principerna för utseende av departementstjänstemän i styrelserna för statliga företag (KU 1971:34 s. 19). Något särskilt uttalande från utskottets sida gjordes inte i sammanhanget.

I samband med årets granskning har gjorts en undersökning av förekomsten över huvud taget av statstjänstemän som ledamöter i

styrelser för statliga verk och företag. Undersökningen, vars resultat redovisas i en tabell (*bilaga 9*) till detta betänkande, har omfattat de centrala ämbetsverken, statens affärsdrivande verk, de statliga kreditinstituten och den s. k. statsföretagsgruppen, dvs. Statsföretag AB med dotterbolag. Även de företag som ägs helt eller delvis av staten, vilka redovisats under rubriken "Övriga aktiebolag" i publikationen Statliga företag 71, har undersökts.

Genomgången har givit vid handen, att departementstjänstemän förekommer i styrelserna för sexton av drygt ett femtiotal centrala ämbetsverk, råd och nämnder med viktiga funktioner, i affärsverksdelegationen men ej i styrelserna för de sju affärsdrivande verken, i fyra av de sex statliga kreditinstituten samt i Statsföretag AB och i tio av de trettio redovisade dotterbolagen. Beträffande gruppen "Övriga aktiebolag" – sammanlagt tjugosju bolag – finns departementstjänstemän i ungefär hälften av bolagen, i ett par fall som suppleanter.

Statstjänstemän i central statliga förvaltning – förutom verkscheferna – förekommer i cirka trettiofem av de medtagna centrala ämbetsverkens, nämndernas och rådens styrelser, i två av styrelserna för de affärsdrivande verken, i tre av kreditinstituten, i Statsföretag AB, i ungefär hälften av dotterbolagen samt i tjugo styrelser inom gruppen "Övriga aktiebolag". Beträffande den förstnämnda gruppen bör observeras, att representationen i tio fall utgöres av tjänstemän som är anställda i vederbörande ämbetsverk. Statstjänstemän från lokal statlig förvaltning förekommer endast i mycket ringa omfattning i de angivna styrelserna. Landshövdingar finns i tre av styrelserna för de centrala ämbetsverken, i två av kreditinstituten och i två av Statsföretag AB:s dotterbolag. I styrelserna för "Övriga aktiebolag" ingår landshövdingar i sex av bolagen.

## 12. Övriga frågor

Utskottet har till särskild granskning även tagit upp ett antal andra frågor av principiellt intresse.

Sålunda har utskottet granskat vissa frågor rörande *förenade fabriksverken* (FFV) mot bakgrund bl. a. av den anmälan till justitiekanslern som gjordes av chefen för industridepartementet i mars förra året. I *bilaga 10* redovisas sammandrag av en inom utskottets kansli upprättad promemoria med uppgifter i saken.

Vid ett flertal tillfällen har FFV-frågorna varit föremål för debatt i riksdagen, varvid såvitt gäller de konstitutionella aspekterna hänvisats till konstitutionsutskottets granskningsverksamhet. Nyligen behandlade näringsutskottet i samband med andra frågor rörande de statliga företagen bl. a. motionen 1972:584 vari hemställts att en parlamentarisk kommission skulle tillsättas med uppgift att granska förhållandena i fråga. Näringsutskottet (NU 1972:16) avstyrkte motionen under framhållande att det ankommer på konstitutionsutskottet att avgöra huruvida särskilda utredningsåtgärder är erforderliga för att bereda underlag för den granskning av regeringens åtgärder som åvilar konstitutionsutskottet.

Näringsutskottets betänkande i denna del var enhälligt och följdes av riksdagen.

I samband med konstitutionsutskottets granskning har inom utskottet framförts krav på tillsättande av en parlamentarisk kommission för att få ytterligare underlag för en prövning av de konstitutionella frågorna rörande regeringens mellanhavanden med FFV.

Utskottet har vid granskningen av FFV-frågorna från de synpunkter utskottet har att företräda inte funnit anledning att föranstalta om ytterligare utredning i saken. Den företagna granskningen har från konstitutionell synpunkt ej gett anledning till särskilt uttalande från utskottets sida.

Vidare har utskottet ägnat uppmärksamhet åt frågan om *lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna* såvitt gäller de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna. Utskottet, som vid sin granskning konstaterat att den åsyftade samordningen med näringsliv och arbetsmarknad har tillgodoseetts genom valet av nämnda ledamöter, finner inte anledning att göra något ytterligare uttalande i frågan.

Härutöver har granskningen omfattat följande ämnen, nämligen vissa frågor i anledning av *uthyggnaden av Hyltebruk* (kanslipromemoria bilaga 11);

ändringar i *betygssystemet för grundskola och gymnasium* (kanslipromemoria bilaga 12);

vissa frågor rörande *socionomutbildningen och vuxenutbildningen* (kanslipromemorior bilaga 13 och 14);

*utbildningen av bibliotekspersonal* (kanslipromemoria bilaga 15);

praxis vid *utnämning till vissa kyrkliga tjänster* (kanslipromemoria bilaga 16);

frågor rörande *befrielse från religionsundervisning* (kanslipromemoria bilaga 17); samt

*praxis i medborgarskapsärenden.*

Utskottet har inte funnit anledning att göra några särskilda uttalanden beträffande de angivna frågorna. Vad gäller praxis i medborgarskapsärenden avser utskottet att fortsätta granskningen.

Den granskning som således utförts samt resultatet därav får utskottet härmed för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 5 maj 1972

På konstitutionsutskottets vägnar

GUNNAR LARSSON

*Närvarande:*

Med de undantag som nedan anges har vid betänkandets behandling deltagit: herrar Larsson i Luttra (c), Adamsson (s), Nelander (fp), Henningsson (s), Hernelius (m), fru Thunvall (s), herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Mossberg (s), Pettersson i Örebro (c), Andersson, Sten, i Stockholm (s), Werner i Malmö (m), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s) och Norrby i Akersberga (fp).

Vid behandlingen av nedan antecknade punkter har beträffande

*punkten 1.* herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö och herr Molin ersatt herr Norrby i Akersberga;

*punkten 2.* herr Molin ersatt herr Nelander, herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkten 3.* herr Molin ersatt herr Nelander, herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkterna 4., 5. och 6.* herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkten 7.* herr Molin ersatt herr Nelander, herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkten 8.* herr Molin ersatt herr Nelander, herr Karlsson i Malung ersatt herr Johansson i Trollhättan, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkten 9.* herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wictorsson ersatt herr Svensson i Eskilstuna;

*punkterna 10. och 11.* herr Molin ersatt herr Nelander, herr Wijkman ersatt herr Hernelius, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Karlsson i Malung ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm och herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö;

*punkten 12. (rörande förenade fabriksverken)* herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm, herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö och herr Wictorsson ersatt herr Svensson i Eskilstuna;

*(rörande lekmannainslaget i de nya länsstyrelserna)* herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö, herr Wictorsson ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm och herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Svensson i Eskilstuna;

*(rörande Hyltebruk)* herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm och herr Wictorsson ersatt herr Svensson i Eskilstuna;

*(rörande betygssystemet för grundskola och gymnasium)* samt

*(rörande utbildningen av bibliotekspersonal)* herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm och herr Wictorsson ersatt herr Svensson i Eskilstuna;

*(rörande socionomutbildningen och vuxenutbildningen)* herr Karlsson i Malung ersatt herr Adamsson, herr Molin ersatt herr Nelander, herr



Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Henningsson, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wictorsson ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm;

(rörande *praxis vid utnämning till vissa kyrkliga tjänster*) herr Karlsson i Malung ersatt herr Adamsson, herr Dahlberg ersatt herr Henningsson, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Wictorsson ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm;

(rörande *befrielse från religionsundervisning*) herr Karlsson i Malung ersatt herr Adamsson, herr Schött ersatt herr Hernelius, herr Fiskesjö ersatt herr Boo, herr Olsson i Sundsvall ersatt herr Pettersson i Örebro och herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm;

(rörande *praxis i medborgarskapsärenden*) herr Karlsson i Malung ersatt herr Henningsson, herr Fiskesjö ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Wijkman ersatt herr Werner i Malmö, herr Gustavsson i Ängelholm ersatt herr Andersson, Sten, i Stockholm och herr Molin ersatt herr Norrby i Åkersberga.

## Reservationer (A, B, C, E, F, H, I och K) och särskilda yttranden (D, G, J och L)

A. **Reservation** av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp), Molin (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottet under punkten 3. *Riksdagens skrivelser* (s. 5) i stället för sista meningen i första stycket bort uttala följande:

Då det enligt utskottets mening är väsentligt att riksdagens viljeyttringar blir vederbörligen beaktade, får utskottet framhålla att vid årets granskning särskilt uppmärksammas ett par fall, där Kungl. Maj:t inte fullständigt beaktat riksdagens intentioner.

Det första fallet avser *socionomutbildningen*, där riksdagens beslut (rskr 1971:136) om att den handledda studiepraktiken som hittills normalt skall omfatta två terminer inte beaktats av Kungl. Maj:t. Mot riksdagens beslut föreskrivs nämligen i Kungl. Maj:ts kungörelse (1971:343) om ändring av stadgan för socialhögskolorna att nämnda studiepraktik för studerande med yrkeserfarenhet skall omfatta endast en termin (se *bilaga 13*).

Det andra fallet avser *vuxenutbildningen*, där riksdagen uttalat att visst statsbidrag skall kunna användas för uppsökande verksamhet för vuxenutbildningen (rskr 1971:170). Likväl innehåller Kungl. Maj:ts kungörelse (1971:429) om kommunal och statlig vuxenutbildning ingen anvisning om att statsbidraget även får användas för detta ändamål (se *bilaga 14*).

I dessa båda fall har sålunda riksdagsbesluten inneburit modifikationer av regeringens förslag i propositionerna, medan regeringens sedermera fattade beslut innebar en återgång till propositionernas förslag. På grund härav har riksdagens uppfattning inte i sin helhet kommit att förverkligas.

Utskottet har i sammanhanget även uppmärksammat ett fall där en begäran av riksdagen om viss utredning utan någon närmare motivering avskrivits av Kungl. Maj:t. Detta gäller riksdagens skrivelse den 28

november 1961 (rskr 1961:370) med hemställan om utredning rörande en civilrättslig lagstiftning om *mäklarverksamheten*. Trots att detta ärende flera gånger följts upp med frågor i riksdagen (åren 1964, 1966 och 1968), har det ej föranlett annan Kungl. Maj:ts åtgärd än ett i oktober 1971 utan någon motivering fattat beslut att lämna skrivelsen utan åtgärd, vilket utskottet från principiella synpunkter funnit värt att notera.

**B. Reservation** av herrar Nelander och Norrby i Åkersberga (båda fp), som ansett att sista stycket i utskottets yttrande under punkt 7. *Besvärsrätt för organisationer* (s. 10 bort ha följande lydelse:

Det bör tilläggas att organisationer av olika slag ofta har ett berättigat intresse att påverka beslutsfattandet i särskilt miljöskyddsärenden. Ibland har organisationen skapats just för att tillvarata bl. a. enskilda sakägares intressen i berörda frågor och därigenom underlätta för den enskilde att göra sig hörd i miljödebatten. Det synes därför enligt utskottet angeläget, att man under besvärärendes beredning hos Kungl. Maj:t undersöker huruvida inom en organisation, som anför besvär, finnes sakägare i vedertagen mening och i så fall ger tillfälle till komplettering av besvärsskriften. Självfallet är det också av vikt att Kungl. Maj:ts bedömning av besvärsrättsfrågor kommer till allmän kännedom och att avvisningsbeslut alltid förses med klargörande motivering.

**C. Reservation** beträffande avsnittet 9. *Offentliga utredningar* av herrar Nelander (fp), Hernelius (m), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottets yttrande i denna del (s. 11--12) bort ha följande lydelse:

Som inledningsvis ----- utskottet -- sådana arbetsgrupper. Någon samlad bild av departementsutredningarnas antal, sammansättning, direktiv, arbetsformer osv. har ej kunnat ges eftersom ytterst knapphändiga informationer har tillhandhållits av statsrådsberedningen. Klart är dock att departementsutredningarnas andel av det totala offentliga utredningsarbetet ökat under senare år.

Vad gäller ----- utskottet -- tillkallade sakkunniga. Utskottet kan på basis av tillgänglig information inte uttala sig om så fortfarande är förhållandet. En rad exempel under de senaste åren visar dock att betydelsefulla frågor ofta bereds av departementsutredningar och ges offentlighet först när proposition föreläggs riksdagen. Härigenom försvåras enligt utskottets mening en allsidig och omfattande debatt innan beslut fattas.

**D. Särskilt yttrande** beträffande avsnittet 9. *Offentliga utredningar* (s. 11--12) av herrar Larsson i Luttra (c), Boo (c) och Fiskesjö (c), vilka anført följande:

Av tradition har viktiga reformer i vårt land förberetts genom ett omsorgsfullt utredningsarbete. Huvudparten av detta arbete har försiggått inom parlamentariskt sammansatta kommittéer. Denna utredningsform har många fördelar. Bl. a. ger den representanter för riksdagen och de politiska partierna möjlighet till insyn och påverkan under ett tidigt stadium av beslutsprocessen.

Det är därför enligt vår mening olyckligt att — som bl. a. utskottets undersökningar visar — det parlamentariska inslaget i de offentliga utredningarna under senare år minskat och att en allt större del av utredningsverksamheten kommit att ske i form av interna s. k. departementsutredningar.

En rad frågor som gäller utredningsväsendet — bl. a. de som här berörts — har av centerpartiet vid årets riksdag aktualiserats i en partimotion (1972:101), som kommer att behandlas av riksdagen under höstsessionen.

E. **Reservation** av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottet i anslutning till granskningen av vissa frågor rörande *förenade fabriksverken* (s. 14–15) bort uttala och hemställa följande:

Sålunda har utskottet ——— utskottet ——— följdes av riksdagen. Utredningen rörande förenade fabriksverken tyder på att i samband med underhandskontakter vid olika tillfällen mellan berörda departement och vederbörande verkschef gjorts uttalanden som uppfattats såsom vittgående bemyndiganden till verksledningen att vidta åtgärder av skilda slag (exempelvis inköpet av SMT, lån till David Sverker, förvärvet av Linson Instrument etc.). Det är icke klarlagt i vad mån dessa uttalanden sanktionerats av regeringen eller av ansvarigt statsråd. Över huvud taget synes beslutsprocessen i hithörande frågor ha varit löslig och icke i överensstämmelse med vad som bort gälla. Fråga om ministerstyrelse direkt eller indirekt utövats har också uppkommit liksom om regeringen lämnat riksdagen fullständigt beslutsunderlag.

Vid diskussion i riksdagen härom (riksdagens prot. 1971:149) har från regeringssidan hänvisats till att konstitutionsutskottet äger pröva frågan. Utskottet har emellertid inte haft möjligheter att få klarhet rörande vad som förekommit och därmed underlag för en prövning av de konstitutionella aspekterna.

Med hänsyn till vikten av att denna fråga utreds och granskas hemställer utskottet

att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om tillsättande av en parlamentarisk kommission med uppgift att granska regeringens mellanhavanden med förenade fabriksverken 1968–1971.

F. **Reservation** av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett att utskottets yttrande beträffande *lekmannainslaget i länsstyrelserna* (s. 15) bort ha följande lydelse:

Det är känt att de av regeringen utsedda ledamöterna i den nya länsstyrelseorganisationen har sin politiska hemvist i regeringspartiet i långt större utsträckning än motiverats. Dessa ledamöter utsågs, mot vad som vid riksdagsbehandlingen antogs, efter det att landstingen valt ledamöter i länsstyrelserna. Att syftet med regeringens val var att ge regeringspartiet majoritet i de nya styrelserna har också direkt utsagts från regeringshåll (riksdagens prot. 1971:111).

Därmed har vid tillkomsten av den nya organisationen en av riksdagen icke godkänd princip kommit till användning. Utskottet ger riksdagen detta till känna.

G. **Särskilt yttrande** avseende vissa frågor i anledning av *utbyggnaden av Hyltebruk* (s. 15) av herrar Nelander och Norrby i Åkersberga (båda fp) vilka anförde:

Kungl. Maj:t har under 1971 inte vidtagit några åtgärder med anledning av att Hylte Bruks AB, i vilket staten äger 20 % av aktierna, brutit mot miljöskyddslagen. Företaget har med föregripande av koncessionsprövning enligt miljöskyddslagen påbörjat uppförande av en massaindustri. Härigenom har utredningen om södra Sveriges skogsindustrier föregripits och inte, så som Kungl. Maj:t förutsatte i sina direktiv, kunnat läggas till grund för en miljömässigt och samhällsekonomiskt optimal industrilokalisering. Vi anser att Kungl. Maj:ts passivitet kan ha inneburit att väsentliga samhällsintressen åsidosatts.

H. **Reservation** av herrar Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Werner (m), Fiskesjö (c) och Norrby i Åkersberga (fp), som ansett att utskottet vid behandlingen av frågan om *betygssättningen i grundskola och gymnasieskola* (s. 15) bort uttala följande:

Utskottet har uppmärksammat att Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande genom ändring den 20 februari 1970 (1970:78) i den då gällande skolstadgan (1962:439) bestämt att betyg i grundskolan endast skall ges i årskurserna 3, 6 och 7 vid slutet av vårterminen och i årskurserna 8 och 9 vid slutet av varje termin samt att skolstyrelsen får besluta att betyg i årskurserna 3 och 6 skall ersättas med annan form av besked. Bestämmelserna har överförts till den nya skolstadgan, som utfärdades den 23 april 1971 (1971:235). Kungl. Maj:t har vidare utan riksdagens hörande den 28 januari 1972 beslutat, att i ämnet svenska skall ges endast ett betyg vid gymnasieskolans tvååriga linjer, där undervisning i svenska meddelas endast det första året.

Utskottet vill som sin mening uttala att beslut, som fattats av Kungl. Maj:t efter riksdagens hörande, inte bör ändras utan att riksdagens synpunkter på nytt inhämtas. I de aktuella fallen borde sålunda grunderna för betygssättningen inte ha ändrats utan riksdagens hörande.

**I. Reservation** av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Norrby i Åkersberga (fp) och Molin (fp), vilka ansett att utskottet vid behandlingen av vissa frågor rörande *socio-nomutbildningen och vuxenutbildningen* (s. 15) bort uttala följande:

Dessa frågor är enligt utskottets mening exempel på sådana fall, som berörts i reservationen A, där Kungl. Maj:t inte fullständigt beaktat riksdagens intentioner.

**J. Särskilt yttrande** av herrar Nelander och Norrby i Åkersberga (fp), vilka avseende frågan om *utbildning av bibliotekspersonal m. m.* (s. 15) anfört följande:

Ifrågavarande proposition innehöll så svårtolkade uttalanden rörande vilka krav som skulle uppställas för tillträde till biblioteksutbildningens yrkesinriktade stadium att utbildningsutskottet ansåg det erforderligt att inhämta förtydligande upplysningar härom och i sitt utlåtande (UbU 1971:19) klarlägga hur förslaget i denna del skulle tolkas.

På grund av det anförda finner vi det angeläget att understryka vikten av att Kungl. Maj:ts propositioner formuleras klart och otvetydigt så att risk för feltolkningar av här angivet slag inte uppkommer.

**K. Reservation** av herrar Hernelius och Werner i Malmö (båda m), vilka i anslutning till granskningen av Kungl. Maj:ts praxis vid *Utnämning till vissa kyrkliga tjänster* (s. 15) anfört följande:

Vi har observerat att vid utnämning av biskop kandidat som på förhand givit till känna ovillighet att viga kvinna till präst endast i undantagsfall blivit utsedd. När allmänna kyrkomötet år 1958 för sin del godkände lagförslaget om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst framförde dåvarande ecklesiastikministern Edenman regeringens mening rörande åsiktsfriheten inom kyrkan samt statsmakternas avsikt att respektera denna. Uttalandet har återgetts i *bilaga 16* till betänkandet. Detta auktoritativa uttalande hade sannolikt stor betydelse för frågans avgörande. Kyrkomötets avsikt var uppenbarligen att vidhålla utrymme för olika meningsriktningar inom kyrkan. Den s. k. samvetsklausulen avsågs då värna strävandena att överbrygga motsättningarna och trygga respekten för olika åsikter inom den svenska folkkyrkan.

Senare har emellertid, som framgår av nämnda bilaga, statsråden Myrdal och Nilsson gjort uttalanden av helt annan innebörd. Olika principer från regeringens sida synes sålunda vid olika tidpunkter ligga till

grund för utnämningsspolitiken. Mot denna bakgrund anser vi att utskottet borde ha fäst riksdagens uppmärksamhet på att nuvarande praxis vid tillsättning av biskop i svenska kyrkan ej synes förenlig med de uttalanden som gjordes av regeringen vid kyrkomötet 1958.

**L. Särskilt yttrande** av herrar Nelander (fp), Werner i Malmö (m) och Schött (m), vilka rörande befrielse från de allmänna *skolornas religionsundervisning* (s. 15) anfört följande:

Sverige har genom olika konventioner erkänt sig respektera föräldrars frihet att tillförsäkra sina barn undervisning i enlighet med sin religiösa uppfattning, låt vara med den inskränkningen att befrielse från deltagande i de allmänna skolornas religionsundervisning endast kan medges barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad. Likväl har endast två trossamfund, — katolska kyrkan i Sverige och de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö — erhållit tillstånd att jämlikt 27 § skollagen ombesörja religionsundervisningen. Därutöver har hos Kungl. Maj:t utbildats en administrativ praxis av innebörd att enskilda elever, tillhöriga andra trossamfund än svenska kyrkan, erhållit individuell befrielse. Denna administrativa praxis har emellertid icke tillämpats konsekvent. Sålunda har barn tillhöriga Svenska evangeliska kyrkan i Sverige (St Martins församling) icke medgivits befrielse från skolans religionsundervisning för att i stället få sådan undervisning i samfundets regi.

Mot bakgrund av det anförda vill vi som vår mening uttala följande.

En rimlig tolkning av 27 § skollagen, sammanställd med de av Sverige biträdda konventionerna och den till tilläggsprotokollet den 20 mars 1952 fogade reservationen, måste innebära att tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisningen skall ges varje trossamfund, som ansöker därom, såvida samfundet bekänner sig till en annan tro än svenska kyrkans och kan bedömas ge barnen en tillfredsställande religionsundervisning. Det förhållandet att inga andra trossamfund än katolska kyrkan i Sverige och vissa mosaiska församlingar erhållit sådant tillstånd synes oss vara uttryck för en mycket restriktiv rättstillämpning och visar, att konventionerna inte fått tillräcklig genomslagskraft i svensk skolpolitik.



*Bilaga I**Konseljärenden år 1970*

| Ärendegrupp                                                                 | Ju                 | UD  | Fö    | S     | K     | Fi    | U     | Jo    | H   | In    | C     | Ind | S:a                |
|-----------------------------------------------------------------------------|--------------------|-----|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-----|-------|-------|-----|--------------------|
| 1 Proposi-<br>tioner                                                        | 49                 | 5   | 16    | 26    | 21    | 63    | 28    | 19    | 12  | 11    | 7     | 16  | 273                |
| 2 Lagråds-<br>remisser                                                      | 39                 | —   | 1     |       | 1     | 6     | 2     | 1     | —   | 2     | 1     | 4   | 57                 |
| 3 Utfärdan-<br>de av för-<br>fattningar<br>(SFS)                            | 157                | 3   | 27    | 82    | 39    | 136   | 140   | 39    | 38  | 29    | 31    | 17  | 738                |
| 4 Kommitté-<br>direktiv                                                     | 21                 | 2   | 7     | 18    | 13    | 31    | 17    | 29    | 3   | 8     | 7     | 9   | 165                |
| 5 Reglerings-<br>brev samt<br>anslags-<br>och stats-<br>bidrags-<br>ärenden | 165                | 102 | 302   | 474   | 142   | 296   | 962   | 194   | 89  | 343   | 86    | 99  | 3 254              |
| 6 Tjänste-<br>ärenden                                                       | 1 125              | 291 | 745   | 749   | 410   | 1 719 | 1 271 | 267   | 123 | 190   | 373   | 181 | 7 444              |
| 7 Besvär-<br>ärenden                                                        | 57                 |     | 267   | 57    | 495   | 113   | 251   | 543   | 102 | 552   | 770   | 13  | 3 220              |
| 8 Dispens-<br>ärenden<br>och övriga<br>partsären-<br>den                    | 966                | 63  | 246   | 523   | 555   | 1 272 | 787   | 429   | 227 | 660   | 318   | 139 | 6 185              |
| 9 Hemliga<br>ärenden                                                        | 3                  | 122 | 137   | 1     | —     | 99    |       | 3     | 89  | —     | 1     | 2   | 457                |
| 10 Övriga<br>ärenden                                                        | 2 183 <sup>1</sup> | 52  | 528   | 90    | 91    | 157   | 365   | 31    | 25  | 67    | 134   | 53  | 3 776 <sup>1</sup> |
| Totalt                                                                      | 4 765              | 640 | 2 276 | 2 020 | 1 767 | 3 892 | 3 823 | 1 555 | 708 | 1 862 | 1 728 | 533 | 25 569             |

<sup>1</sup> inkl. 2 048 nådeärenden.



*Konseljärenden år 1971*

| Ärendegrupp                                            | Ju                 | UD  | Fö    | S     | K     | Fi    | U     | Jo    | H   | In    | C     | Ind | S:a                |
|--------------------------------------------------------|--------------------|-----|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-----|-------|-------|-----|--------------------|
| 1 Propositioner                                        | 43                 | 6   | 5     | 9     | 10    | 53    | 17    | 13    | 4   | 6     | 8     | 7   | 181                |
| 2 Lagrådsremisser                                      | 23                 | —   | —     | —     | 1     | 1     | 1     | —     | —   | —     | 1     | —   | 27                 |
| 3 Utfärdande av författningar (SFS)                    | 211                | 7   | 40    | 88    | 48    | 273   | 113   | 90    | 47  | 54    | 55    | 17  | 1 043              |
| 4 Kommittédirektiv                                     | 15                 | 1   | 11    | 5     | 5     | 10    | 19    | 11    | 4   | 2     | 3     | 7   | 93                 |
| 5 Regleringsbrev samt anslags- och statsbidragsärenden | 263                | 59  | 299   | 282   | 127   | 209   | 765   | 240   | 58  | 94    | 114   | 133 | 2 643              |
| 6 Tjänsteärenden                                       | 1 045              | 366 | 684   | 529   | 319   | 1 479 | 1 114 | 313   | 118 | 247   | 894   | 205 | 7 313              |
| 7 Besvärärenden                                        | 156                | 1   | 406   | 109   | 535   | 138   | 451   | 411   | 267 | 748   | 940   | 15  | 4 177              |
| 8 Dispensärenden och övriga partsärenden               | 2 478 <sup>1</sup> | 15  | 724   | 702   | 775   | 1 576 | 1 009 | 332   | 176 | 1 027 | 234   | 176 | 9 224 <sup>1</sup> |
| 9 Hemliga ärenden                                      | 15                 | 108 | 153   | 4     | 11    | 77    | 1     | 6     | 75  | 3     | 2     | 4   | 459                |
| 10 Övriga ärenden                                      | 131                | 23  | 156   | 75    | 76    | 152   | 152   | 46    | 18  | 23    | 35    | 17  | 904                |
| Totalt                                                 | 4 380              | 586 | 2 478 | 1 803 | 1 907 | 3 968 | 3 642 | 1 462 | 767 | 2 204 | 2 286 | 581 | 26 064             |

<sup>1</sup> inkl. 1739 nådeärenden, vilken grupp i tidigare års statistik redovisats under övriga ärenden.

## Bilaga 2

## Under år 1971 meddelade förordnanden enligt § 5 regeringsformen

| Dag                           | Förordnad | Ärenden                                                                                                    |
|-------------------------------|-----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Justitiedepartementet:</i> |           |                                                                                                            |
| 14.1.1971                     | Lidbom    | Lagstiftningsärenden angående civilrätt samt ärenden angående därtill anknyttade tillämpningsföreskrifter. |
| 30.6.1971                     | Lidbom    | Utrikesärenden av huvudsakligen rättslig natur – med den begränsning som följer av § 11 regeringsformen.   |

## Omfördelning m. m. av ärenden mellan statsdepartementen under år 1971

SFS 1971:493: tilldelades justitiedepartementet ärenden rörande ersättning för personskada på grund av brott;

tilldelades försvarsdepartementet ärenden rörande regionmusiken;

tilldelades kommunikationsdepartementet ärenden rörande transport- och trafikforskning, i den mån sådana ärenden ej ankommer på annat departement;

tilldelades finansdepartementet ärenden rörande tillämpningen av lagen om förenklad aktiehantering och ärenden rörande presstöd och samhällsinformation, i den mån sistnämnda ärenden ej ankommer på annat departement;

överflyttades från jordbruksdepartementet till utbildningsdepartementet ärenden rörande lägre utbildning på jordbrukets, trädgårdsnäringens och skogsbrukets områden samt tilldelades utbildningsdepartementet ärenden rörande vuxenutbildning;

överflyttades från handelsdepartementet till jordbruksdepartementet ärenden rörande idrott samt tilldelades jordbruksdepartementet ärenden rörande växtförädlarrätt;

tilldelades handelsdepartementet ärenden rörande tillämpning av lagen om vissa internationella sanktioner;

tilldelades civildepartementet ärenden rörande länsskatterätterna och länsrätterna;

tilldelades finansdepartementet ärenden avseende lagstiftning angående skattebrott och lagstiftning angående förenklad aktiehantering;

SFS 1971:1203: tilldelades justitiedepartementet ärenden rörande arrendenämnderna; enligt övergångsbestämmelse handläggs dock ärenden rörande arrendenämnder som avses i 2 kap. 49 a § lagen (1907:36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom fortfarande av jordbruksdepartementet;

tilldelades finansdepartementet ärenden rörande tillämpningen av lagen om registrering av aktieinnehav;

tilldelades justitiedepartementet ärenden avseende lagstiftning som rör arrendenämnder; enligt övergångsbestämmelse handläggs dock lagstiftningsärenden i fråga om arrendenämnder som avses i 2 kap. 49 a § lagen (1907:36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom fortfarande av jordbruksdepartementet;

tilldelades finansdepartementet ärenden avseende lagstiftning angående registrering av aktieinnehav.

## Förteckning över rättsbehandling för SFS 1971

## Bilaga 3

| SFS nr | Författning avseende                                                                                                                                                                                 | Dep. | Konsejldag | Utkom fr. trycket | Ikraftträdande   | Rättsbehandling utkom | Rättelsen avsåg                                                        | Rättelsen införd i originalprot. |
|--------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|------------|-------------------|------------------|-----------------------|------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|
| 6      | KK om ändring i vägtrafikkungörelsen (1951:743)                                                                                                                                                      | K    | 14/1       | 4/2               | 5/2              | 23/2                  | Punkt efter §-tecken                                                   | Ja <sup>1</sup>                  |
| 19     | KK om ändring i kungörelsen (1958:272) om tjänstekort                                                                                                                                                | Ju   | 14/1       | 12/2              | 13/2             | 4/5                   | Kantmarkeringen                                                        | Nej                              |
| 23     | KK om ändring i allmänna tandläkarinstruktionen (1936:666)                                                                                                                                           | S    | 12/2       | 23/2              | 1/4              | 30/3                  | Kantmarkeringen                                                        | Ja                               |
| 32     | KK om främmande staters anslutning till en av Internationella arbetskonferensen antagen konvention (nr 118) angående utlänningslikställande med ett lands egna medborgare i fråga om social trygghet | S    | 19/2       | 9/3               |                  | 9/3                   | Uppgift om Folkrepubliken Kina utgick                                  | Ja <sup>1</sup>                  |
| 34     | KK om ändring i utrikesförvaltningens passkungörelse (1940:548)                                                                                                                                      | UD   | 19/2       | 9/3               | 1/4              | 18/6                  | Kontrasneringen ändrades                                               | Nej                              |
| 150    | K Cirk. till statsmyndigheterna om tillämpningen av den europeiska konventionen den 7/6-68 angående upplysningar om innehållet i utländsk rätt                                                       | Ju   | 30/4       | 25/5              |                  | 18/6                  | Felaktig författningshänvisning                                        | Ja                               |
| 203    | Lag om ändring i lagen (1937:249) om in-skränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar                                                                                                      | Ju   | 4/6        | 10/6              | 11/6             | 12/7                  | "och" ändrat till "eller"                                              | Nej                              |
| 290    | Förvaltningslag                                                                                                                                                                                      | Ju   | 4/6        | 17/6              | 1/1-72           | 14/9<br>21/9          | Tillägg av propositionen "I" Ändrad datering i ovannämnda rättelseblad | Ja <sup>1</sup><br>Ja            |
| 471    | KK om ändring i taxeringskungörelsen (1957:513)                                                                                                                                                      | Fi   | 4/6        | 29/6              | 1/7 o.<br>1/1-72 | 3/8                   | Plyttning av §§-tecken                                                 | Nej                              |
| 491    | K Instr. för centralnämnden för fastighetsdata                                                                                                                                                       | Ju   | 4/6        | 30/6              | 1/7              | 3/8                   | "är" ändrat till "ät"                                                  | Ja <sup>1</sup>                  |
| 746    | KK om ändring i kungörelsen (1971:321) om återbetalning av automobilskatt för fordon som använts utom riket                                                                                          | Fi   | 16/9       | 28/9              | 1/10             | 19/10                 | Tillägg av lydndsameningar                                             | Ja <sup>1</sup>                  |
| 819    | KK om övergång till nytt bilregistreringssystem                                                                                                                                                      | K    | 19/11      | 8/12              | 1/1-72           | 21/12                 | Tva felaktiga §-hänvisningar                                           | Nej                              |
| 820    | KK om ändring i vägtrafikförordningen (1951:648)                                                                                                                                                     | K    | 19/11      | 8/12              | 1/1-72           | 21/12                 | Utelämnad författningshänvisning                                       | Nej                              |
| 882    | Lag om ändring i lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring                                                                                                                                            | S    | 10/12      | 17/12             | 1/1-72           | 25/1-72               | "arbetstagaren" ändrat till "arbetstagare" och "bidrag" till "belopp"  | Ja <sup>1</sup>                  |

I Rättsbehandling införd i originalprotokollet.

| SFS nr | Författning avseende                                                                                 | Dep. | Konselj-<br>dag | Utkom fr.<br>trycket | Ikraft-<br>trädan-<br>de | Rättel-<br>seblad<br>utkom | Rättelsen avsåg                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Rättelsen<br>införd i ori-<br>ginalprot. |
|--------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-----------------|----------------------|--------------------------|----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|
| 892    | Lag om ändring i förköpslagen (1967:868)                                                             | Ju   | 10/12           | 17/12                | 1/1-72                   | 25/1-72                    | "tillstånd till avstyck-<br>ning" ändrat till "fastighets-<br>bildningsbeslut"                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Ja                                       |
| 896    | Lag om ändring i familjebidragsförordningen (1946:99)                                                | Fö   | 10/12           | 17/12                | 1/1-72                   | 25/1-72                    | "av" ändrat till "att"<br>samt tillägg av ett helt<br>stycke                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Ja <sup>1</sup>                          |
| 906    | KK om ändring i statens allmänna tjänstepen-<br>sionsreglemente (1959:287)                           | Fj   | 10/12           | 17/12                | 1/1-72                   | 18/1-72                    | "efterlevanden" ändrat till<br>"efterlevande" och tillägg<br>av rubrik samt viss om-<br>redigering                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Ja <sup>1</sup>                          |
| 907    | KK om ändring i reglementet (1962:698) an-<br>gående statens grupplivförsäkring                      | Fi   | 10/12           | 17/12                | 1/1-72                   | 18/1-72                    | Beloppet "9 900" ändrat<br>till "9 000" och "fler"<br>ändrat till "flera"                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | Ja <sup>1</sup>                          |
| 961    | KF om ändring i tulltaxeringsförordningen (1960:391)                                                 | Fi   | 17/12           | 21/12                | den dag<br>Kon.best.     | 31/1-72                    | "företagts" ändrat till<br>"företages"                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Ja <sup>1</sup>                          |
| 1272   | KK om ändring i skolstadgan (1971:235)                                                               | U    | 17/12           | 31/1-72              | 1/2-72                   | 29/2-72                    | Tillägg av dels "och ärendet ej<br>gäller fråga som enligt avtal<br>skall göras av arbetsgivaren"<br>dels nytt stycke: "I fråga om<br>sådan beslut att ej tillsätta<br>tjänst som tillkännages genom<br>anslag eller kungörelse i Post-<br>och Inrikes Tidningar räknas<br>besvärstiden från den dag då<br>anslaget eller kungörelsen<br>skedde. Detsamma gäller be-<br>slut om långtidsvikariat som<br>tillsättes i samma ordning<br>som tjänsten." | Ja <sup>1</sup>                          |
| 1274   | KK om ändring i kungörelsen (1966:115) om<br>statsbidrag till driftkostnader för gymnasie-<br>skolan | U    | 17/12           | 31/1-72              | 1/2-72                   | 15/2-72                    | "gymnasiala skolor" änd-<br>rat till "gymnasieskolan" i<br>rubriken och i ingressen                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Ja <sup>1</sup>                          |

<sup>1</sup> Rättelesebladet införd i originalprotokollet.

**PM angående omfattningen och inriktningen av Kungl. Maj:ts remisser till lagrådet under år 1971**

Genom beslut av 1970 och 1971 års riksdagar upphävdes bestämmelsen i 87 § RF om skyldighet för Kungl. Maj:t att beträffande allmän civil- och kriminallag, kriminallag för krigsmakten samt kyrkolag inhämta lagrådets yttrande. Därigenom upphävdes även den obligatoriska lagrådsgranskningen beträffande viss annan lagstiftning, nämligen bestämmelserna om högsta domstolens och regeringsrättens sammansättning och tjänstgöring (§§ 17, 18 och 22 RF), lagrådet (§ 21 RF), svenskt medborgarskap (33 RF) och monopol (§ 60 RF). Grundlagsändringen, som trädde i kraft den 17 februari 1971, innebär att lagrådsgranskningen numera är fakultativ, dvs. att Kungl. Maj:t äger bestämma över vilka lagförslag rådets yttrande skall inhämtas. I § 21 RF stadgas sålunda, att lagrådet skall yttra sig över de förslag till stiftande, upphävande, ändring eller förklaring av lagar eller författningar beträffande vilka Kungl. Maj:t hemställer om yttrande.

Viss oklarhet rådde beträffande omfattningen av det obligatoriska granskningsområdet, beroende på svårigheter att tolka vad som skulle hänföras till allmän civil- och kriminallag. Vid regeringsformens tillkomst synes man därmed ha åsyftat 1734 års lag och menat, att § 87 RF skulle reglera lagstiftningen på alla för medborgarnas inbördes förhållanden centrala områden. Det hörde i praxis till undantagen att lagrådets yttrande inhämtades över lagförslag som bedömdes ligga utanför det obligatoriska granskningsområdet.

Avskaffandet av den obligatoriska lagrådsgranskningen föranledde inte någon ändring i lagen om lagrådet (1965:186). Lagrådet utgörs sålunda fortfarande av en ordinarie och högst två extra avdelningar. Kungl. Maj:t bestämmer om extra avdelning skall träda i tjänst.

Antalet lagrådsremisser var år 1971 27, år 1970 ett 60-tal samt år 1969 51.

Av följande förteckning framgår *dels* vilka lagförslag som under tiden 17 februari (dagen för grundlagsändringen) – 31 december 1971 remitterats till lagrådet, *dels* under samma tid avgivna lagförslag som enligt förut gällande regler torde ha hört till det obligatoriska granskningsområdet, men som inte remitterats till lagrådet.

***Lagrådsremisser under tiden 17.2.71 -31.12.71***

Lag om straff för kapning av luftfartyg (1971:188).

Lag om ändring i dels rättegångsbalkens bestämmelser om åtalsunderlåtelse (1971:240), dels lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (1971:241).

Lag om ändring av 18 kap. 8 § rättegångsbalken och 22 § lagsökningslagen angående rätt till ersättning för inkassokostnad m. m. (1971:318 och 319).

Lag om ändring i vattenlagen m. m. avseende en utvidgning av Kungl. Maj:ts prövningsrätt i vattenmål, vattendomstolarnas inordnande i tingsrättsorganisationen m. m. (1971:531).

Lag om internationella rättsförhållanden rörande adoption m. m. (1971:796).

Förslag till skadeståndslag (prop. 1972:5).

Lag om straff för trafikbrott som begåtts utomlands m. m. (1971:965).

Lag om ändringar i byggnads- och naturvårdslagarna (ändring i tätbebyggelsedefinitionerna i 6 § byggnadslagen m. m.) (1971:1088, 1090 och 1091).

Lag om ändring i expropriationslagen m. fl. (1971:535).

Väglag (1971:948).

Lag om ändring i lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar och i lagen om skiljemän (1971:1254 och 1255).

Gränsöverenskommelse mellan Sverige och Finland (1971:850).

Lag om försvarsuppfinningar (1971:1078).

Lag om ändring i vattenlagen m. fl. (1971:1048 m. fl.).

Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1971:1035).

Lag om ändring i jordabalkens regler om panträtt (1971:1209).

Lag om ändring i förmånsrättslagen (1971:1043).

Förslag till lag om fastställelse av könstillhörighet i vissa fall (prop. 1972:6).

Förslag till rättshjälpsreform (prop. 1972:4).

Förslag till permutationslag (prop. 1972:8).

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken avseende bl. a. att nedre justitierevisionen skall upphöra som en självständig myndighet (prop. 1972:21).

*Lagförslag, avgivna under tiden 17.2.71–31.12.71 som inte remitterats till lagrådet, vilka enligt de tidigare gällande reglerna torde ha hört till det obligatoriska granskningsområdet*

Ändring i lagen om yrkesskadeförsäkring m. m. (1971:280 m. fl.).

Lag om förnyad giltighet av vissa kollektivavtal (1971:44).

Lag om ändring i likviditets- och kassakvotlagen (1971:180).

Lag om ändring i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt (1971:229).

Lag om fortsatt giltighet av lagen om telefonavlyssning vid förundersökning angående grovt narkotikabrott (1971:186).

Lag dels om fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering, dels om ändring i samma lag (1971:418).

Lag om ändring i lagen om allmän försäkring (1971:274).

Lag om anställningsskydd för vissa arbetstagare (1971:199).

Lag om ändring i föräldrabalken (införande av en allmän regel om adoptions rättsverkningar) (1971:870).

Lag om ändring i lagen om tillsyn över stiftelser (1971:935).

Lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69 ändr. 1971:800).

Lag om ändring i utlänningslagen (1971:1186).

Samtliga lagar i senare gruppen – till lagrådet inte remitterade lagförslag – har antagits av riksdagen utan väsentliga ändringar i Kungl. Maj:ts förslag. Reservationer, innebärande bl. a. ändringar i den föreslagna lagtexten, har avgivits beträffande lagen om anställningsskydd för vissa arbetstagare (InU 1971:18), lagen om ändring i likviditets- och

kassakvotlagen (FiU 1971:21), lagen om fortsatt giltighet och om ändring i lagen om hyresreglering (CU 1971:18) samt lagen om ändring i utlänningslagen m. m. (InU 1971:37).

Till grund för propositionen med förslag till lag om skydd för vissa arbetstagare m. m. låg en inom inrikesdepartementet upprättad promemoria. Yttrande över denna lämnades från omkring 20 remissorgan. Av dessa var sju positiva till förslaget om anställningsskydd för vissa arbetstagare medan nio remissinstanser godtog förslaget till lag om vissa åtgärder för att främja anställning av äldre arbetstagare på den öppna marknaden. Fem av remissinstanserna ställde sig kritiska till båda dessa lagförslag.

Av de nio remissorgan som avgav yttrande över riksbanksfullmäktiges förslag till lag om ändring i likviditets- och kassakvotlagen var två – Svenska bankföreningen och Svenska försäkringsbolags riksförbund – kritiska, medan de övriga tillstyrkte eller förklarade sig inte motsätta sig förslaget.

Propositionen med förslag till fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering och om ändring i samma lag föregicks av ett förslag från statens hyresråd att hyresregleringen inte skulle förlängas ytterligare och att i hyreslagen skulle införas en bestämmelse om hyresocker m. m. Yttranden inkom från femton remissinstanser (tre hyresnämnderna i Stockholm, Göteborgs och Bohus' samt Malmöhus' län – hade fått förslaget på remiss men inte kunnat avge yttrande på grund av arbetskonflikt). Åtta av remissorganen tillstyrkte hyresrådets förslag i huvudsak eller lämnade det utan erinran. Kungl. Maj:t frångick förslaget och hemställde om förlängning av hyresregleringslagen och om viss ändring däri. Civilutskottet tillstyrkte propositionen i vad avsåg ytterligare giltighetstid för hyresregleringslagen men föreslog vissa ändringar i regeringsförslaget. Riksdagen antog utskottets hemställan utom beträffande hyresreglering för lokaler, där riksdagen med bifall till en reservation i utskottet biföll propositionen. I sammanhanget skall anmärkas, att lagrådet, när det år 1967 behandlade den senare återtagna propositionen (1967:141) angående ändringar i 3 kap. lagen om nyttjanderätt till fast egendom inte framställde någon erinran mot det då föreliggande förslaget att hyresregleringslagen skulle upphöra att gälla med utgången av år 1968.

Propositionen med förslag till lag om ändring i utlänningslagen m. m. (1971:155) grundades dels på en inom inrikesdepartementet upprättad promemoria, dels på en framställning till Kungl. Maj:t från statens invandrarverk om viss ändring i medborgarskapslagen. Förslagen godtogs i allt väsentligt av samtliga remissinstanser. Inrikesutskottet (InU 1971:37) hemställde, att lagändringar skulle ske i enlighet med propositionen. En utskottsledamot reserverade sig. Riksdagen biföll utskottets förslag (rskf 1971:351).

## PM angående nåd i brottmål

### Nådeinstitutets utformning

Benådningsmakten har i svensk rätt sitt ursprung i den högsta domsrätt som i gamla tider utövades av Konungen personligen. Genom 1809 års regeringsform skedde en fördelning av justitiärendena bl. a. på det sättet att det i princip uppdrogs åt högsta domstolen att handha den högsta domsrätten i landet. Benådningsmakten skulle emellertid alltjämt ligga hos Konungen, varvid besluten skulle fattas i statsrådet. Över nådeansökningar skulle högsta domstolen höras. Dessutom gällde, att två ledamöter av högsta domstolen skulle övervara föredragningen i statsrådet av bl. a. nådeärendena. Sistnämnda ordning avskaffades genom en grundlagsreform 1909. Det bör tilläggas att regeringsrätten inrättades nämnda år för att avlasta Kungl. Maj:t i statsrådet vissa administrativa mål.

Rätten att bevilja nåd regleras numera i § 26 regeringsformen. Enligt detta stadgande äger Kungl. Maj:t att i brottmål giva nåd, mildra livsstraff samt återgiva ära och till kronan förverkat gods. Över ansökningar om nåd skall Kungl. Maj:t beträffande vissa mål höra regeringsrätten – från vilket bortses i detta sammanhang – samt i andra mål högsta domstolen, såvida inte skäl till bifall uppenbarligen saknas. I lagrummet föreskrivs vidare, att Kungl. Maj:ts beslut i nådeärende skall fattas i statsrådet samt att det skall ankomma på den brottslige att mottaga den nåd som beviljats honom eller undergå det ådömda straffet.

Av det återgivna stadgandet framgår, att benådning kan komma i fråga antingen på Kungl. Maj:ts eget initiativ eller med anledning av ansökan. Nåd enligt § 26 regeringsformen förutsätter vidare att brott föreligger. Med brott avses i princip en i lag straffbelagd handling. I nådepraxis har man emellertid inte tillämpat denna princip så formellt. Sålunda har t. ex. tvångsarbete och varning för lösdriveri ansetts kunna bli föremål för nåd, trots att lösdriveri inte är brott i egentlig mening. Såsom nådeärenden har likaså behandlats t. ex. frågor om befrielse från skyldighet att med vissa belopp ersätta värdet av olovligen införda och sedan förskingrade spritdrycker. Å andra sidan har i flera ärenden förekommit avslag under hänvisning till att ansökan avsåg ett ämne som ej utgjorde föremål för nåd. Som exempel härpå kan nämnas ansökan om befrielse från intagning på alkoholistanstalt, omhändertagande för skyddsuppfostran och kvarhållande på fattigvårdsanstalt. Det bör tilläggas, att i åtskilliga fall då Kungl. Maj:t beviljar en viss förmån "av nåd" är det inte fråga om nåd i egentlig mening utan om dispens. I sammanhanget kan erinras om att Kungl. Maj:ts dispensgivning granskades av utskottet förra året i samband med genomgången av statsrådsprotokollen för år 1970 (KU 1971:34).

Det bör hållas i minnet att nåd inte innebär att den fällda domen ändras eller upphävs såvitt gäller frågan om den dömda är skyldig till den gärning för vilken han dömts. Vad Kungl. Maj:t genom benådning kan mildra eller befria ifrån är endast straffrättsliga eller likartade påföljder.



Sådana påföljder som skyldighet att utge skadestånd eller ersättning till vittnen och försvarare har dock inte ansetts kunna ändras nådevägen. Däremot kan självfallet böter efterskänkas helt eller delvis genom nåd, eftersom det i det fallet är fråga om en straffrättslig påföljd.

Vad gäller frihetsstraff kan ett nådebeslut innebära att den dömda befrias från att avtjäna det ådömda straffet eller att strafftiden avkortas. Genom nåd kan vidare en straffart utbytas mot en mildare sådan, t. ex. avsättning mot suspension. Vanligt är att nåd beviljas på så sätt att en påföljd ersätts med en annan, exempelvis fängelse med skyddstillsyn eller villkorlig dom. Vidare har förekommit att villkorlig frigivning beviljats, innan den i lag stadgade tiden härför varit inne. Genom nåd har beslut av domstol om förverkande av villkorligt anstånd med straffs ådömande upphävts.

### Nådeärendenas handläggning

Som nämnts har kravet på högsta domstolens hörande över nådeansökningar slopats i sådana fall där skäl till bifall uppenbarligen saknas. Detta skedde genom ändring av § 26 regeringsformen vid 1965 års riksdag. Förslag om denna grundlagsändring hade antagits som vilande av 1964 års riksdag. Det kan vara på sin plats att här redovisa något om bakgrunden till denna reform.

Redan under förarbetena till den tidigare nämnda grundlagsreformen 1909 uttalade en majoritet inom högsta domstolen den meningen, att domstolens befattning med ansökningar om nåd borde i allmänhet upphöra. Vederbörande departementschef underströk emellertid behovet av kontinuitet i benädningsrättens utövande och hävdade att man ej borde avstå från den obestriddliga fördel som högsta domstolens yttrande över nådeansökningar medförde. Någon ändring gjordes inte heller i detta sammanhang utom att den nämnda är inrättade regeringsrätten skulle höras över de ärenden som hörde till denna domstols kompetensområde, vilket bedömdes komma att ske endast i vissa särskilda undantagsfall.

Frågan återkom år 1920 då det i riksdagsmotioner föreslogs att bestämmelserna i regeringsformen om yttrande i nådeärenden från högsta domstolen och regeringsrätten skulle upphävas. Konstitutionsutskottet hemställde i sitt utlåtande (1920:59) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om utredning i ämnet. Utlåtandet godkändes av kamrarna. Något förslag i saken framlades emellertid inte.

Vissa frågor om nådeärendenas handläggning behandlades vid 1955 års riksdag. Samma år framlades en inom justitiedepartementet upprättad promemoria med förslag till lagändringar som bl. a. innebar att yttrande i nådeärendena inte längre skulle inhämtas från högsta domstolen. I stället föreslogs att en särskild rådgivande nämnd bestående av ett justitieråd och två andra personer skulle inrättas för att avge yttranden i nådeärendena. Detta förslag avstyrktes av det alldeles övervägande antalet remissmyndigheter. Högsta domstolens ledamöter anförde bl. a. följande i sitt avstyrkande remissvar:

Skälen till att högsta domstolen enligt regeringsformen skall höras över nådeansökningar kunna vara flera. Promemorian förbigår helt denna fråga och här må endast antydast några av de synpunkter som böra uppmärksammas. Atminstone tidigare torde man ha ansett att det

innebar en lämplig arbetsfördelning att genom högsta domstolens yttranden underlätta uppgiften för föredraganden i statsrådet att bedöma förekommande nådeärenden. Tydligt är också, att man funnit dessa yttranden innebära en viss trygghet för kontinuitet, något som kan vara av betydelse särskilt vid regeringsskiftet. För regeringen kan det också understundom i ett ömtåligt inrikes- eller utrikespolitiskt läge ha sin betydelse att kunna hänföra sig till ett yttrande av högsta domstolen, vare sig det går i tillstyrkande eller avstyrkande riktning. Även för de dömda kan det vara av värde att ett organ, som står fritt från den dagsaktuella politiken, får uttala sig i nådeärenden. Överhuvud kan man ha satt värde på att domarsynpunkterna finge göra sig hörda.

År 1961 avgav en särskilt tillkallad utredningsman ett betänkande rörande nedre justitierevisionens arbetsorganisation (SOU 1962:20). I detta behandlades bl. a. frågan om handläggningen av de nådeärenden, i vilka högsta domstolen hade att avge yttrande. Därvidlag föreslogs att den befattning med nådeärenden som ditintills ankommit på justitierevisionen i princip skulle upphöra och i stället förläggas till justitiedepartementet, där en nådebyrå föreslogs bli inrättad. Till stöd för överflyttningen av nådeärendenas beredning till justitiedepartementet anfördes i betänkandet åtskilliga skäl såsom att det dåvarande beredningssystemet var tungrott och tidskrävande och medförde en dubblering av arbetsmoment som måste betecknas som förkastlig.

Utredningsmannen förordade vidare att § 26 regeringsformen skulle ändras därhän att högsta domstolens hörande över nådeansökan inte skulle vara erforderligt med mindre ansökan skulle till någon del bifallas. Som skäl för en sådan ordning erinrade utredningsmannen bl. a. om att nådeärendena regelmässigt prövades efter andra än rena rättskipnings- och straffmätningssynpunkter och att Kungl. Maj:ts fria prövningsrätt tidvis lett till att nåd i ett icke obetydligt antal fall beviljats mot högsta domstolens avstyrkande. Dessa förhållanden gav enligt utredningsmannen anledning att ställa frågan om högsta domstolens eller eventuellt annat rådgivande organs medverkan i handläggningen av nådeärendena borde vara obligatorisk. Om det förberedande arbetet överflyttades till justitiedepartementet syntes högsta domstolens hörande i nådeärenden kunna göras fakultativt.

Det föreföll enligt utredningsmannen föga rationellt att om en nådeansökan, utifrån av vederbörande departementschef eller i statsrådet tillämpade principer, bedömdes vara utsiktslös eller befanns vara helt ogrundad t. ex. om det var fråga om en förnyad nådeansökan kort tid efter ett tidigare avslag utan nya skäl ärendet i sådant fall måste underställas högsta domstolen. Utredningsmannen erinrade om det i ett tidigare sammanhang anförda argumentet att det särskilt i tider av utrikespolitisk oro kunde vara ett trygghetsmoment för Kungl. Maj:t att vid sitt beslut kunna repliera på högsta domstolens yttrande. Detta trygghetsmoment blev dock enligt utredningsmannen inte mindre för att högsta domstolens hörande gjordes fakultativt från att ha varit obligatoriskt. Utredningsmannen förutsatte att en nådeansökan inte skulle kunna bifallas med mindre högsta domstolen blivit hörd.

Utredningsmannens förslag att överföra beredningen av nådeärendena från nedre justitierevisionen till en inom justitiedepartementet inrättad nådebyrå tillstyrktes eller lämnades utan erinran av samtliga remissorgan.

Förslaget att i viss utsträckning göra högsta domstolens hörande fakultativt i stället för obligatoriskt tillstyrktes i princip eller lämnades utan erinran av de flesta remissorgan. Högsta domstolens flesta ledamöter avstyrkte dock förslaget under hänvisning bl. a. till vad domstolen anfört i sitt yttrande över 1955 års departementspromemoria. En minoritet bland domstolens ledamöter ställde sig positiv till förslaget men ansåg att frågan borde utredas ytterligare.

Frågan om högsta domstolens och regeringsrättens hörande i nådeärenden berördes även i remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny regeringsform (SOU 1963:16 och 17). Angående innehållet i dessa hänvisas till Kungl. Maj:ts proposition 1964:140 (s. 41 ff.). I denna proposition behandlades en rad grundlagsfrågor sammanhängande med den sedermera genomförda s. k. partiella författningsreformen, däribland frågan om nådeärendenas handläggning. Som motiv till förslaget till den förut berörda ändringen av § 26 regeringsformen, varigenom högsta domstolens hörande över nådeansökningar gjordes fakultativt, anförde vederbörande departementschef bl. a. följande.

Den nuvarande regeln i § 26 regeringsformen, enligt vilken högsta domstolen och regeringsrätten skall var inom sitt där angivna område höras över alla nådeansökningar, har vid olika tillfällen under det senaste årtiondet varit föremål för reformatoriska strävanden. Av de reformförslag, som härvid framkommit, har några varit jämförelsevis långtgående. Till de mera vittgående torde få räknas de två år 1955 väckta förslagen, i vilka förordas inrättande av en rådgivande nämnd, som enligt det ena förslaget skulle ersätta högsta domstolen och regeringsrätten som remissinstans i nådeärenden och enligt det andra fungera som remissinstans jämsides med högsta domstolen. Med hänsyn till det läge, vari frågan om en allmän författningsreform för närvarande befinner sig, är jag icke beredd att nu till bedömning upptaga reformförslag, som syftar till så pass genomgripande förändringar som tillskapande av nya organ för rådgivning i nådeärenden. I nuvarande situation bör man i stället på förevarande område begränsa sig till reformer, som kan sägas falla inom den bestående ordningens ram. Med denna inriktning av reformarbetet möter icke hinder att nu ingå i prövning av frågan om en viss uppmjukning av det generella kravet på de högsta domstolsinstansernas hörande i nådeärenden. Detta spörsmål har för högsta domstolens del behandlats i det betänkande rörande nedre justitierevisionens arbetsorganisation, som avgavs 1961 av särskilt tillkallad utredningsman.

Efter att ha diskuterat de invändningar mot utredningsmannens förslag som bl. a. framförts från majoriteten av högsta domstolens ledamöter hävdade departementschefen bl. a., att man trots allt inte borde helt avstå från de obestriddliga fördelar, som stod att vinna genom en viss uppmjukning av den ifrågavarande grundlagsregeln. Departementschefen förordade sålunda den ändringen av systemet, att kravet på högsta domstolens hörande skulle bibehållas såsom huvudregel men att undantag skulle medges för det fall, då det inte rimligtvis kunde vara föremål för tvekan att nådeansökan borde avslås. Saken syntes författningsmässigt kunna uttryckas så, att högsta domstolen skall höras över nådeansökningar, om ej skäl till bifall uppenbarligen saknas. Det kunde tilläggas, att det låg i departementschefens eget intresse, att yttrande från högsta

domstolen inhämtades, så snart tvekan om utgången rimligen kunde råda, eftersom hans ställningstagande därigenom underlättades.

Ett genomförande av förslaget, att högsta domstolens hörande inte längre skulle vara obligatoriskt i alla nådcärenden inom dess verksamhetsområde, förutsatte enligt departementschefen att beredningen av dessa ärenden helt koncentrerades till justitiedepartementet. Där fick ställning tas till frågan om remiss i det föreliggande fallet skulle ske eller icke. En sådan koncentration av beredningsförfarandet, som också förordats av utredningsmannen, syntes även från synpunkter, som inte hade något direkt samband med jämkningen av det grundlagsreglerade remisskravet, innebära en fördel.

Konstitutionsutskottet (KU 1964:19) anförde i utlåtande över propositionen i berörd del bl. a. följande:

I likhet med departementschefen finner utskottet de praktiska fördelarna av reformen väga tyngre än de principiella invändningar, som kan resas däremot. Emellertid måste särskild uppmärksamhet ägnas gränsdragningen mellan sådana ärenden i vilka yttranden skola inhämtas och övriga ärenden. Departementschefen synes vara av den åsikten, att bland ärenden, som omfattas av huvudregeln jämväl bör ingå alla tveksamma fall, vare sig bifall ter sig mera sannolikt än avslag eller förhållandet är det omvända. Utskottet vill för sin del understryka vikten av att stadgandet tillämpas i enlighet med det nu sagda, så att endast klara avslagsfall avgöres utan högsta domstolens respektive regeringsrättens hörande. Med en sådan tillämpning av stadgandet torde ej heller behöva befaras, att högsta domstolen, som har att yttra sig i det stora flertalet nådcärenden, i väsentlig mån förlorar överblicken över nådepraxis.

Såsom departementschefen i sitt yttrande framhåller bör i samband med genomförande av ändringen i § 26 regeringsformen nedre justitierevisionens befattning med nådcärenden upphöra och dessas beredning koncentreras till justitiedepartementet.

Utskottet hade ingen erinran mot den föreslagna nya lydelsen av § 26 regeringsformen och hemställde om bifall till propositionen. Som tidigare nämnts antogs det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till ändrad lydelse av § 26 regeringsformen såsom vilande av 1964 års riksdag och slutligt av 1965 års riksdag.

Vad gäller det praktiska förfarandet vid handläggningen av nådeansökningar ankom det som förut nämnts före 1965 års reform i första hand på nedre justitierevisionen att svara för ärendenas beredning. Ansökningarna skulle sålunda inges och registreras där. Genom revisionens försorg införskaffades erforderliga domstolsakter, yttranden från myndigheter etc. Ärendena föredrogs därefter som s. k. förtursmål inför högsta domstolen av revisionssekreterare. Föredragningen skulle ske med ledning av en för varje ärende upprättad särskild promemoria, i vilken skulle lämnas en fullständig redogörelse för vad handlingarna innehöll av betydelse för prövningen. Sedan högsta domstolen yttrat sig, i förekommande fall efter det ytterligare utredning verkställts, överlämnades handlingarna till justitiedepartementet. Där skedde den slutliga beredningen av nådcärendena, vilken ibland resulterade i att utredningen ånyo kompletterades. Ärendena föredrogs därefter i statsrådet av en departements tjänsteman – i regel en byråchef. Vederbörande revisions-

sekreterare som föredragit ärendet i högsta domstolen var skyldig att biträda vid sådan föredragning.

Expedieringen slutligen av Kungl. Maj:ts beslut i nådeärenden ombesörjdes av justitierevisionen.

Som tidigare nämnts förutsattes i samband med att högsta domstolens hörande över nådeansökningar gjordes fakultativt att justitierevisionens befattning med nådeärendena skulle upphöra. I propositionen 1965:65 togs denna fråga upp i anslutning till begäran om vissa anslag till justitiedepartementet i anledning av att en ny organisation inom statsdepartementen skulle genomföras. Bl. a. föreslogs inrättandet av ett särskilt organ i justitiedepartementet för handläggning av nådeärendena. Detta organ skulle ledas av en tjänsteman med betydande erfarenhet av domarvärv. Vidare föreslogs att till organet skulle knytas ett antal föredragande jämte viss annan personal.

Riksdagen biföll propositionen och den nya organisationen för handläggning av bl. a. nådeärendena kom till stånd den 1 juli 1965. Sedan denna tidpunkt leds departementets nådeenhet av ett departementsråd. Vid enheten tjänstgör för närvarande fem anställda föredragande, samtliga med erfarenhet av dömande verksamhet. Fyra av dem är hovrättsjurister och en har hämtats från åklagarväsendet.

Nådeansökningarna inges till nådeenhetens registratorskontor, där vissa förberedande åtgärder vidtas såsom diariieföring, införskaffande av domstolsakter etc. När ärendena slutbehandlats sker expedieringen av Kungl. Maj:ts beslut genom enhetens försorg. Till nådeenheten är vidare knutna förutom registratorn en kontorist och ett antal andra biträden. Nådeenheten disponerar egna kontorslokaler och är sålunda arbetsmässigt skild från justitiedepartementets övriga enheter. Nådeenhetens chef fungerar i princip som expeditiionschef beträffande sitt verksamhetsområde.

Nådeärendena tilldelas föredragandena genom lottnings. Denna tillgår i princip så att de ärenden som inkommer under en vecka överlämnas till den föredragande som då står i tur för föredragning. Eftersom antalet föredragande är fyra erhåller sålunda varje föredragande nya ärenden var fjärde vecka.

Beredningen av nådeärendena tillgår i allt väsentligt på samma sätt som skedde inom nedre justitierevisionen. Det ankommer sålunda på vederbörande föredragande att se till att erforderligt utredningsmaterial föreligger samt att på grundval av vad handlingarna innehåller av betydelse för prövning av nådefrågan upprätta föredragningspromemoria. När så skett lämnas ärendet till nådeenhetens chef för granskning. Ofta sker muntlig föredragning inför denne. Det åligger därefter nådeenhetens chef att bedöma huruvida högsta domstolens hörande är påkallat eller inte, att beträffande ärende där sådant yttrande bör inhämtas ta ställning till behovet av ytterligare utredning och därvid alltefter omständigheterna besluta om inhämtande av yttrande från myndighet, om personundersökning, om införskaffande av läkarintyg etc.

Om yttrande från högsta domstolen inte anses erforderligt föredras ärendet snarast möjligt för chefen för justitiedepartementet av vederbörande föredragande i närvaro av nådeenhetens chef. Det kan förekomma att föredragningen resulterar i att yttrande från högsta domstolen inhämtas eller att utredningen ytterligare kompletteras.

I de ärenden där högsta domstolen höres sker föredragning inför denna domstol i princip varje måndag. Som fördragande fungerar även där vederbörande tjänsteman vid nådeenheten. Högsta domstolens yttrande brukar föreligga samma dag, varefter ärendet så snart möjligt föredras för departementschefen. Sedan departementschefen lämnat sitt förslag till Kungl. Maj:ts beslut avgöres ärendet i närmaste konselj. Expedieringen av nådebesluten sköts av nådeenhetens registrator, som också i förekommande fall lämnar uppgifter till kriminalregistret, rikspolisstyrelsen m. m.

### Omfattningen av nåd

Antalet avgjorda brottmål i första instans har de senaste åren rört sig om ca 95 000–100 000. Räknar man även med de mål som avgjorts genom strafföreläggande stiger antalet till ca 120 000. Till frihetsberövande påföljd – fängelse, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn – dömdes 1969 närmare 20 900 personer. 1971 ökade detta antal till ca 21 300. I följande tabell lämnas en uppställning över avgjorda nådeärenden åren 1967–1971 av vilken också framgår antalet avslag och bifall, uppskov med verkställighet samt i vilken utsträckning yttrande från högsta domstolen inhämtats och i sådant fall uppgift om Kungl. Maj:t avvikit från högsta domstolens förslag.

| År   | Samtliga                  | Avslag                              | Avslag<br>mot HD | Bifall | Därav<br>uppskov | KM:t = HD | KM:t mot HD |
|------|---------------------------|-------------------------------------|------------------|--------|------------------|-----------|-------------|
| 1967 | 637+<br>+ 981*<br>1.618   | 332+<br>+ 981*<br>1.313<br>81,1 %   | 2                | 305    | 54               | 219       | 86          |
|      |                           |                                     | 0,1 %            | 18,9 % | 17,7 %           | 71,8 %    | 28,2 %      |
| 1968 | 655+<br>+ 1.062*<br>1.717 | 259+<br>+ 1.062*<br>1.321<br>77 %   | 2                | 396    | 61               | 282       | 114         |
|      |                           |                                     | 0,1 %            | 23 %   | 15,4 %           | 71,2 %    | 28,8 %      |
| 1969 | 663+<br>+ 1.187*<br>1.850 | 266+<br>+ 1.187*<br>1.453<br>78,5 % | 1                | 397    | 79               | 249       | 148         |
|      |                           |                                     | 0,1 %            | 21,5 % | 19,9 %           | 62,7 %    | 37,3 %      |
| 1970 | 660+<br>+ 1.426*<br>2.086 | 212+<br>+ 1.426*<br>1.638<br>78,5 % | 3                | 448    | 81               | 308       | 140         |
|      |                           |                                     | 0,2 %            | 21,5 % | 12,3 %           | 68,8 %    | 31,2 %      |
| 1971 | 565+<br>+ 1.174*<br>1.739 | 181+<br>+ 1.174*<br>1.355<br>77,9 % | 3                | 384    | 95               | 291       | 93          |
|      |                           |                                     | 0,2 %            | 22,1 % | 24,7 %           | 75,8 %    | 24,2 %      |

\* Ärendena avgjorda utan att HD:s utlåtande inhämtats.

Enligt uppgift från justitiedepartementets nådeenhet har en markant stegring av antalet nådeansökningar hittills under år 1972 kunnat iakttagas. Beträffande de ansökningar under år 1971 som redovisats som bifallna bör anmärkas att åtskilliga av dessa innebar att verkställighetstiden avkortats. Till detta kommer de ansökningar där uppskov med verkställigheten medgetts. Antalet i verklig mening bifallna ansökningar rör sig därför endast om cirka 10 procent av hela antalet ärenden. Det är också att märka att i många fall har nåden inneburit att en påföljd ersatts med en annan, exempelvis fängelse med skyddstillsyn eller villkorlig dom.

Inom utskottets kansli har beträffande avgjorda nådeärenden åren 1970 och 1971 gjorts en särskild undersökning av de fall i vilka Kungl. Maj:ts dels helt eller delvis bifallit nådeansökan med avvikelse från högsta domstolens förslag, dels mot högsta domstolens avstyrkande avslagit nådeansökan. Undersökningen redovisas som *underbilaga* till denna promemoria.

### Nådeärenden avseende rattonykterhets- och narkotikabrott

Konstitutionsutskottet har vid ett flertal tillfällen under årens lopp granskat praxis beträffande nådeärenden. Senast skedde detta 1965 och avsåg då företrädesvis ansökningar om nåd i anledning av straff för onykterhet vid förande av motorfordon. Av följande uppställning framgår dels antalet personer som dömts för sådana brott åren 1965-1970, dels hur många nådeansökningar som förekommit på detta område under dessa år och dels i vilken utsträckning ansökningarna helt eller delvis bifallits. Enligt uppgift från nådeenheten förekom helt bifall endast i ett mindre antal fall.

*Antal personer dömda för rattfylleri eller rattonykterhet under åren 1965-1970 (uppgifter erhållna från SCB)*

| År   | Grövre brott | Lindrigare brott   | Tillsammans |
|------|--------------|--------------------|-------------|
| 1965 | 3 808        | 4 392              | 8 200       |
| 1966 | 4 190        | 5 038              | 9 228       |
| 1967 | 4 431        | 5 784              | 10 215      |
| 1968 | 4 427        | 5 772              | 10 199      |
| 1969 | 4 114        | 6 198              | 10 312      |
| 1970 | 4 222        | 6 316 <sup>1</sup> | 10 538      |

<sup>1</sup> Preliminär siffra.

*Under åren 1965-1970 slutligt handlagda nådeansökningar för personer som dömts för rattfylleri eller rattonykterhet (uppgifter hämtade ur Sveriges officiella statistik)*

| År   | Antal            | Därav helt eller delvis bifallna |
|------|------------------|----------------------------------|
| 1965 | 452              | 76                               |
| 1966 | 440              | 52                               |
| 1967 | 437              | 69                               |
| 1968 | 456              | 97                               |
| 1969 | 485              | 102                              |
| 1970 | 513 <sup>1</sup> | 118 <sup>1</sup>                 |
| 1971 | 400 <sup>1</sup> | 113 <sup>1</sup>                 |

<sup>1</sup> Uppgifter erhållna från nådebyrån.

Årets granskning av nådeärenden har främst avsett personer som dömts för narkotikabrott. För att belysa Kungl. Maj:ts nådepraxis på detta område kommer i det följande att redovisas ett antal fall av narkotikabrott där nåd beviljats eller avslagits. Först skall emellertid lämnas en översiktlig redogörelse för gällande lagstiftning beträffande narkotikabrott.

### Gällande bestämmelser om narkotikabrott m. m.

Bestämmelser om straffpåföljd för narkotikabrott finns i narkotikastrafflagen (1968:64). Lagen trädde i kraft 1 april 1968 och innehåller bl. a. bestämmelser om straff för den som uppsåtligen och utan att vara berättigad därtill tillverkar, saluhåller, överläter eller innehar narkotika. Dessförinnan fanns straffbestämmelser beträffande narkotikabrott i narkotikaförordningen (1962:69).

De brott som omfattas av narkotikastrafflagen är indelade i tre svårighetsgrader, narkotikaförseelse, som straffas med böter, narkotikabrott, där påföljden kan bestämmas till böter eller fängelse i högst två år samt slutligen grovt narkotikabrott, som straffas med fängelse i lägst ett och högst sex år. Påföljden för grovt narkotikabrott skärptes genom ändring av narkotikastrafflagen år 1969.

Lagen (1960:418) om straff för varusmuggling innefattar bl. a. olaglig ir.försel av narkotika. Straffet för varusmuggling är dagsböter, lägst tio, eller fängelse i högst ett år. Gäller gärningen narkotika får dömas till fängelse i högst två år. Är varusmugglingen ringa är straffet böter, högst trehundra kronor. Är varusmuggling att anse som grov, skall dömas till fängelse i högst två år eller, om smugglingen gällt narkotika, till fängelse, lägst ett och högst sex år. Även beträffande smuggling av narkotika skärptes straffpåföljderna 1969.

Beträffande bakgrunden till den nuvarande narkotikabrottslagstiftningen kan erinras om att det med anledning av ökningen av missbruket av narkotika och andra liknande medel enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande år 1965 inom medicinalstyrelsen tillkallades en särskild expertgrupp, den s. k. narkomanvårdskommittén, för undersökning av detta missbruk. I ett betänkande som framlades år 1965 behandlade denna kommitté bl. a. utformningen av lagstiftning beträffande narkotika och andra beroendeframkallande medel. Kommittén framhöll beträffande den illegala hanteringen av sådana medel att straffskärpningar och kriminalisering av vissa straffria åtgärder borde kunna bidra till att öka effekten i kampen mot läkemedelsmissbruket.

Yttranden över betänkandet jämte ett i anslutning därtill upprättat författningsutkast inhämtades från en rad myndigheter och sammanslutningar. Alla remissinstanser var ense om att samhällets åtgärder för att bekämpa den illegala hanteringen av beroendeframkallande medel måste skärpas och att kraftiga motåtgärder måste sättas in mot missbruket av sådana medel. I allmänhet tillstyrktes kommitténs förslag om straffskärpning för narkotikabrott.

I propositionen 1968:7 framlades förslag till en särskild narkotikastrafflag m. m. Förslaget innebar att de bestämmelser om straff för olaga tillverkning, saluhållande, överlåtelse och innehav av narkotika som fanns i narkotikaförordningen skulle överflyttas till nämnda lag. Dessutom



föreslogs höjning av maximistraflet för narkotikabrott från fängelse i ett år till fängelse i fyra år samt kriminalisering av vissa dittills inte straffbelagda förfaranden. Sålunda föreslogs att försök, förberedelse eller stämpling till vissa narkotikabrott också skulle straffbeläggas.

Samtidigt framlades förslag om ändring i lagen om straff för varusmuggling som innebar att maximistraflet för smuggling av narkotika skulle höjas från fängelse i två år till fängelse i fyra år. Vidare föreslogs kriminalisering av förberedelse eller stämpling till sådan smuggling av narkotika, som inte är att anse som ringa.

Departementschefen anförde i anledning av de föreslagna straffskärpningarna för narkotikabrott bl. a. följande (prop. 1968:7 s. 111):

Även om man inte bör överdriva betydelsen av straffskärpningar anser jag likväl narkotikafrågan så allvarlig att inget medel bör lämnas oprövat i kampen mot narkotikamissbruket. Det har med fog gjorts gällande att vad som i första hand avhåller från brott i allmänhet inte är straffets stränghet utan den risk för upptäckt som vederbörande har att räkna med. Den typ av brottslighet, varom här är fråga, intar emellertid som rikspolisstyrelsen framhållit i sitt remissvar i viss mån en särställning. Polisens erfarenheter av den kategori kriminella som sysslar med narkotikasmuggling och illegal överlåtelse av narkotika är nämligen att dessa kallt väger vinstmöjligheterna mot den påföljd som risktagandet kan medföra. Den starka lockelse som de betydande vinstmöjligheterna i den illegala narkotikahandlingen erbjuder talar för att möjligheter bör finnas att döma ut stränga straff. De brott det här rör sig om är i sina mest utstuderade och hänsynslösa former att anse som mycket samhällsfarliga om man tar i betraktande de skadeverkningar de ger upphov till i synnerhet hos den unga generationen. Mot bakgrund av vad nu sagts anser jag att straffmaximum för här ifrågasatt brottslighet bör höjas från f. n. fängelse i ett år till fängelse i fyra år. Straffmaximum kommer härigenom att sammanfalla med vad som kommer att gälla beträffande grov smuggling av narkotika. Genom en sådan straffhöjning uppnår man också den fördelen att man minskar behovet att återropa brottsbalkens ockerparagraf i fall där brottsrubriceringen ocker medför betydande utrednings- och bevissvårigheter.

Liksom remissinstanserna ansluter jag mig till kommitténs förslag att dela upp de brott varom nu är fråga i tre grader, nämligen grovt narkotikabrott, narkotikabrott och narkotikaförseelse. Särskilt med hänsyn till de ungdomar som är inblandade i narkotikabrottslighet anser jag det angeläget med en sådan gradindelning.

Beträffande förslaget att skärpa straffet för olovlig införsel av narkotika anförde departementschefen (prop. 1968:7 s. 109):

Vid sidan av en fortgående rationalisering och effektivisering av tullverksamheten måste därför även andra åtgärder vidtas i syfte att bekämpa smuglingen. Ett led i strävandena bör härvid vara att skärpa straffet för olovlig införsel av narkotika. Jag ansluter mig därför till kommitténs förslag att höja straffmaximum för *grov smuggling av narkotika* till fängelse i högst fyra år. Den föreslagna straffskärpningen skall även gälla försök till grov smuggling av narkotika. Kommittén har föreslagit att även *förberedelse till smuggling* av narkotika skall straffbeläggas såvida det ej är fråga om förberedelse till ringa brott. Förslaget har vunnit anslutning från alla remissinstanser utom fylleristrafutredningen. Denna har ifrågasatt om förberedelse till smuggling av narkotika bör kriminaliseras särskilt och anmärkt att man

genom att straffbelägga innehav av narkotika i åtskilliga fall ändå kan straffa dem som förbereder insmuggling. Det torde emellertid finnas personer som enbart agerar i samband med själva smugglingen genom att förse s. k. kurier med penningmedel eller annan erforderlig utrustning. Sedan i smuggligen väl skett undviker de varje befattning med den fortsatta illegala handlingen av de insmugglade varorna. I den mån kurirerna avslöjas utomlands kan de personer som står bakom den inte fällas till ansvar om inte förberedelse till smuggling straffbelägges. För egen del ansluter jag mig därför till kommitténs förslag om särskilt straff för förberedelse till smuggling av narkotika i de fall då brottsligheten inte är ringa.

Lagrådet godtog förslaget till narkotikastrafflag och lämnade förslaget till ändring i lagen om straff för varusmuggling utan erinran.

Andra lagutskottet anförde i utlåtande över propositionen bl. a. (2 LU 1968:1 s. 42):

Utskottet anser att de nu framlagda författningsförslagen är väl ägnade att – såvitt avser lagsiftningen – tillgodose de önskemål som framförts av bl. a. riksdagen om förbättrade möjligheter att effektivt och med kraft bekämpa framför allt den grövre narkotikabrottsligheten i vårt land. Ett genomförande av förslagen får dock ses som endast ett led i samhällets olika åtgärder för att komma till rätta med narkotikaproblemet. Ett gott resultat på preventionssidan kan inte nås utan att polis- och tullmyndigheterna får tillräckliga resurser. En annan omständighet som inverkar härvidlag är att det internationella samarbetet drivs med energi och effektivitet.

Enligt utskottets mening är det en fördel att Kungl. Maj:t i ett sammanhang tagit upp olika aspekter på bekämpandet av narkotikamissbruket. Vård- och preventionsfrågorna får nämligen inte ses isolerade från varandra, varken då det gäller bedömningen i stort eller i de enskilda fallen. Spörsmålet om samordning och avvägning mellan vård och prevention kommer att ytterligare behandlas av narkomanvårds-kommittén i dess fortsatta arbete. Resultatet av detta kan självfallet kräva förnyat ställningstagande från statsmakternas sida även i fråga om de åtgärder, som nu vidtas. Likaså får man räkna med att den ökade kunskap som erhålles genom fortsatt forskning och praktisk erfarenhet kommer att efter hand aktualisera en omprövning av metoderna att bekämpa missbruket.

Riksdagen biföll i enlighet med utskottets hemställan propositionen.

Redan år 1969 aktualiserades åter frågan om höjning av straffsatserna för narkotikabrott. I prop. 1969:13 föreslogs sålunda, att straffsatserna för grovt narkotikabrott och för grov varusmuggling som gällt narkotika skulle höjas från fängelse i lägst sex månader och högst fyra år till fängelse i lägst ett och högst sex år. Samtidigt föreslogs att straffmaximum för varusmuggling som ej är att anse som grov skulle höjas från fängelse i högst ett år till fängelse i högst två år för de fall smugglingen gällt narkotika.

Departementschefen framhöll i anslutning till förslaget (prop. 1969:13 s. 7 ff.) att den illegala handeln med narkotika och narkotikamissbruket hade fått sådan omfattning att samhällets ansträngningar nu måste ytterligare intensifieras och samordnas till en offensiv på bred front. Då brottsligheten tenderade att bli allt grövre och präglades av förslagenhet och hänsynslöshet ansåg departementschefen det nödvändigt att gripa in

med kraft mot denna företeelse och förordade därför nyss angivna straffskärpningar. Lagrådet tillstyrkte förslagen. Även andra lagutskottet biträdde propositionens förslag (2 LU 1969:7 s. 15). Riksdagen följde utskottet. Lagändringarna trädde i kraft den 1 april 1969.

I propositionen 1972:63 till årets riksdag föreslås höjning av maximistraffet för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling som avser narkotika från fängelse i sex år till fängelse i tio år. Propositionen har ännu inte behandlats av riksdagen.

Enligt uppgift från justitiedepartementets nådeenhet rörde sig antalet nådeansökningar 1971 i anledning av straff för narkotikabrott om drygt ett hundratal. Av dessa bifölls ett fåtal helt.

### Vissa nådeärenden 1970–1971 beträffande narkotikabrott

1. En 23-årig kvinna dömdes av rådhusrätt för grovt narkotikabrott och olovlig befattningsmed smuggelgods till fängelse i 2 år. Hon hade dels tillsammans med annan person sålt åtminstone 10 kg haschisch mot vederlag av minst 35 000 kronor, dels sålt sammanlagt 120 doser LSD mot vederlag av 1 500 kronor. Av personundersökning framgick att kvinnan sedan anstaltsvistelse 1966 ej haft något stadigvarande arbete utan försörjt sig som fotomodell och call-girl. Hon hade använt LSD och haschisch i stor utsträckning. Förutsättning för villkorlig dom eller skyddstillsyn ansågs ej föreligga. I rättspsykiatriskt utlåtande uttalades att kvinnan var synnerligen väl begåvad. Inga tecken tydde på psykos, sinnessjukdom eller hjärnskada. Hennes entusiasm för hasch och LSD verkade dock patologisk. Läkaren ansåg att gärningarna begåtts under inflytande av psykisk abnormitet, som ej var av så djupgående natur att den måste anses jämförbar med sinnessjukdom samt att behov av sluten psykiatrisk vård ej förelåg. Rättsläkarrådets rättspsykiatriska sektion hade samma uppfattning men uttalade att kvinnans abnormitet var av sådan art att särskilda skäl måste anses föreligga för en påföljd i form av skyddstillsyn jämte föreskrifter om öppen psykiatrisk vård. I nådeansökan hemställde kvinnan att få fängelsestraffet upphävt och ändrat till skyddstillsyn. Som skäl anfördes lång väntan på rättspsykiatrisk undersökning och att hon hade beretts plats på Rudolf Sternerseminariet i Järna. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med kriminalvårdsstyrelsen och HD:s tillstyrkan att kvinnan skulle villkorligt frigges å viss dag som kriminalvårdsstyrelsen skulle bestämma (efter 1/2 års fängelsestid) samt treårig prøvotid och föreskrift om psykiatrisk behandling (30.7.70).

2. En 21-årig italiensk medborgare dömdes av rådhusrätt för grovt narkotikabrott och olovlig befattningsmed smuggelgods till fängelse i 1 år, 6 månader. Han hade tillsammans med två andra personer innehaft 10 kg cannabisharts, varav de sålt omkring 6 kg och i vinstsyfte överlätit resten av partiet till andra personer. I personundersökning uttalades, att mannen tidigare omhändertagits för samhällsvård för bl. a. haschmissbruk och stöld. Han var rastlös och lättledd men hade de senaste månaderna väsentligt ändrat sin livsstil till det bättre. Han hade påbörjat yrkesutbildning och planerade att gifta sig. Med hänsyn härtill samt till att han hade fast bostad och god kontakt med sina föräldrar föreslogs skyddstillsyn. I nådeansökan hemställde han om befrielse från

återstående strafftid eller avräkning av häktningstid. Som skäl härför anfördes att han upphört med all befattning med narkotika långt innan han greps, att han hade psykiska besvär i form av depressioner och att han hade fått bostad och gick på yrkesskola. Kriminalvårdsdirektören tillstyrkte avkortning av strafftiden. Kriminalvårdsstyrelsen och HD:s majoritet avstyrkte bifall till framställningen. Kungl. Maj:t beslutade i enlighet med tillstyrkan från HD:s minoritet att han skulle villkorligt friges å dag som kriminalvårdsstyrelsen bestämde, dvs. efter halva verkställighetstiden.

3. Två 19-åriga ynglingar dömdes av hovrätt för narkotikabrott till fängelse 6 månader. De hade tillsammans med två kamrater köpt ca 50 g amfetaminsulfat (motsvarande 10 000 tabletter) varav en del sedan hade sålts eller överlåtits i utbyte mot cannabis. Hovrätten fann ej styrkt att själva inköpet skett i försäljningssyfte och ansåg ej heller brotten ha bedrivits yrkesmässigt. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn. Ynglingarna var tidigare ostraffade. De hade då och då rökt haschisch under de senaste åren och även missbrukat amfetamin. Emellertid hade det inträffade fått dem att inse det nödvändiga i att upphöra med narkotikamissbruket och avbryta kontakt med narkotikagång. Båda två hade gott stöd från föräldrar. I nådeansökan anfördes att två i samma mål dömda kamrater hade beviljats nåd. Kriminalvårdsstyrelsen tillstyrkte skyddstillsyn. HD avstyrkte bifall till ansökningsen. Kungl. Maj:t förordnade att ynglingarna skulle villkorligt friges viss dag, dvs. efter ungefär 2/3 av straffverkställighetstiden.

4. En 39-årig man dömdes av hovrätt till fängelse 1 år, 6 månader för grovt narkotikabrott, grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning, medhjälp till bedrägeri, försök till bedrägeri, olovlig körning m. m. Han hade utställt fyra falska recept på nebutal. Tre av recepten hade överlämnats till andra personer, vilka i två fall utfatt medicinen med vederbörlig läkemedelsrabatt. Av honom själv gjort försök att utfä medicin hade misslyckats. Vidare hade han för 1 000 kronor som utgjorde ett författarstipendium förvärvat 100 g amfetaminsulfat. Vid ett annat tillfälle överlät han 0,2 g amfetaminsulfat till annan person och innehade själv 0,8 g amfetaminsulfat fördelat i fyra påsar. Slutligen hade han utställt eller låtit andra utställa 20 läkarvårdskvitton och 49 taxi-kvitton. Genom att därefter förete kvittona hos försäkringskassa hade han fått ut 3 932 kronor. Han hade sedan ett tjugotal år missbrukat narkotika. Han hade legalt erhållit ritalina och var från 1966 s. k. "legal narkoman" hos doktor Åström vid Rålambshovs sjukhus. Efter avvecklingen av kliniken där har han åter varit hänvisad till att anskaffa narkotika illegalt. Han hade ansett sig vara i behov av 50 milligram amfetamin dagligen för att kunna fungera som en "vanlig samhällsnyttig medborgare". I § 7-intyg uttalades, att han visade symptom på abnorm personlighetsutveckling med tecken på alkoholmissbruk (tidigare) och narkomani. Tecken på psykisk abnormitet av schizofreniform eller manodepressiv art hade ej framkommit. Intensiteten av hans narkomani föreföll vara av sådan art att den föreföll ha dignitet av psykos. Prognosen var synnerligen dålig. Rättspsykiatrisk undersökning gjordes. Vederbörande läkare ansåg att prognosen var gynnsamare än tidigare, och föreslog därför skyddstillsyn med psykiatrisk kontroll. Ansökan om nåd avstyrktes av kriminalvårdsstyrelsen och HD. Kungl. Maj:t förord-

nade att vederbörande skulle villkorligt friges å viss dag, som låg mellan 1/2 och 2/3 straffverkställighetstid.

5. En 22-årig yngling dömdes av HD till fängelse 7 månader för narkotikaförseelse och grovt narkotikabrott. Han hade i bl. a. Libanon och Turkiet innehaft sammanlagt minst 800 g cannabisharts som han förvärvat i försäljningssyfte och därav i Istanbul sålt minst 790 g. I Sverige hade han för eget bruk innehaft 4 g cannabisharts. (RÅ förordnade att åtal skulle väckas mot honom även för i Libanon och Turkiet förövat narkotikabrott). Det framgick av utredningen att han var uppvuxen under goda förhållanden hos adoptivföräldrar. Han var ej tidigare straffad, men hade under ca ett års tid missbrukat narkotika genom att röka hasch. Han hade avlagt studentexamen och var inriktad på universitetsstudier. I personundersökning föreslogs skyddstillsyn. I § 7-intyg uttalades att ett ovillkorligt frihetsstraff måste vara riskfyllt och negativt. Vederbörande visade dock inte för tillfället något depressions-tillstånd eller annat psykiskt sjukdomstillstånd som utgjorde direkt medicinskt hinder för fängelsestraff. Undersökaren föreslog som vård kontinuerlig kontakt med psykiater. I nådeansökan hemställdes om villkorlig dom eller skyddstillsyn. Som skäl härför återopades vederbörandes tidigare godaandel, hans ungdom då brotten begicks, omständigheterna vid brotten, hans psykiska insufficiens och studier. Sedan HD avstyrkt bifall avlogs nådeansökningen av Kungl. Maj:t.

6. En 22-årig kvinna dömdes av rättsrådet till fängelse 1 år, 8 månader för grovt narkotikabrott. Hon hade tillsammans med sin fästman (å dömd fängelse 2 år) anskaffat 2,31 kg cannabis. Därav försålde de 1,96 kg. Vidare anskaffade de 53 doser LSD varav de försålde 45. I personundersökningen anfördes, att kvinnan var ett s. k. skilsmässobarn. Efter grundskola, som förlöpte komplikationsfritt, arbetade hon som affärsbiträde. Därefter studerade hon med sikte på journalistutbildning. Studieresultat uteblev emellertid p. g. a. hennes höga frånvarofrekvens, som i sin tur berodde på mer omfattande narkotikamissbruk, av haschisch eller LSD. Enligt personundersökaren föreföll hon mycket labil med hysteori tendenser i sin personlighet. Hon hade vid ett par tillfällen varit föremål för psykiatrisk behandling. En första nådeansökan avlogs utan HD:s hörande sedan hon avtjänat knappt 5 månader av strafftiden. I senare nådeansökan hemställde hon om skyddstillsyn eller straffnedsättning och villkorlig frigivning. Som skäl härför återopade hon sina studier. Hon hade under anstaltstiden fått "frigång" från anstalten och bedrivit studier vid en fackskola med gott resultat. Kriminalvårdsstyrelsen och HD tillstyrkte villkorlig frigivning å dag som kriminalvårdsstyrelsen skulle bestämma. Kungl. Maj:t beslutade i enlighet härmed och förordnade om prövotid av 3 år från frigivningen.

7. En 30-årig kvinna dömdes av tingsrätt till fängelse 1 år för häleri och narkotikabrott. Hon hade tillsammans med fästman olagligen innehaft, försålt eller eljest överlåtit narkotika, fenmetralin, i sin bostad. Som led i verksamheten hade de gemensamt innehaft 697 kapslar fenmetralin och 1 preludintablett och hon ensam 11 kapslar och 15 tabletter samt sålt 12 kapslar och 70 g fenmetralin i lös vikt. Hon och fästmannen hade vidare i samråd mottagit och förvarat gods som genom brott fränkänts ägarna. Kvinnan var uppvuxen under goda förhållanden, hade avlagt realexamen och var ej tidigare straffad. Hon var franskild och

hade 2 barn. Efter skilsmässan hade hon sammanbott med en narkotikamissbrukande skådespelare. Denne introducerade henne i narkotikaanvändning och bostaden blev tillhåll för narkomaner. Hon uppgav att hon för barnens skull sedermera upphörde med användningen av narkotika. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn enär en kraftfull övervakning torde vara tillfyllest för hennes tillrättaförande. I § 7-intyg uppgavs att kvinnan tagit sin skilsmässa så hårt att hon under en längre tid drack 2-3 flaskor vin/dygn för att kunna sova och skingra självmordstankar. Vid ett tillfälle sökte hon ta sitt eget liv med hjälp av sömntabletter. Vederbörande läkare föreslog skyddstillsyn. I nådeansökan hemställde kvinnan att få följden ändrad till skyddstillsyn alternativt få hela häktningstiden (ca 2 mån) inräknad i verkställighetstiden. Som skäl härför återopade hon att hon behövde se till sina två barn (11 och 6 1/2 år), vilka var mycket känslomässigt bundna till henne. En psykolog vitsordade, att barnen behövde sin mor. Kriminalvårdsstyrelsen tillstyrkte villkorlig frigivning medan HD avstyrkte bifall. Kungl. Maj:t förordnade att kvinnan skulle villkorligt friges å dag som kriminalvårdsstyrelsen skulle bestämma, att prövotiden skulle vara 3 år räknat från dagen för frigivningen samt att kvinnan skulle vara skyldig underkasta sig psykiatrisk behandling. Kvinnan hade då avtjänat drygt 3 månader av fängelsestraffet.

8. En 39-årig man dömdes av hovrätt till fängelse i 5 år för grovt narkotikabrott och grov varusmuggling. Han hade i Danmark tillsammans med en f. d. fängelsekamrat mottagit 150 000 prelundintabletter och ca 4 liter koncentrerad amfetaminlösning. På olika platser i Köpenhamn försålles 52 000 tabletter och en mindre mängd av amfetaminlösningen. Han hade vidare tillsammans med samma kamrat till Sverige insmuglat 270 950 prelundintabletter och ca 0,5 dl amfetaminlösning. Av detta parti såldes 750 tabletter i Hälsingborg och 20 800 i Stockholm samt amfetaminlösning till ett värde av 1 000 kronor. Av handlingarna i målet framgick att mannen var danskfödd men sedermera svensk medborgare. Han var fränskild och hade två barn. Han hade tidigare dömts till fängelse 1 år för medhjälp till grov stöld. Personundersökaren föreslog ovillkorligt frihetsstraff. En första nådeansökan med hemställan om straffnedsättning avlogs i enlighet med HD:s yttrande när mannen avtjänat ca 1 1/2 år av fängelsestraffet. I ny nådeansökan hemställde han ånyo om straffnedsättning. Som skäl härför anförde han att han bl. a. under frigång genomgått flyguthbildning och att vidare utbildning var svår att genomföra inom ramen för anstaltsvård samt att påföljden var mycket sträng. Kriminalvårdsstyrelsen tillstyrkte villkorlig frigivning medan HD avstyrkte framställningen. Kungl. Maj:t förordnade att mannen skulle villkorligt friges å dag som kriminalvårdsstyrelsen skulle bestämma dvs. efter knappt halva strafftiden. Vederbörande är numera misstänkt för nya narkotikabrott.

9. En 39-årig kvinna dömdes av rådhusrätt till fängelse 1 år för grovt valutabrott, grovt narkotikabrott och olovlig befattningsmed smuggelgods. Hon hade vid två tillfällen fört ut större summor svenska pengar till Väst-Tyskland och medverkat vid insmuggling till Sverige av 24 000 kapslar fenmetralin som hennes make och annan person medförde från Väst-Tyskland. Av personundersökning framgick att kvinnan hade 5 barn födda 1951-1967 och ej var tidigare straffad. Hennes hemförhållanden var dåliga. Sedan hon avtjänat 2 månader av fängelsestraffet begärde hon

i nådeansökan skyddstillsyn. Som skäl härför anfördes dels att hon försökt undvika att bli inblandad i sin makes brottslighet men stod under press från maken, dels önskan att ta hand om sina fem barn. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med kriminalvårdsstyrelsens och HD:s tillstyrkan att hon skulle befrias från återstoden av straffet och bestämde i stället påföljden till skyddstillsyn med föreskrift att prøvotiden skulle räknas från dagen för Kungl. Maj:ts beslut.

10. En 20-årig yngling dömdes av hovrätt till fängelse i 6 månader för stöld, häleri, brott mot narkotikaförordningen, narkotikabrott och olovlig befattningsmed smuggelgods. En tidigare skyddstillsyn undanröjdes. Han hade innehaft 14 g cannabis och vid ett 30-tal tillfällen överlätit fenmetralin och cannabis. I personundersökning uttalades att ynglingen vuxit upp under svåra familjeförhållanden, att han sedan många år varit föremål för barnavårdsnämndens uppmärksamhet och att han tidigare dömts för tillgreppsbrott och misshandel. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn. Skyddskonsulenten hade samma uppfattning. I ansökan om att fängelsestraffet av nåd måtte ändras till skyddstillsyn anförde han att han ej längre befattade sig med narkotika och att avtjänande av straffet skulle äventyra hans yrkesverksamhet. HD avstyrkte bifall medan Kungl. Maj:t bestämde påföljden till skyddstillsyn.

11. En 21-årig italiensk kvinna dömdes av rådhusrätt för grov varusmuggling och grovt narkotikabrott till fängelse i 1 år, 3 månader. Hon hade tillsammans med medåtalad infört 6 kg cannabisarts till Sverige. Hon hade delvis tillsammans med och i samråd med två kamrater i betydande omfattning överlätit cannabisarts till andra personer. Av handlingarna framgick att kvinnan ej tidigare var straffad. Hon kom till Sverige tillsammans med sin familj, då hon var två år. Hon hade fått en god uppfostran och hade avlagt studentexamen och sedan skrivit in sig vid universitetet men ej tenterat. Personundersökaren ansåg att skyddstillsyn borde vara en lämplig påföljd. Sedan hon avtjänat 1/2 år av straffet begärde hon nåd och återopade sina universitetsstudier som skäl för att få straffet ändrat till skyddstillsyn eller nedsatt så att villkorlig frigivning kunde medges efter 2/3 av strafftiden. Kriminalvårdsstyrelsen avstyrkte framställningen. Yttrande från IJD inhämtades ej. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall.

12. En 27-årig iransk medborgare dömdes av hovrätt till fängelse 4 månader för försök till varusmuggling av narkotika. Han hade försökt att till riket införa 405 g cannabisarts. Av personundersökning framgick att han var född och uppvuxen i Teheran under mycket goda förhållanden. Efter 12-årig skolgång där flyttade han till Västtyskland där han sedan dess studerat vid tekniskt universitet. Efter 3 månaders avtjänande av straffet hemställde han om frigivning och återopade att giltighetstiden av hans iranska pass höll på att utgå. Om iranska myndigheterna fick reda på att han straffats utomlands skulle hans pass ej förlängas och hans studier i Västtyskland omöjliggöras. Han skulle ej heller kunna få anställning i sitt yrke i hemlandet. Kriminalvårdsstyrelsen och IJD avstyrkte bifall. En ledamot av kriminalvårdsstyrelsen anmälde avvikande mening. Kungl. Maj:t biföll ansökan.

13. En 26-årig amerikansk medborgare dömdes av rådhusrätt för grov varusmuggling och grovt narkotikabrott till fängelse 1 år, 9 månader samt förvisning. Han hade till Sverige infört ca 3 kg cannabisarts. Av

personundersökning framgick att han avlagt ingenjörsexamen och fil. mag. examen. Han räknade med att inom kort avlägga doktorsexamen i historia. Personundersökaren föreslog villkorlig dom. I § 7-intyg anfördes att det var frågan om en yngling av god familj med god intellektuell utrustning, icke straffad tidigare, som i många år haft en svår sexuell problematik. Han visade dock inga tecken på psykos eller allvarigare sinnessjukdom. En vistelse i fängelse hade dock genom homosexuella och exhibitionistiska drag medfört problem. Enligt intyg från med. dr i San Francisco led vederbörande av exhibitionism och en möjlig schizofreni. Han sökte nåd, vilket avstyrktes av kriminalvårdsstyrelsen och HD. Kungl. Maj:t beslutade att han skulle frigges å viss dag som kriminalvårdsnämnden skulle bestämma i samband med verkställighet av beslutet om förvisning och då vara fri från vad då återstod av straffet, dvs. efter ungefär hälften av fängelsestraffet.

14. En 24-årig kvinna dömdes av hovrätt till fängelse 1 år, 3 månader för grovt narkotikabrott och medhjälp till sådant brott. Hon hade till medåtalad överlåtit narkotika — amfetamin och fenmetralin för försäljning, som inbringat 7 700 kronor. Hon hade också förmedlat försäljningar av ett antal kapslar. Av handlingarna framgick att hon ej tidigare var straffad. Ett självmordsförsök avslöjade att hon hade svåra problem. Hon skötte inte sitt arbete. Hon hade vidare börjat missbruka narkotika. Hennes psykiska tillstånd var mycket labilt. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn. I § 7-intyg uttalades att kvinnan var svårt neurotiserad, och att det därför var diskutabelt om ett frihetsstraff var lämpligt i detta fall. Vederbörande läkare föreslog i första hand skyddstillsyn och öppen psykiatrisk vård. I nådeansökan återopades förutom de "utomordentliga psykiatriska och andra påfrestningar som en anstaltsvistelse skulle medföra" även påtagliga risker för suicidförsök. Kriminalvårdsdirektören tillstyrkte att straffet ändrades till skyddstillsyn. Kriminalvårdsstyrelsen och HD avstyrkte bifall till framställningen. Kungl. Maj:t nedsatte straffet till fängelse 8 månader.

15. En 34-årig i Sverige bosatt dansk medborgare dömdes av hovrätt för försök till varusmuggling till fängelse 1 månad. Han hade försökt att till riket införa 181,4 g cannabisharts. Han uppgav i personundersökning att han i 5 år hade rökt haschisch men aldrig brukat andra former av narkotika. Han hade heller aldrig sålt haschisch utan endast köpt för eget bruk. I nådeansökan återopade han mental ohälsa som skäl för benådning. Socialöverläkare i Danmark upplyste att "det fanns betydliga dispositioner till schizofreni i familjen och att sökanden varit schizofrenmisstänkt sedan puberteten". Kungl. Maj:t bestämde i överensstämmelse med HD:s tillstyrkan påföljden till villkorlig dom.

16. En 23-årig amerikansk man dömdes av hovrätt till fängelse i 4 år och förvisning för grov varusmuggling och grovt narkotikabrott. Han hade olovligen infört ca 1 900 LSD-tabletter till Sverige, av vilka han sålde ett stort antal. Av utredningen framgick att han vuxit upp under svåra förhållanden i New York. Han erhöll goda studieresultat i skolan och studerade 2 år vid universitetet. Efter militärtjänst i Västyskland reste han i november 1969 till Sverige. Han hade använt narkotika bl. a. LSD i flera år. Personundersökaren föreslog frihetsstraff. Vederbörande sökte nåd och återopade bl. a. anpassningsproblem, sin sociala situation och svåra uppväxtförhållanden som färgad i USA. Kriminalvårdsstyrelsen



avstyrkte framställningen. Yttrande från HD inhämtades ej. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall.

17. En 20-årig yngling dömdes av rådhusrätt för grovt narkotikabrott i förening med olovlig befattningsmedel med smuggelgods och förberedelse till grovt narkotikabrott till fängelse i 1 år. Han hade med vetskap om att narkotikan insmugglats till riket innehaft och till en person sålt 5 kg cannabis. Vidare hade han i avsikt att bereda sig vinning av narkotikabrott uppmanat en person att försöka anskaffa cannabis och samtidigt överlämnat 2 000 kronor i kontanter att användas till betalning vid inköpet. Av utredningen framgick, att han inte tidigare gjort sig skyldig till brott. Han hade fått god uppfostran och har ett gott stöd i sina föräldrar. Han hade använt haschisch sedan våren 1968, dock inte i någon större utsträckning. Personundersökaren förordade skyddstillsyn. Efter att ha avtjänat 5 månader av fängelsestraffet hemställde ynglingen om befrielse från återstoden av straffet eller skyddstillsyn. Som skäl härför anförde han att han var tidigare ostraffad och att han var i färd med att starta inspelning av en LP-skiva, till vilken han själv skrivit text och musik. Kriminalvårdsstyrelsen och HD avstyrkte framställningen. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall.

18. En 31-årig man dömdes av hovrätt till fängelse 6 månader för medhjälp till försök till grov varusmuggling. Rådhusrätten hade dömt honom till 100 dagsböter. Han hade på begäran av två bekanta som han mött på gatan försökt att hos tullen få ut en postförsändelse från Pakistan innehållande 1 862 g cannabis. Av personundersökningen framgick att han avlagt akademisk examen och bedrev lic. studier i teoretisk filosofi. Under sin studietid hade han innehaft en rad lärarvikariat, han hade varit reseledare samt företagit flera resor utomlands. Han hade inte straffats tidigare. Under sina utlandsresor hade han kommit i kontakt med narkotika. Han hade dock aldrig rökt hasch själv. Under en vistelse i Paris studerade han narkomaner. I nådeansökan hemställde han att påföljden skulle ändras till skyddstillsyn. Nådeenheten inhämtade s. k. § 7-intyg. Vederbörande läkare uttalade, att mannen inte förededde tecken på psykisk sjukdom eller abnormitet men att risk ändå fanns för att han vid avtjänandet av ett fängelsestraff skulle kunna råka in i ett psykiskt insufficiensstillstånd. HD avstyrkte bifall. Kungl. Maj:t bestämde påföljden till skyddstillsyn jämte böter.

19. Hovrätt dömde en 21-årig yngling och hans 19-åriga fästmo för varusmuggling avseende narkotika och försök till sådant brott till fängelse 1 månad. De hade gemensamt till riket infört omkring 40 g cannabisharts, som de sålde i Sverige, och vidare försökt införa 71,3 g cannabisharts, som de avsåg att sälja i Sverige. Av handlingarna framgick att ynglingen avlagt realexamen och varit elev vid lantbruksskola och folkhögskola. Flickan ämnade utbilda sig till socialpedagog. Båda kom från goda hem och hade god kontakt med sina föräldrar. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn. I gemensam nådeansökan anförde de som skäl för nåd sin ungdom, omognad och bristande insikt i gällande lagstiftning. Flickan var gravid och skulle gifta sig med ynglingen. De hade slutat röka hasch. Ynglingen hade påbörjat en 3-årig utbildning till tandtekniker. HD avstyrkte ansökningen. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall i vad den avsåg ynglingen men bestämde påföljden till skyddstillsyn för flickan.

20. Hovrätt dömde 20-årig yngling till fängelse 1 månad för narkotikabrott och olovlig befattningsmed smuggelgods. Han hade innehaft cannabis, som han delvis förbrukat själv. Han bjöd sex kamrater på denna. Två av kamraterna hade dessförinnan aldrig prövat narkotika. Personundersökaren föreslog villkorlig dom. I nådeansökan åberopade ynglingen goda vitsord som han erhållit vid personundersökningen. HD avstyrkte bifall. Kungl. Maj:t bestämde påföljden till skyddstillsyn.

21. En 22-årig kvinna dömdes av hovrätt till fängelse 1 år, 2 månader för grov varusmuggling avseende narkotika. Vid minst 6 resor hade hon för annans räkning smuglat in sammanlagt ca 4 kg cannabis till Sverige. Hon hade fått mellan 1 000 och 2 000 kronor för sin medverkan. Av handlingarna i målet framgick att hon ej tidigare var straffad. Efter föräldrarnas skilsmässa, då hon var 12 år, bodde hon hos modern. Efter 8-årig folkskola studerade hon på Hermods och på folkhögskola 2 terminer. Hon studerade därefter på kvällsgymnasium. Hon hade ett barn. Angående sitt eget bruk av narkotika uppgav hon att hon börjat röka hasch för flera år sedan. Hon använde dock narkotika mycket sporadiskt och ibland gjorde hon långa uppehåll. Hon har aldrig injicerat eller brukat annan form av narkotika än hasch. När hon blev gravid slutade hon röka hasch. Personundersökaren föreslog skyddstillsyn med hänsyn till barnet och att hon befann sig i välordnade förhållanden med barnet. I nådeansökan anfördes som skäl för nåd att hon aldrig hade varit nedgånngen eller behövt vård för sitt narkotikabruk. Gärningarna begicks i depression p. g. a. graviditeten. Barnavårdsmannen tillstyrkte att hon beviljades nåd eller att påföljden ändrades till skyddstillsyn. HD:s minoritet tillstyrkte nedsättning av hennes fängelsestraff till 6 månader. Majoriteten avstyrkte bifall till ansökan. Kungl. Maj:t nedsatte straffet till fängelse 6 månader.

22. En 28-årig man dömdes av hovrätt till fängelse 1 år för grovt narkotikabrott. Han hade tillsammans med annan till ca 50 personer sålt ca 1 000 g cannabisharts. Av handlingarna framgick att han tidigare straffats flera gånger. Bl. a. hade han dömts för otukt med minderårig, rattonykterhet, medhjälp till grovt rån, urkunds-förfalskning, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, häleri. I personundersökningen uppgavs att han i 6-årsåldern omhändertogs för samhällsvård och placerades först på barnhem, sedan i olika fosterhem till 18-årsåldern. Han hade periodvis missbrukat alkohol och sedan gått över till narkotika. Han injicerade en tid men fick gulsot och började då röka hasch. Han hade flyttat tillsammans med fästmo och liten dotter till landsorten där han erhållit anställning som skogs- och lantarbetare. Efter flyttningen hade han inte befattnat sig med narkotika och sprit. I nådeansökan åberopades att han slutat använda alkohol och narkotika. Han hade efter flyttningen fått en ny inställning till livet och hade byggt upp en ny tillvaro tillsammans med fästmon. I nådeärendet förordnades om kompletterande personundersökning, i vilken hans förbättrade förhållanden vitsordades. HD tillstyrkte skyddstillsyn och Kungl. Maj:t ändrade påföljden i enlighet härmed.

23. En 18-årig yngling dömdes av hovrätt till fängelse 4 månader för narkotikabrott och varusmuggling. Han brukade själv vanemässigt cannabis samt sålde och lät genom andra sälja sådan narkotika till andra

missbrukare. Han hade från Danmark smugglat in sammanlagt 650 g cannabis under 3 resor. Av handlingarna i målet framgick att han sedan flera år var känd hos socialvårdsnämnden samt att han vid 2 tillfällen 1969 ådömts dagsböter för narkotikabrott, varusmuggling och misshandel. I nådeansökan anförde han att han brutit med sitt förflutna samt att hans återanpassning skulle äventyras om han måste avtjäna straffet. I nådeärendet uttalade den bitr. överläkaren vid rådgivningsbyrå att klar förbättring inträtt i ynglingens psykiska tillstånd beroende på att han lämnat sin tidigare umgängeskrets. Läkaren föreslog skyddstillsyn. Nådeenheten förordnade om personundersökning. Han fick goda vitsord från övervakare och arbetsgivare. En socialassistent vid polisens spanings- och narkotikasektion, vilken kände honom väl, vitsordade att ynglingen inte längre använde narkotika. Personundersökaren föreslog också skyddstillsyn. HD avstyrkte bifall till ansökningen. Kungl. Maj:t ändrade påföljden till skyddstillsyn.

24. En 23-årig yngling dömdes av rådhusrätt till fängelse 3 månader för narkotikabrott, medhjälp till försök till narkotikabrott och olovlig befattning med smuggelgods. Han hade innehaft 173 g haschisch samt medverkat till försök till försäljning beträffande 530 g haschisch. Senare dömde hovrätt honom till skyddstillsyn för stöld, försök till grovt tillgrepp av fortskaffningsmedel och fylleri. Han hade tidigare dömts för narkotikabrott till fängelse 1 år, 3 månader. Av personundersökning framgick att han tidigare gravt missbrukat narkotika. Han var gift och hade en dotter. Han hade huvudsakligen ägnat sig åt studier under senare år. Hans goda intellektuella resurser hade resulterat i bra betyg. Från sin senaste arbetsplats hade han erhållit goda vitsord. Han hade för avsikt att fortsätta studierna mot en företagsekonomisk examen. Det fanns enligt personundersökaren grundad anledning utgå från att han inte längre var kriminell. I nådeansökningen anfördes att han tidigare under flera år varit narkotikamissbrukare och dömts till fängelse. Efter frigivning har han flyttat ihop med sin hustru och börjat läsa på vuxengymnasium och handelsinstitut. Han hade avhållit sig från narkotika. Återfallet berodde på tilltrasslad ekonomi och slitningar i äktenskapet. Numera avhöll han sig helt från narkotika och hade brutit med sitt tidigare umgänge. Av handlingarna framgick vidare att han i slutbetyg från handelsinstitutet erhållit bra betyg. Skyddskonsumenten tillstyrkte framställningen och föreslog skyddstillsyn. HD och RÅ tillstyrkte att den ådömda skyddstillsynen även skulle avse den av nådeansökan berörda brottsligheten. Kungl. Maj:t beslutade i enlighet härmed.

Nadsärenden 1970 och 1971, i vilka Kungl. Maj:t med avvikelse från HD:s yttrande helt eller delvis bifallit ansökningarna

| Datum och nr                  | Brott                                       | Ädömd påföljd                          | Kungl. Maj:ts beslut                                                  | Anm.                                                          |
|-------------------------------|---------------------------------------------|----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|
| 1970                          |                                             |                                        |                                                                       |                                                               |
| 9.1 nr 1                      | anstiftan till osann partsuftsaga m. m.     | fängelse 8 mån.                        | påföljden ändrades till skyddstillsyn jämte öppen psykiatrisk vård    |                                                               |
| nr 2                          | valdtakt m. m.                              | fängelse 2 år 8 mån.                   | frigavs och ställdes under skyddstillsyn jämte psykiatrisk behandling |                                                               |
| nr 3                          | grovt bedrägeri medelst urkundsförfälskning | fängelse 4 mån.                        | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                 |                                                               |
| nr 4                          | stöld m. m.                                 | fängelse 6 mån.                        | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                 | underrätt hade dömt till skyddstillsyn jämte anstaltsbehandl. |
| nr 5                          | bedrägligt beteende                         | fängelse 1 mån.                        | påföljden ändrades till 50 dagsböter                                  |                                                               |
| nr 7                          | tillgrepp av fortskaffningsmedel            | skyddstillsyn jämte anstaltsbehandling | betrielse från anstaltsbehandling                                     |                                                               |
| 23.1 nr 1                     | narkotikabrott                              | fängelse 6 mån.                        | villkorlig frigivning                                                 | ca 4 män. avtjänade vid dagen för villk. frigivning           |
| nr 2                          | ..                                          | ..                                     | ..                                                                    | ..                                                            |
| nr 3                          | försök till dräp m. m.                      | fängelse 3 år                          | ..                                                                    | v.f. a dag 3 män. innan 1/2-tids verkställighet               |
| nr 4                          | grovt rån                                   | fängelse 6 år                          | villkorlig frigivning                                                 | v.f. a dag 5 män. innan 1/2-tids verkställighet               |
| Krvndn = kriminalvårdsnämnden |                                             |                                        |                                                                       |                                                               |
| Intndn = interneringsnämnden  |                                             |                                        |                                                                       |                                                               |

| Datum och nr | Brott                                                                  | Adömd påföljd           | Kungl. Maj:ts beslut                                                     | Anm.              |
|--------------|------------------------------------------------------------------------|-------------------------|--------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| 23.1 nr 8    | rattfylleri m. m.                                                      | fängelse 3 mån.         | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                    | KM = HD:s min.    |
| nr 11        | lydnadsbrott                                                           | fängelse 1 mån.         | påföljden ändrades till villkorlig dom                                   |                   |
| nr 12        | rattfylleri                                                            | fängelse 1 mån.         | "                                                                        |                   |
| nr 14        | grov förskingring, delvis i förening med åsidosättande av tjänsteplikt | fängelse 10 mån.        | straffet nedsattes till fängelse 6 mån.                                  |                   |
| nr 19        | våld mot tjänsteman m. m.                                              | fängelse 1 mån.         | påföljden ändrades till 100 dagsböter                                    | KM = HD:s min.    |
| nr 20        | våld mot tjänsteman m. m.                                              | fängelse 1 mån.         | "                                                                        |                   |
| nr 23        | fylleri (disciplin-<br>straff)                                         | arrest 6 dgr            | påföljden ändrades till böter 100:—                                      | (= hemställen)    |
| nr 30        | rattfylleri                                                            | fängelse 1 mån.         | uppskov medgavs till viss dag                                            |                   |
| 30.1 nr 2    | rån                                                                    | fängelse 1 år<br>2 mån. | frigivning a dag som krävndn bestämde i samband med förpassning ur riket | 1/2-tid – 3.4.70  |
| 6.2 nr 1     | grov stöld m. m.                                                       | fängelse 8 mån.         | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                    | 1/2-tid – 18.2.70 |
| 13.2 nr 2    | grov stöld m. m.                                                       | fängelse 8 mån.         | påföljden ändrades till skyddstillsyn m. föreskrift om läkarvård         |                   |
| nr 3         | rattfylleri m. m.                                                      | fängelse 2 mån.         | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 75 dagsböter                  |                   |

| Datum och nr | Brott                                                | Ädömd påföljd                                 | Kungl. Maj:ts beslut                                          | Anm.                                                                          |
|--------------|------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| 20.2 nr 1    | grov förskingring                                    | fängelse 1 år<br>6 mån.                       | straffet nedattes till<br>fängelse 1 år                       | Verkställigheten bör-<br>jade 9.8.69. Födde<br>barn 1.10.69<br>KM = HD:s min. |
| nr 3         | misshandel                                           | fängelse 2 mån.                               | påföljden ändrades till vill-<br>korlig dom jte 40 dagsböter  |                                                                               |
| nr 4         | medhjälp till försök<br>till grov varu-<br>smuggling | fängelse 6 mån.                               | påföljden ändrades till<br>skyddstillsyn jte 100<br>dagsböter |                                                                               |
| nr 5         | rattfylleri m. m.                                    | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till 100<br>dagsböter                      | IHD tillstyrkte uppskov                                                       |
| 27.2 nr 1    | medhjälp till rån                                    | fängelse 6 mån.                               | påföljden ändrades till<br>skyddstillsyn jte 50<br>dagsböter  |                                                                               |
| nr 3         | stöld                                                | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till<br>skyddstillsyn                      | KM = HD:s min.                                                                |
| nr 4         | narkotikabrott m. m.                                 | fängelse 1 mån.                               | "                                                             |                                                                               |
| 6.3 nr 2     | stöld                                                | fängelse 4 mån.                               | förordnades att ädömd skydds-<br>tillsyn skulle jämväl avse   |                                                                               |
| nr 3         | grov stöld m. m.                                     | fortsatt internering<br>med minsta tid 8 mån. | ifrågavarande brott<br>minsta tiden ändrades till<br>6 mån.   |                                                                               |
| 13.3 nr 1    | bedrägeri                                            | fängelse 4 mån.                               | påföljden ändrades till<br>skyddstillsyn                      |                                                                               |
| nr 2         | narkotikabrott m. m.                                 | fängelse 6 mån.                               | "                                                             |                                                                               |
| nr 3         | grovt narkotika-<br>brott m. m.                      | fängelse 1 år<br>3 mån.                       | straffet nedattes till<br>fängelse 8 mån.                     |                                                                               |
| nr 4         | rattfylleri                                          | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till vill-<br>korlig dom jte 100 dagsböter |                                                                               |

| Datum och nr | Brott                                       | Ådömd påföljd             | Kungl. Maj:ts beslut                                                                              | Anm.                                                                       |
|--------------|---------------------------------------------|---------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
| 20.3 nr 12   | våld mot tjänsteman m. m.                   | fängelse 9 mån.           | straffet nedsattes till fängelse 3 mån.                                                           | 1 mån. 17 dgr avtjänades                                                   |
| nr 14        | grovt bedrägeri medelst förfälskning        | fängelse 4 mån.           | skulle frigges viss dag och vara fri från återstående straff                                      |                                                                            |
| nr 15        | rattfylleri                                 | fängelse 1 mån.           | straffet ändrades till 80 dagsböter                                                               |                                                                            |
| nr 17        | rattfylleri                                 | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till villkorlig dom                                                            |                                                                            |
| nr 18        | lydnadsbrott                                | fängelse 1 mån.           | ..                                                                                                |                                                                            |
| 10.4 nr 1    | grovt bedrägeri medelst urkundsförfälskning | fängelse 3 ar             | skulle villkorligt frigivas å dag som krävnd bestämd                                              | KM = HD:s min.<br>1/2-tid - 3.6.70                                         |
| nr 8         | rattfylleri                                 | fängelse 1 mån.<br>15 dgr | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                             | KM = HD:s min.                                                             |
| nr 10        | stöld m. m.                                 | fängelse 6 mån.           | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 50 dagsböter befriades från återstoden av arrestraffet |                                                                            |
| nr 17        | rattfylleri m. m.                           | fängelse 1 mån.           |                                                                                                   |                                                                            |
| nr 19        | lydnadsbrott (disciplintraff)               | arrest 10 dgr             |                                                                                                   | KM = HD:s min.<br>4 dgr återstod                                           |
| 17.4 nr 2    | stöld m. m.                                 | fängelse 4 mån.           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                             | KM = HD:s min.<br>= underrättsdomen<br>KM = HD:s min.<br>= underrättsdomen |
| nr 4         | våld mot tjänsteman m. m.                   | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 80 dagsböter                                           |                                                                            |
| nr 9         | rattfylleri                                 | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till 50 dagsböter                                                              |                                                                            |
| 24.4 nr 2    | rattfylleri m. m.                           | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till 80 dagsböter                                                              |                                                                            |

| Datum och nr | Brott                      | Adömd påföljd        | Kungl. Maj:ts beslut                                                                        | Anm.                                                |
|--------------|----------------------------|----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| 6.5 nr 2     | våld mot tjänstemän m. m.  | fängelse 2 mån.      | påföljden ändrades till skyddstillsyn jte 60 dagsböter                                      | (= underrättsdomen)                                 |
| 14.5 nr 1    | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 1 år 6 mån. | skulle villkorligt frigges 15.6.70                                                          | 2/3-tid -- 29.7.70                                  |
| nr 3         | lydnadsbrott               | fängelse 1 mån.      | påföljden ändrades till villkorlig dom                                                      |                                                     |
| nr 7         | grov misshandel            | fängelse 1 år 5 mån. | skyddstillsyn skulle träda i stället för straffatstöd (ca 9 mån.)                           |                                                     |
| nr 9         | rattfylleri                | fängelse 2 mån.      | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                     |                                                     |
| 27.5 nr 1    | dråp                       | straffarbete 10 år   | skulle villkorligt frigges å dag efter 15.6 som krävndn bestämde                            | 2/3-tid -- 16.10.70                                 |
| nr 3         | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 1 år 6 mån. | skulle villkorligt frigges å dag som krävndn bestämde                                       | KM = HD:s min.<br>1/2-tid -- 23.7.70                |
| nr 8         | rattfylleri m. m.          | fängelse 1 mån.      | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 100 dagsböter                                    | HD tillstyrkte vd + 50 db.<br>Underrätt: Vd + 80 db |
| nr 9         | misshandel m. m.           | fängelse 4 mån.      | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 120 dagsböter                                    |                                                     |
| nr 20        | misshandel                 | fängelse 6 mån.      | straffet nedsattes till fängelse 2 mån.                                                     |                                                     |
| nr 21        | misshandel m. m.           | fängelse 3 mån.      | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                       | underrätten hade dömt till skyddstillsyn            |
| 5.6 nr 4     | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 1 år 9 mån. | skulle frigges efter 1.7.70 å dag som krävndn bestämde och vara fri från återstående straff | 1/2-tid -- 3.7.70                                   |
| nr 6         | grov försökning            | fängelse 10 mån.     | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                       |                                                     |



| Datum och nr | Brott                                    | Ådömd påföljd        | Kungl. Maj:ts beslut                                                                          | Anm.              |
|--------------|------------------------------------------|----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| 11.6 nr 1    | försök till olaga frihetsberövande m. m. | fängelse 1 år 6 mån. | frigivning 1.8.70                                                                             | 1/2-tid – 6.10.70 |
| nr 2         | anslutan till grovt bedrägeri m. m.      | fängelse 10 mån.     | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                         | KM = HD:s min.    |
| nr 3         | varusmuggling m. m.                      | fängelse 1 mån.      | ..                                                                                            | KM = HD:s min.    |
| nr 4         | rattfylleri                              | fängelse 2 mån.      | påföljden ändrades till skyddstillsyn jte 50 dagsböter                                        | = underrättsdomen |
| 17.6 nr 2    | rattfylleri m. m.                        | fängelse 2 mån.      | straffet nedsattes till fängelse 1 mån. och uppskov med verkställigheten medgavs till 15.7.70 |                   |
| 29.6 nr 1    | försök till ran m. m.                    | fängelse 2 år        | straffet nedsattes till fängelse 1 år 6 mån.                                                  | 1/2-tid – 7.8.70  |
| nr 2         | våld mot tjänsteman                      | fängelse 2 mån.      | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                       |                   |
| nr 3         | rattfylleri                              | fängelse 2 mån.      | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                       |                   |
| nr 4         | rattfylleri                              | fängelse 2 mån.      | påföljden ändrades till skyddstillsyn + föreskrift om nykterhetsvård + 75 dagsböter           | KM = HD:s min.    |
| nr 5         | grov stöld m. m.                         | fängelse 6 mån.      | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                         |                   |
| nr 7         | olaga hot m. m.                          | fängelse 1 mån.      | påföljden ändrades till 80 dagsböter                                                          |                   |

| Datum och nr | Brott                                   | Adömd påföljd                      | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                                                                                  | Anm.                                           |
|--------------|-----------------------------------------|------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| 9.7 nr 1     | försök till olaga frihetsberövande      | fängelse 1 år<br>3 mån.            | skulle friges 1.8.70 i samband med verkställighet av förvisningsbeslut                                                                                                | 1/2-tid -- 21.8.70                             |
| nr 2         | undanhållande                           | arrest 8 dgr                       | påföljden ändrades till 25 dagsböter                                                                                                                                  | KM = HD:s min.                                 |
| nr 7         | (disciplinstraff)                       |                                    |                                                                                                                                                                       |                                                |
| nr 8         | undanhållande                           | arrest 8 dgr                       | påföljden ändrades till 20 dagsböter                                                                                                                                  |                                                |
|              | (disciplinstraff)                       |                                    |                                                                                                                                                                       |                                                |
| 15.7 nr 1    | grov otukt med barn                     | fängelse 1 år<br>3 mån.            | befriades från återstoden av straffet och påföljden ändrades till skyddstillsyn + föreskr. om psyk. behandl. anstånd med verkställigheten av fängelsestraffet medgavs | 1/2-tid -- 26.6.70<br>KM = HD:s min.           |
| nr 6         | förvandlingsstraff                      | 32 dgr                             |                                                                                                                                                                       |                                                |
| 24.7 nr 3    | rån                                     | fängelse 1 år                      | påföljden ändrades till skyddstillsyn jte 100 dagsböter                                                                                                               | HD tillst. fängelse 3 mån.                     |
| 30.7 nr 1    | anstiftan till grov varusmuggling m. m. | fängelse 1 år                      | skulle villkorligt friges å dag som krvidn bestämde efter 16.8.70                                                                                                     | 1/2-tid -- 10.10.70<br>HD tillst. v.f. 17.8.70 |
| nr 3         | våld mot tjänsteman                     | fängelse 3 mån.                    | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                 |                                                |
| 14.8 nr 1    | grov stöld m. m.                        | fortsatt förvaring minsta tid 3 år | minsta tiden för fortsatt anstaltsvård bestämdes till 2 år 6 mån.                                                                                                     | 2/3-tid -- 16.9.70                             |
| nr 2         | försök till våldtakt m. m.              | fängelse 6 mån.                    | skulle villkorligt friges å dag som krvidn bestämde efter 22.8.70                                                                                                     |                                                |
| nr 5         | våld mot tjänsteman                     | fängelse 2 mån.                    | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                 | verkställigheten började 13.7.70               |
| nr 8         | rattfylleri                             | fängelse 2 mån.                    | skulle friges 20.8.70 och vara fri från återstående straff                                                                                                            |                                                |

| Datum och nr | Brott                     | Ädömd påföljd             | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                         | Anm.                                  |
|--------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| 20.8 nr 3    | grov vårdslöshet i trafik | fängelse 3 mån.           | straffet nedsattes till fängelse 2 mån.                                                                      |                                       |
| 27.8 nr 1    | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.           | skulle friges 31.8.70 och vara fri från återstoden av straffet                                               | verkställigheten började 14.7.70      |
| 4.9 nr 1     | rattfylleri               | fängelse 2 mån.           | skulle friges 7.9.70 och vara fri från återstoden av straffet                                                | verkställigheten började 4.8.70       |
| nr 3         | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.<br>15 dgr | förordnades att tidigare skyddstillsyn skulle avse jämväl dessa brott med förlängning av prövotiden med 2 år | KM = HD:s min.                        |
| nr 7         | våld mot tjänsteman m. m. | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till 60 dagsböter                                                                         |                                       |
| nr 8         | förvandlingsstraff        | 63 dgr                    | medgavs anstånd med verkställigheten av återstående fängelsestraff                                           |                                       |
| 11.9 nr 1    | grov stöld m. m.          | fängelse 10 mån.          | skulle villkorligt friges 1.10.70                                                                            | 1/2-tid - 24.9.70                     |
| nr 6         | grov stöld m. m.          | fängelse 7 mån.           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                        | HD tillst. skt + 100 db               |
| 25.9 nr 4    | grov försökning           | fängelse 6 mån.           | påföljden ändrades till villkorlig dom                                                                       | KM = HD:s min.                        |
| nr 7         | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.           | tidigare skyddstillsyn skall avse jämväl dessa brott. Prövotid förlängd med 1 år jte 50 db                   | HD:s min. tillst. skt + prövotid 1 år |
| nr 8         | grov olovlig körning      | fängelse 1 mån.           | påföljden ändrades till 100 dagsböter                                                                        |                                       |

| Datum och nr | Brott                     | Adömd påföljd             | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                   | Anm.                            |
|--------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|
| 2.10 nr 1    | grov stöld m. m.          | fängelse 6 mån.           | skulle frigges å dag efter 5.10.70 som krvidn bestämde och vara fri från återstående straff            | 2/3-tid -- 20.12.70             |
| nr 2         | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.           | skulle befrias från straffet                                                                           |                                 |
| nr 4         | grov stöld m. m.          | fängelse 7 mån.           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                  |                                 |
| nr 7         | grov förskingring         | fängelse 1 år             | medgavs uppskov med verkställigheten                                                                   |                                 |
| nr 9         | rattfylleri               | fängelse 1 mån.           | "                                                                                                      |                                 |
| nr 10        | rattfylleri               | fängelse 1 mån.<br>15 dgr | "                                                                                                      |                                 |
| 9.10 nr 3    | olovlig vistelse i riket  | fängelse 1 mån.           | skulle befrias från återstoden av straffet                                                             | 1/1-tid -- 25.10.70             |
| nr 4         | mordbrand m. m.           | fängelse 3 år             | skulle villkorligt frigges å dag efter 15.11.70 som krvidn best + föreskrift om öppen psykiatrisk vård | 1/2-tid -- 20.2.71              |
| 16.10 nr 1   | grov förskingring m. m.   | fängelse 10 mån.          | tiden för fängelse bestämdes till 6 mån.                                                               |                                 |
| nr 5         | rattfylleri m. m.         | fängelse 1 mån.           | förordnades att tidigare adömd skyddstillsyn skulle avse jämväl nu ifrågakarande brott                 |                                 |
| 23.10 nr 3   | medhjälp till stöld m. m. | fängelse 3 mån.           | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                                |                                 |
| nr 9         | misshandel                | fängelse 1 mån.           | påföljden bestämdes till 80 dagsböter                                                                  | HD tillst. uppskov till 1.12.70 |

| Datum och nr | Brott                             | Ådömd påföljd                                 | Kungl. Maj:ts beslut                                    | Anm.                                        |
|--------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------|---------------------------------------------------------|---------------------------------------------|
| 30.10 nr 2   | våldtäkt                          | fängelse 3 år                                 | straffet nedsattes till fängelse 2 år 6 mån.            |                                             |
| nr 4         | medhjälp till narkotikabrott      | fängelse 3 mån.                               | påföljden ändrades till skyddstillsyn                   |                                             |
| nr 5         | håleri                            | fängelse 2 mån.                               | påföljden ändrades till 100 dagsböter                   |                                             |
| 6.11 nr 5    | rattfylleri m. m.                 | fängelse 1 mån. 15 dgr                        | påföljden ändrades till villk. dom jte 80 dagsböter     |                                             |
| 13.11 nr 4   | grov skadegörelse m. m.           | fängelse 1 år                                 | påföljden ändrades till skyddstillsyn                   |                                             |
| nr 5         | grov skadegörelse m. m.           | fängelse 8 mån.                               | påföljden ändrades till skyddstillsyn                   |                                             |
| 20.11 nr 1   | stöld                             | fängelse 4 mån.                               | påföljden ändrades till skyddstillsyn jte 60 dagsböter  |                                             |
| nr 2         | våld mot tjänsteman m. m.         | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 40 dagsböter | KM = HD:s min.                              |
| nr 3         | misshandel m. m.                  | fortsatt skyddstillsyn med anstaltsbehandling | befriades från anstaltsbehandling                       |                                             |
| nr 4         | stöld m. m.                       | fängelse 6 mån.                               | medgavs avräkning å strafftiden med 1 man. 24 dgr       | håkt-tid (2 mån 14 dgr) ej avräknad i domen |
| 27.11 nr 4   | hot mot tjänsteman m. m.          | fängelse 2 mån.                               | skyddstillsyn                                           |                                             |
| nr 6         | rattfylleri m. m.                 | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till villkorlig dom jte 80 dagsböter |                                             |
| 4.12 nr 1    | olovlig försäljning av rusdrycker | fängelse 2 mån.                               | påföljden ändrades till skyddstillsyn                   |                                             |
| nr 2         | våld mot tjänsteman m. m.         | fängelse 1 mån.                               | påföljden ändrades till 80 dagsböter                    |                                             |
| nr 3         | rattfylleri m. m.                 | fängelse 2 mån.                               | uppskov medgavs till 15.2.71                            |                                             |

| Datum och nr | Brott                      | Ådömd påföljd                                             | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                                                                                                                                                                                                       | Anm.                                                |
|--------------|----------------------------|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| 11.12 nr 5   | rattonykterhet m. m.       | fängelse 1 mån.                                           | påföljden ändrades till skyddstillsyn med föreskrift om psyk. behandling                                                                                                                                                                                                                   |                                                     |
| 17.12 nr 1   | grov stöld m. m.           | fortsatt förvaring å säkerhetsanstalt med minsta tid 1 år | medgavs att sökanden efter 18.1.71 utan hinder av att minsta tiden för anstaltsvården ej gått till ända överfördes till vård utom anstalt så snart interneringsnämnden fann lämpligt skulle frigges 21.2.71 och förordnades att skyddstillsyn skulle träda i st. för då återstående straff | verkställigheten började 19.9.70                    |
| nr 2         | grov försökningring        | fängelse 1 år<br>10 mån.                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                            | IID tillst. fängelse 1 år. Verkst. började 21.10.70 |
| nr 5         | rattfylleri                | fängelse 1 mån.                                           | påföljden ändrades till villk. dom jte 100 dagsböter                                                                                                                                                                                                                                       | KM = HD:s min.                                      |
| nr 7         | rattfylleri m. m.          | fängelse 1 mån.                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                     |
| 29.12 nr 1   | rattfylleri m. m.          | fängelse 2 mån.                                           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                     |
| nr 2         | grovt häleri m. m.         | fängelse 10 mån.                                          | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                     |
| nr 3         | olovlig jakt               | fängelse 1 mån.                                           | påföljden ändrades till 75 dagsböter                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                     |
| 1971         |                            |                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                     |
| 14.1 nr 2    | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 5 år                                             | skulle villkorligt frigges å dag som krvidn bestämde efter 1.2.71                                                                                                                                                                                                                          | 1/2-tid -- 28.5.71                                  |
| nr 3         | misshandel                 | fängelse 1 mån.                                           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                     |
| nr 5         | rattfylleri m. m.          | fängelse 2 mån.<br>15 dgr                                 | påföljden ändrades till skyddst. + nykterhets- och läkarbehandling                                                                                                                                                                                                                         | KM = HD:s min.                                      |
| nr 6         | häleri m. m.               | fängelse 6 mån.                                           | påföljden ändrades till skyddstillsyn                                                                                                                                                                                                                                                      | underrätten hade dömt till skyddstillsyn            |
| nr 7         | rattfylleri                | fängelse 1 mån.                                           | påföljden ändrades till villkorlig dom jämte 60 dagsböter                                                                                                                                                                                                                                  |                                                     |

| Datum och nr | Brott                      | Ådömd påföljd                      | Kungl. Maj:ts beslut                                                                   | Anm.                                  |
|--------------|----------------------------|------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| 22.1 nr 4    | misshandel                 | fängelse 2 mån.                    | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                |                                       |
| nr 8         | förvandlingsstraff         | fängelse 15 dgr                    | medgavs anstånd i enlighet med lagen om verkställighet av bötesstraff                  |                                       |
| 29.1 nr 5    | bedrägeri                  | fängelse 2 mån.                    | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                 | KM = HD:s min.                        |
| 12.2 nr 3    | smitning m. m.             | fängelse 1 mån.<br>15 dgr          | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                 |                                       |
| nr 5         | rattfylleri m. m.          | fängelse 3 mån.                    | straffet nedsattes till fängelse 2 mån.                                                | 1/1-tid - 2.4.71                      |
| 19.2 nr 2    | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 1 år                      | befriades från vad som återstod av straffet och påföljden bestämdes till skyddstillsyn | 1/2-tid - 15.4.71                     |
| 26.2 nr 1    | rattfylleri m. m.          | fängelse 2 mån.                    | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte psykiatrisk vård                          |                                       |
| nr 4         | mened                      | fängelse 6 mån.                    | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                 | underrätt dömdes till fängelse 8 mån. |
| nr 5         | rattfylleri m. m.          | fängelse 1 mån.                    | påföljden bestämdes till villkorlig dom                                                |                                       |
| 12.3 nr 1    | dräp m. m.                 | internering med minsta tid av 8 år | minsta tiden nedsattes till 7 år                                                       | minsta tiden utgår 4.2.73             |
| nr 3         | grovt narkotikabrott m. m. | fängelse 1 år                      | skulle villkorligt frigges å dag efter 1.4.71 om krvidn bestämdes                      | 1/2-tid - 3.5.71                      |
| nr 4         | narkotikabrott m. m.       | fängelse 4 mån.                    | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                 |                                       |
| nr 6         | fortsatt stöld             | fängelse 6 mån.                    | påföljden bestämdes till villkorlig dom                                                |                                       |

| Datum och nr | Brott                     | Adömd påföljd                   | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                  | Anm.                                        |
|--------------|---------------------------|---------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|
| 19.3 nr 5    | misshandel m. m.          | fängelse 4 mån.                 | straffet nedsattes till fängelse 1 mån. och prövotid för tid adömd skyddstillsyn förändrades med 2 år |                                             |
| 26.3 nr 1    | grov stöld m. m.          | fängelse 1 år 6 mån.            | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                | KM = HD:s min.                              |
| nr 3         | rattfylleri m. m.         | fängelse 1 mån.                 | påföljden bestämdes till 100 dagsböter                                                                | underrätten hade dömt till 100 dagsböter    |
| 2.4 nr 4     | misshandel                | fängelse 1 mån.                 | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                |                                             |
| nr 5         | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.                 | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                |                                             |
| nr 10        | olaga hot m. m.           | fängelse 1 mån + fängelse 2 mån | påföljden bestämdes till fängelse 1 mån. utan rätt till avräkning av häktn. tid.                      |                                             |
| 23.4 nr 2    | rattfylleri m. m.         | fängelse 3 mån.                 | straffet nedsattes till fängelse 2 mån.                                                               | 1/1-tid 17.6.71                             |
| nr 6         | grov vårdslöshet i trafik | fängelse 1 mån.                 | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                |                                             |
| nr 7         | rattfylleri m. m.         | fängelse 2 mån.                 | påföljden bestämdes till villkorlig dom jämte 100 dagsböter                                           |                                             |
| 30.4 nr 1    | grov stöld                | fängelse 10 mån.                | skulle villk. friges å dag som krävde bestämd med föreskrift om en prövotid av 3 år                   | 1/2-tid 15.6.71<br>underrätt dömde till skt |
| 7.5 nr 3     | misshandel m. m.          | fängelse 2 mån.                 | straffet bestämdes till 100 dagsböter                                                                 |                                             |



| Datum och nr | Brott                     | Adömd påföljd         | Kungl. Maj:ts beslut                                                                     | Anm.                             |
|--------------|---------------------------|-----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|
| 14.5 nr 3    | våld mot tjänsteman m. m. | fängelse 2 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn + nykterhetsvårdande föreskrifter + 120 dagsböter | KM = underrättens dom            |
| nr 4         | rattfylleri m. m.         | fängelse 1 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte öppen psykiatrisk vård                      | KM = HD:s min.                   |
| nr 5         | rattonykterhet m. m.      | fängelse 1 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn + nykterhetsvårdande föreskrifter                 | KM = HD:s min.                   |
| 4.6 nr 1     | grov stöld m. m.          | fängelse 9 mån.       | skulle villkorligt friges å dag efter 15.6.71 som krävndn bestämde                       | 1/2-tid - 10.6.71                |
| nr 2         | dråp m. m.                | livstids straffarbete | straffet bestämdes till fängelse 14 år                                                   | verkställigheten började 29.3.65 |
| nr 3         | våld mot tjänsteman m. m. | fängelse 4 mån.       | straffet nedattes till fängelse 2 mån.                                                   | IID tillstyrkte skyddstillsyn    |
| 11.6 nr 1    | grov förskingring         | fängelse 1 år         | skulle villkorligt friges å dag efter 1.7.71 som krävndn bestämde                        | 1/2-tid 8.7.71                   |
| nr 2         | rattfylleri               | fängelse 1 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                   | KM = HD:s min.                   |
| 18.6 nr 3    | rattfylleri m. m.         | fängelse 1 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte 80 dagsb.                                   | KM = underrättens dom            |
| 30.6 nr 1    | grov varusmuggling        | fängelse 1 år         | straffet nedattes till fängelse 6 mån.                                                   | KM = HD:s min.                   |
| nr 2         | misshandel                | fängelse 2 mån.       | straffet nedattes till fängelse 1 mån.                                                   |                                  |
| nr 4         | rattfylleri               | fängelse 1 mån.       | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                   |                                  |

| Datum och nr | Brott                                      | Ådömd påföljd                        | Kungl. Maj:ts beslut                                                                                                                       | Anm.                                             |
|--------------|--------------------------------------------|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| 30.6 nr 7    | tillgrepp av fört-skaftningsmedel m. m.    | skyddstillsyn med anstaltsbehandling | anstaltsbehandling utbyttes mot 80 dagsböter                                                                                               | HD:s maj. tillst. befrielse fr. anstaltsbehandl. |
| 8.7 nr 3     | grov förskingring                          | fängelse 1 år 6 mån.                 | straffet nedsattes till fängelse 1 år                                                                                                      | 1/2-tid - 9.10.71                                |
| 15.7 nr 2    | medhjälp till rattfylleri m. m.            | fängelse 1 mån.                      | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte öppen psykiatrisk vård                                                                        |                                                  |
| 29.7 nr 1    | grovt bedrägeri m. m.                      | fängelse 1 år 6 mån.                 | skulle villkorligt frigges å dag efter 1.9.71 som krvidn bestämd                                                                           | 1/2-tid 15.11.71                                 |
| nr 3         | otukt med barn m. m.                       | fängelse 2 år                        | befrielse från återstoden och skyddstillsyn i stället                                                                                      | KM = HD:s min. 1/2-tid - 3.12.71                 |
| 5.8 nr 1     | misshandel                                 | fängelse 2 mån.                      | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                                                                                                    |                                                  |
| 13.8 nr 1    | försök till varu-smuggling av narkotika    | fängelse 4 mån.                      | skulle frigges 21.8.71 i samband med verkst. av förvisningsbeslutet                                                                        | 1/1-tid - 4.9.71                                 |
| nr 2         | narkotikabrott m. m.                       | fängelse 1 år                        | skulle villkorligt frigges å dag krvidn bestämde med 3 års prøvotid + föreskrift om psykiatrisk behandling befriad från anstaltsbehandling | 1/2-tid - 4.10.71                                |
| nr 4         | misshandel                                 | skyddstillsyn med anstaltsbehandling |                                                                                                                                            |                                                  |
| 26.8 nr 6    | förbrytelser mot norske straffeloven m. m. | fängelse 120 dgr                     | påföljden bestämdes till 80 dagsböter                                                                                                      |                                                  |
| 7.9 nr 4     | dråp                                       | fängelse 8 år                        | skulle villkorligt frigges å dag som krvidn bestämde                                                                                       | 1/2 tid - 2.1.72                                 |
| nr 8         | rattfylleri                                | fängelse 1 mån.                      | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte 80 dagsböter                                                                                  | HD tillst. skt. + 50 db.                         |
| nr 9         | rattfylleri m. m.                          | fängelse 1 mån.                      | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte 80 dagsböter                                                                                  | HD tillst. skt. + 50 db.                         |

| Datum och nr | Brott                                                             | Ådömt straff           | HD:s yttrande                                                                                                       | Anm.                      |
|--------------|-------------------------------------------------------------------|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------|
| 16.9 nr 1    | grov stöld m. m.                                                  | fängelse 10 mån.       | skulle villkorligt frigges 4.10.71 med 2 års prøvotid                                                               | 1/2-tid -- 7.11.71        |
| nr 3         | grov stöld m. m.                                                  | fängelse 1 år 6 mån.   | påföljden bestämdes till skyddstillsyn med föreskrift om förfogande av arbetsförtjänst och betaltning av skadestånd |                           |
| nr 8         | brott mot lagen om vapenfri tjänst                                | fängelse 1 mån.        | påföljden bestämdes till villkorlig dom jämte 50 dagsböter                                                          | HD tillst. villkorlig dom |
| 24.9 nr 1    | egenmäktigt förfarande m. m.                                      | fängelse 1 mån.        | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                              |                           |
| 1.10 nr 1    | förande av bil under påverkan av annat berusningsmedel än alkohol | fängelse 1 mån. 15 dgr | påföljden bestämdes till villkorlig dom jämte 100 dagsböter                                                         |                           |
| nr 2         | olovlig körning m. m.                                             | fängelse 1 mån.        | tidigare ådömd skyddstillsyn skulle avse jämväl ifrågavarande brott och prøvotiden förlängdes med 1 år              |                           |
| nr 3         | rattfylleri m. m.                                                 | fängelse 1 mån. 15 dgr | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                              |                           |
| 8.10 nr 5    | rattfylleri m. m.                                                 | fängelse 2 mån.        | påföljden bestämdes till skyddstillsyn + nykterhetsvård                                                             |                           |
| nr 6         | rattfylleri                                                       | fängelse 1 mån.        | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                                                                              |                           |
| nr 8         | rattfylleri                                                       | fängelse 1 mån.        | påföljden bestämdes till villkorlig dom jämte 80 dagsböter                                                          |                           |
| nr 9         | rattfylleri m. m.                                                 | fängelse 1 mån.        | påföljden bestämdes till 100 dagsböter                                                                              |                           |

| Datum och nr | Brott               | Ådömt straff              | HD:s yttrande                                                                                               | Anm.               |
|--------------|---------------------|---------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| 15.10 nr 1   | rattfylleri         | fängelse 2 mån.           | straffet nedsattes till fängelse 1 mån. påföljden bestämdes till skyddstillsyn                              |                    |
| nr 2         | rattfylleri         | fängelse 1 mån.           |                                                                                                             |                    |
| 22.10 nr 1   | rattfylleri m. m.   | fängelse 2 mån.           | tidigare ådömd skyddstillsyn skall avse jämväl nu ifråga- varande brott med förlängning av prövotiden<br>.. |                    |
| nr 2         | rattfylleri         | fängelse 1 mån.<br>15 dgr |                                                                                                             |                    |
| nr 5         | rattfylleri m. m.   | fängelse 2 mån.           | påföljden bestämdes till skyddstillsyn + nykterhets- vårdande föreskrifter                                  |                    |
| nr 6         | lydnadsbrott        | fängelse 1 mån.           | påföljden bestämdes till vill- korlig dom jämte 50 dagsböter                                                |                    |
| 5.11 nr 4    | rån                 | fängelse 2 år             | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte öppen psykiatrisk vård                                         | KM = HD:s min.     |
| nr 5         | misshandel          | fängelse 1 mån.           | påföljden bestämdes till villkorlig dom                                                                     |                    |
| 12.11 nr 2   | misshandel          | fängelse 8 mån.           | påföljden bestämdes till skyddstillsyn jämte 80 dagsböter                                                   |                    |
| 19.11 nr 2   | våld mot tjänsteman | fängelse 3 mån.           | straffet nedsattes till fängelse 2 mån.                                                                     | 1/1-tid - 28.12.71 |

| Datum och nr | Brott                        | Adömt straff    | HD:s yttrande                                                       | Anm.                   |
|--------------|------------------------------|-----------------|---------------------------------------------------------------------|------------------------|
| 26.11 nr 1   | rån                          | fängelse 2 år   | skulle villkorligt frigges å dag efter 20.12.71 som krvidn bestämde | 1/2-tid - 8.12.71      |
| nr 4         | grov stöld                   | fängelse 6 mån. | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                              | KM = underrätten       |
| 3.12 nr 2    | rattfylleri m. m.            | fängelse 3 mån. | straffet nedsattes till fängelse 1 mån.                             | HD:s min. tillst. skt. |
| 10.12 nr 3   | rattfylleri m. m.            | fängelse 2 mån. | påföljden bestämdes till skyddstillsyn + nykterhetsvård             |                        |
| 17.12 nr 7   | rattfylleri m. m.            | fängelse 1 mån. | påföljden bestämdes till villkorlig dom jämte 80 dagsböter          |                        |
| 30.12 nr 2   | håleri                       | fängelse 3 mån. | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                              | KM = HD:s min.         |
| nr 4         | rattonykterhet               | fängelse 1 mån. | påföljden bestämdes till skyddstillsyn                              |                        |
| nr 7         | olovlig rusdrycksförsäljning | fängelse 1 mån. | påföljden bestämdes till 100 dagsböter                              |                        |

Nåddärenden i vilka Kungl. Maj:t med avvikelse från HD:s yttrande avslagit ansökningarna 1970

| Datum och nr | Brott                                                                                 | Ådömt straff          | HD:s yttrande                                     | Anm. |
|--------------|---------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|---------------------------------------------------|------|
| 6.3 nr 15    | förseelse mot förordningen ang. särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper | 15 000 kr. i böter    | HD tillst. 5 000 kr. nedsättning av bötesbeloppet |      |
| nr 16        | "                                                                                     | "                     | "                                                 |      |
| 9.10 nr 9    | grov förskingring                                                                     | fängelse 1 år 10 mån. | HD tillst. straffnedsättning till 1 år            |      |
| 20.11 nr 20  | lydnadsbrott                                                                          | fängelse 2 mån.       | HD tillst. villkorlig dom jämte 40 dagsböter      |      |

Nådeärenden i vilka Kungl. Maj:t med avvikelse från HD:s yttrande avslagit ansökningarna 1971

| Datum och nr | Brott           | Ådömt straff                              | HD:s yttrande                                                                                                                                                      | Anm.            |
|--------------|-----------------|-------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 12.2 nr 14   | rattfylleri     | fängelse 1 mån.                           | HD:s maj. tillst. villkorlig dom + 100 dagsböter                                                                                                                   | HD:s min. avst. |
| 2.4 nr 23    | grov misshandel | fängelse 6 mån.                           | HD:s maj. tillst. skyddstillsyn                                                                                                                                    | HD:s min. avst. |
| 7.5 nr 13    | grov stöld      | fortsatt förvaring minsta tid 1 år 6 mån. | HD tillst. att intndn utan hinder av att minsta tiden ej utgått måtte besluta om överförande till vård utom anstalt så snart intndn finner det lämpligen kunna ske |                 |

**PM ang. besvärsmätt för organisationer i miljöskyddsärenden m. m.****Inledning**

Hos förvaltningsmyndigheter förekommer i stor utsträckning ärenden, t. ex. tillståndsärenden av skiftande slag, vari finns ingen eller endast en part — sökanden. Utgången i ett sådant ärende kan få till konsekvens att såväl enskilda som organisationer finner sig berörda av beslutet och anser sin rätt på något sätt kränkt. Denna krets har som regel inte hörts i ärendet före avgörandet och har således inte haft tillfälle att påverka beslutet. Frågan är därför i vilken utsträckning sådana grupper kan tillerkännas besvärsmätt.

I 11 § förvaltningslagen (1971:290) stadgas, att talan mot sådant beslut av myndighet som kan överklagas genom besvär må föras av den beslutet angår om det gått honom emot. Stadgandet innebär en kodifiering av en inom förvaltningen i praxis tillämpad huvudprincip att besvärsmätt tillkommer den beslutet rör. För att ett beslut skall anses angå någon har som allmänna krav uppställts att beslutet antingen skall påverka vederbörandes rättsliga ställning eller beröra ett intresse som eljest på något sätt erkänts av rättsordningen.

I propositionen (1971:30) med förslag till förvaltningslag uttalade departementschefen som skäl till införandet av nyssnämnda stadgande bl. a. följande.

Syftet med en allmän regel om besvärsmätt bör främst vara att klargöra kravet på saklegitimation hos den som anför besvär över myndighets beslut. Den närmare bestämningen av de besvärsmättigades krets torde liksom hittills få ankomma på rättstillämpningen. — — Vid remissbehandlingen har från något håll uttalats önskemål om att regeln om besvärsmätt skall förtydligas i olika hänseenden. En sådan precisering av de besvärsmättigades krets låter sig emellertid inte väl förena med det av mig nyss angivna syftet med en allmän besvärsmättsregel. I den mån det framstår som eftersträvsvärt att lagstiftningsvägen närmare ange denna krets synes detta liksom hittills böra ske i specialförfattningar på olika förvaltningsområden.

Enligt förvaltningslagen krävs sålunda s. k. *saklegitimation* (dvs. att klaganden står i något av rättsordningen erkänt förhållande till den sak som avgjorts genom det överklagade beslutet) för rätten att anföras besvär över en förvaltningsmyndighets beslut. Vilka krav som skall vara uppfyllda för att saklegitimation skall anses föreligga har däremot frånsett stadganden i specialförfattningar — överlämnats till rättstillämpningen.

Vid granskningen av 1968 års statsrådsprotokoll behandlade konstitutionsutskottet regeringens praxis rörande besvärsmätt i förvaltningsärenden (KU 1969:18). Utskottet tog därvid upp bl. a. frågor om besvärsmätt för fackföreningar och liknande intresseorganisationer samt för föreningar med ideellt syfte. Utskottet underströk härvid vikten av ett effektivt verkande besvärsmstitut och konstaterade, att man inte i förslaget till förvaltningslag (SOU 1968:27) ansett det möjligt att närmare bestämma kretsen av besvärsmättigade. Frågan måste därför,



enligt utskottet, även i fortsättningen överlämnas till rättstillämpningen. Utskottet betonade att den rättssökande allmänheten hade ett berättigat intresse av att få kännedom om vilka bedömningsgrunder Kungl. Maj:ts härvidlag tillämpade. Enligt utskottet var det önskvärt att undersöka vilka åtgärder som kunde vidtas för att om möjligt skapa ökad klarhet i dessa frågor. Utskottet anvisade olika vägar att nå ett sådant syfte; i första hand borde sålunda i den utsträckning som befanns erforderligt och lämpligt besluten i besvärssräftsfrågor föras med klagörande motivering särskilt när det gällde beslut i frågor av principiellt intresse, ändring av underordnad myndighets beslut eller avvikelser från en av sakkunnig instans hävdad ståndpunkt. Enligt utskottet borde beslut som var vägledande för rättsutvecklingen bli tillgängliga för allmänhet och myndigheter. Utskottet erinrade om möjligheten att inom ramen för speciallagstiftningen skapa mera preciserade regler rörande besvärssrätt i vissa fall.

Förevarande undersökning har främst tagit sikte på att belysa i vilken mån organisationer, som på sitt program väsentligen har att verka för natur- och miljövårdande intressen, tillerkänts besvärssrätt i beslut jämlikt byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagarna.

Frågan om en ideell förening, dit association med syfte att tillvarata naturvårds- och miljöskyddsintressen regelmässigt räknas, skall medges rätt att föra talan i ärende som rör föreningens intressesfär, anses allmänt svarbedömlar.

Docenten Hans *Ragnemalm* anför härom i en uppsats i FvT 1971 s. 106 bl. a. att praxis inte visade upp någon entydig bild och att man därför inom doktrinen uttryckte sig med stor försiktighet i frågan under poängterande av att organisation för att tillerkännas besvärssrätt måste ha en allmänt erkänd ställning som företrädare för det intresse som påverkas av beslutet. För att organisationen skall nå en sådan position som naturlig bevakare av det allmänna intresset torde enligt Ragnemalm i regel också krävas en viss storlek med avseende på medlemstal etc. medan det däremot inte syntes nödvändigt att sammanslutningen hade en riksomfattande verksamhet. Väsentligen samma bedömning som Ragnemalm gör professor *Ole Westerberg* i Förfarandet i förvaltningen (1969 s. 103).

Besvärssakkunniga föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 1964:27) en specialregel om saklegitimation av innehåll, att sammanslutning som har att tillvarata sina medlemmars intressen i visst (i stadgarna angivet) hänseende skulle få föra talan i ärende som rörde sådant intresse. Som skäl för denna ståndpunkt angav de sakkunniga bl. a. den enskilde medlemmens intresse av att hans organisation kunde verka för hans sak samt sammanslutningens intresse av att få föra talan i ärenden som formellt bara rörde en eller ett fåtal medlemmar men som reellt kunde få betydelse för en större grupp.

Som nyss framgått ledde besvärssakkunnigas förslag inte till att en utvidgad besvärssrätt för organisationer lagfästes.

### *Byggnadslagstiftningen*

I 150 § byggnadslagen (1947:385), som behandlar besvärsrätten och som erhållit sin nuvarande lydelse genom lag (1971:592), anges inte vem som äger besvärssrätt.

Vid genomgång av konseljärenden i planärenden från civildepartementet för tiden 1.1.–30.9.1971 har inte kunnat återfinnas något fall, där organisation för tillvaratagande av ideella intressen tillerkänts besvärsmätt. I ett antal ärenden har i stället av sådan organisation fördd besvärstalan inte upptagits till prövning. Några fall som exemplifierar detta skall nämnas:

Genom beslut den 12 mars 1971 förklarades Svinningehöjden tomtägarförening ej ha besvärsmätt rörande ändring av viss del av byggnadsplan. Besvärén togs dock upp till prövning såsom anförda av den som på föreningens vägnar undertecknat föreningens besvärsskrift, då denne var ägare till fastighet, som gränsade till planområdet. I ett annat planärende uttalade Kungl. Maj:t i beslut den 27 maj 1971 att Västerorts representantförsamling, Alviksvägens intressenter och Västerleds trädgårdstadsförening inte hade visat sig vara sakägare och därigenom behöriga att föra talan i ärendet. Liksom i det första fallet upptogs besvärén likväl till prövning, eftersom skrivelsen för Alviksvägens intressenter undertecknats av en person som hade talerätt i sin egenskap av fastighetsägare. Det bör påpekats, att praxis synes innebära att Kungl. Maj:t i sådant fall ingår i saklig prövning av ärendet i sin helhet.

Beträffande besvär rörande ändring i förslag till byggnadsplan har vidare Sättra sportstugeförening, Enebybergs IF, m. fl. organisationer i beslut den 26 augusti 1971 förklarats sakna behörighet att föra talan. Besvär i ett annat planärende, som av Brännkyrka hembygdsförening förts genom en enskild person, har i beslut 7 september 1971 inte upptagits till prövning, då varken föreningen eller den som undertecknat besvärsskrivelsen visat sig äga behörighet att föra talan i ärendet. I beslut den 24 september 1971 rörande besvär av Göteborgs distrikt av Svenska kvinnors vänsterförbund över stadsplan för viss stadsdel i Göteborg har besvärén inte upptagits till prövning på den grund att förbundet inte visat sig vara sakägare i planärendet och därigenom behörigt att föra talan.

De olika formuleringar som använts – ”icke visat sig äga behörighet att föra talan”, ”icke visat sig vara sakägare” – ger inte anledning till antagande att Kungl. Maj:t därmed avsett att markera någon skillnad i grunderna för att ej upptaga besvärén. Formuleringen ”ej visat sig behörig att föra talan” har använts även när det gäller enskilda klagande. Det kan därför antas, att Kungl. Maj:t i samtliga fall avvisat organisationers talan med hänsyn till att de ansetts sakna saklegitimation och inte tagit särskild ställning till om vederbörande organisation kunde anses tillräckligt etablerad för att tillåtas föra talan i syfte att tillvarata de intressen organisationen företrädde.

### *Miljöskydds- och naturvårdslagstiftningen*

Enligt 48 § miljöskyddslagen (1969:387) får talan inte föras mot länsstyrelses eller naturvårdsverkets beslut att meddela dispens från skyldigheten att söka tillstånd för miljöfarlig verksamhet (10 och 17 §§ miljöskyddslagen). Talan mot annat beslut av länsstyrelse eller mot beslut av koncessionsnämnden för miljöskydd får föras genom besvär hos Konungen. I 48 § samma lag stadgas vidare bl. a. att naturvårdsverket för att tillvarata allmänna intressen får föra talan mot koncessionsnämndens eller länsstyrelses beslut i fråga om tillstånd enligt lagen.

I propositionen (1969:28) till miljöskyddslagen uttalade departementschefen bl. a. följande rörande kretsen av besvärberättigade.

Det är enligt min mening helt klart att besvärsrätt bör tillkomma sökanden i ärendet. Om enskilda sakägare skall ha motsvarande rätt är mera tveksamt. Den förstärkning av det allmännas insatser till förmån också för sakägarintresset som förslaget innebär talar för att en besvärsrätt för sakägare är obehövlig. Jag har dock stannat för att inte föreslå en sådan begränsning. Också enskilda sakägare som berörs av ett beslut av koncessionsnämnden bör alltså kunna överklaga beslutet. Med hänsyn till den sakkunniga och allsidiga prövning som ärendena kommer att få i koncessionsnämnden räknar jag dock med att det bara i absoluta undantagsfall torde finnas förutsättningar för att ett beslut av nämnden skall upphävas eller ändras i någon omfattning av större betydelse på talan av sakägare.

Vid utskottsbehandlingen (3LU 1969:37) berördes beträffande besvärsrätten mot koncessionsnämndens beslut endast frågan om kommuns talerätt mot sådant beslut. Utskottet avstyrkte, att kommun skulle tillerkännas besvärsrätt mot nämndens beslut och anförde därvid bl. a.:

Som en följd av koncessionsnämndens officialprövning kan kommun, även om den inte formellt är part, inte vägras att direkt inför nämnden utveckla sina synpunkter på de frågor av allmänt intresse, som är föremål för prövning. I stor utsträckning torde det också vara möjligt att tillgodose kommuns anspråk och önskemål vid prövningen. Frågan om besvärsrätten ligger emellertid något annorlunda till. Det är således enligt utskottets mening inte lämpligt att tillåta att kommun för talan till förmån för sökanden i ärendet. Naturvårdsintressena å andra sidan tillvaratas bäst av naturvårdsverket, som har den vidaste överblicken och som förfogar över den bästa sakkunskapen och erfarenheten. Självfallet står det kommun fritt att ta initiativ till överklagande genom hänvändelse till naturvårdsverket.

Riksdagen godkände såvitt nu är i fråga utskottets utlåtande (rskr 1969:281).

I 40 § naturvårdslagen (1964:822), som behandlar besvärsrätten, uppräknas först i vilka fall talan mot länsstyrelses beslut får föras hos kammarrätten. Därefter sägs att talan mot annat beslut av länsstyrelse enligt lagen skall föras hos Konungen genom besvär. Slutligen stadgas att naturvårdsverket för tillvaratagande av naturvårdens intressen får föra talan mot beslut enligt lagen eller enligt bestämmelser som meddelats med stöd av lagen. Naturvårdsverkets talerätt trädde här i stället för den rätt som enligt 35 § i den numera upphävda naturskyddslagen och 10 § i den likaledes upphävda strandlagen förelåg för naturvårdsorganisationer att föra talan beträffande naturskyddsintressen. I yttrande över förslaget till naturvårdslag motsatte sig bl. a. kammarkollegiet att nämnda möjlighet enligt 35 § naturskyddslagen borttogs och motiverade sin ståndpunkt sålunda:

Det är möjligt att för de fria naturskyddsorganisationerna tyngdpunkten i arbetet kommer genom tillskapandet av ett statligt centralorgan att förskjutas mot upplysning och propaganda. Men härutöver bör de i mån av personliga resurser alltså fylla andra viktiga funktioner. En föga

framträdande, men principiellt viktig detalj i nuvarande naturvårdsorganisation är organisationernas och vetenskapsakademiens befogenheter jämlikt 35 § naturskyddslagen och 20 § tillämpningskungörelsen att överklaga länsstyrelsens eller annan myndighets beslut i naturskyddsfråga.

Departementschefen fann emellertid med hänsyn till det inflytande som genom lagen tillförsäkrats naturvårdsnämnden (numera naturvårdsverket), att det fick anses tillfyllest att besvärsmätt för tillvaratagande av naturvårdens intressen tillerkändes nämnden.

Vid utskottsbehandlingen aktualiserades i ett par motioner frågan om besvärsmätt för myndighet, organisation, kommun eller enskild sakägare. Utskottet fann i sitt utlåtande (3LU 1964:41) inte skäl frångå departementschefens förslag samt erinrade i samband därmed om att frågorna om besvärsmätt berördes i det förslag till lag om förvaltningsförfarandet som år 1964 avlämnats av besvärssakkunniga. Riksdagen godkände såvitt nu är i fråga utskottets utlåtande (rskr 1964:371).

Naturvårdsverket har som ovan framgår tillerkänts besvärsmätt för att tillvarata allmänna intressen (miljöskyddslagen) och naturvårdens intressen (naturvårdslagen).

Vad härefter angår talan av annan än naturvårdsverket har — såsom ovan anförts — i motiven till miljöskyddslagen uttalats att besvärsmätt enligt lagen skulle tillkomma sakägare.

En genomgång av jordbruksdepartementets konseljärenden under år 1971 har gett vid handen att besvärsmätt mot koncessionsnämndens för miljöskydd beslut tillerkänts fastighetsägare och andra innehavare av sakrätter, t. ex. nyttjanderätt och servitut till fastighet i närheten av det område som berördes av den miljöfarliga verksamheten, samt även andra enskilda, boende inom samma räjong.

Liksom i planärenden har Kungl. Maj:t i ärenden enligt miljöskyddslagen ej tillerkänt organisation besvärsmätt, om inte organisationen varit sakägare i ovan angiven bemärkelse eller bedömts företräda sakägare. Exempelvis har inte Aktiv grupp för miljöskydd tillåtit föra talan mot koncessionsnämndens beslut att medge anläggandet av ett tandemvalsverk i Borlänge. (Kungl. Maj:ts beslut den 29 oktober 1971.) Besvären upptogs dock till prövning, eftersom — såvitt kunnat utläsas — några av besvärsskriftens undertecknare varit boende inom det område som berördes av den miljöfarliga verksamheten. Besvär av Lundby kommunalförening över koncessionsnämndens beslut att tillåta statens vattenfallsverk att uppföra en gasturbinanläggning inom stadsdelen Arendal i Göteborg avvisades av Kungl. Maj:t i beslut den 29 oktober 1971 på den grund att föreningen inte visat sig behörig att föra talan mot koncessionsnämndens beslut. Det kan anmärkas, att efter beslutets meddelande inkom en skrivelse av vilken framgick att undertecknaren av besvärsskriften var fastighetsägare inom området. Till skrivelsen var fogade fullmakter från fastighetsägare och tomträttsinnehavare inom stadsdelen. Skrivelsen föranledde inte någon Kungl. Maj:ts åtgärd. I ett den 11 februari 1972 av Kungl. Maj:t avgjort ärende tillåts föreningen Rädda våra vatten att såsom ombud för ett antal sakägare föra talan över koncessionsnämndens beslut att tillåta viss utbyggnad av Hylte bruk.

Vad gäller talan mot beslut enligt naturvårdslagen har kunnat konstateras att mot beslut jämlikt 18 §, som avser tillstånd till täkt,

besvär inte upptagits från annan enskild sakägare än sökanden i ärendet. I två beslut, som avsåg besvär över sådana tillstånd – den 29 januari 1971 och den 30 april 1971 – anförde Kungl. Maj:t att frågan om verkningarna av den miljöfarliga verksamheten som täkten utgjorde och de åtgärder som dessa föranledde inte skulle bedömas enligt naturvårdslagen utan i den ordning miljöskyddslagen och miljöskyddskungörelsen (1969:388) föreskrev. I det första fallet fördes talan av en tomrättsförening, i det senare av enskilda klagande, som ägde fastigheter som gränsade till täkten.

Det skall anmärkas, att tillstånd till täkt meddelas enligt naturvårdslagen men att det samtidigt fordras en anmälan om verksamheten till länsstyrelsen enligt 8 § miljöskyddskungörelsen. Den bedömning Kungl. Maj:t gett uttryck för i de angivna fallen synes innebära att en ägare till fastighet, belägen intill täkten, inte kan besvära sig över ett meddelat täkttillstånd utan är hänvisad att föra talan vid domstol med yrkande om förbud för verksamheten (jfr Jonzon-Delin Naturvårdslagen 1969). Bedömningen synes stå i överensstämmelse med den praxis som torde ha utbildats hos Kungl. Maj:t i statsrådet vad gäller rätt för granne att överklaga tillstånd som lämnats jämlikt 16 eller 18 §§ naturvårdslagen (byggnad å strandskyddat område och täkt) och möjligen också jämlikt 22 § (skylt e. d. för reklam m. m.) (jfr departementssekreteraren Einar Herlitz' uppsats i FvT 1968 s. 126). Denna praxis syns således skilja sig från den besvärsrätt som i liknande sammanhang (byggnadslagen, miljöskyddslagen) tillerkänts sakägare.

Som ovan anförts framgår det inte av lagtexten vem besvärsrätt tillkommer utom i vad avser den besvärsrätt som tillerkänts naturvårdsverket. Motiven ger inte heller någon vägledning i detta hänseende.

Till skillnad från enskild sakägare har kommun i praxis i allmänhet tillerkänts talerätt mot beslut enligt naturvårdslagen. Så t. ex. har Kungl. Maj:t i ett den 7 september 1971 meddelat beslut till prövning upptagit besvär av en kommunalnämnd och byggnadsnämnd över täkttillstånd. Likaså har kommun i beslut den 29 juli 1971 medgett föra talan mot beslut om utvidgning av befintliga täktområden m. m. Däremot har besvär av byggnadsnämnd över täkttillstånd, som i besvären påstods utgöra fara för kommunal vattentäkt, inte upptagits till prövning (två beslut den 5 februari 1971).

I ett interpellationssvar i andra kammaren 1969 anförde jordbruksministern att kommun har rätt att föra talan mot länsstyrelses beslut i ett täktärende.

I ärenden enligt naturvårdslagen torde frågan om organisations besvärsrätt inte ha blivit föremål för Kungl. Maj:ts särskilda bedömning under den tid förevarande undersökning avsett. De fall som förekommit har rört besvär över täkttillstånd. I sådana ärenden tillåtes – såsom ovan anförts – enligt Kungl. Maj:ts praxis inte talan av annan enskild än sökanden i ärendet. Besvär av ideella sammanslutningar har därför givetvis avvisats på samma grund som talan av andra enskilda sakägare än sökanden.

Giftnämndens beslut att medgiva registrering av bekämpningsmedel jämlikt *bekämpningsmedelsförordningen* (1962:703) är ett annat område där intresse kan uppkomma för organisation med miljöskydd på sitt

program att överklaga beslutet. Förordningen saknar emellertid liksom instruktionen för giftnämnden besvärregler. Frågan aktualiserades i ett av regeringsrätten avgjort mål (1968 ref. 34), vari Svenska vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, Svenska naturskyddsföreningen och Sveriges ornitologiska förening överklagat giftnämndens beslut att bifalla en ansökan om registrering av två kvicksilverhaltiga medel, avsedda för betning av utsäde. Regeringsrätten (tre ledamöter) avvisade besvären med följande motivering.

Väl har kommittén och de båda föreningarna stadgeenligt till uppgift att företräda naturvårdsintressen som är berörda av de överklagade besluten. Enbart denna omständighet kan emellertid särskilt mot bakgrund av vad som förekommit vid tillkomsten av 40 § naturvårdslagen den 11 december 1964 inte grunda rätt för kommittén och föreningarna att överklaga giftnämndens nu ifrågavarande beslut.

Annan grund för behörighet för dem att föra talan i målet har icke visats.

På grund av det anförda finner regeringsrätten besvären icke kunna upptagas till prövning.

En ledamot fann ej hinder föreligga för prövning av besvären.

I en kommentar till bl. a. ifrågavarande rättsfall anförde regeringsrådet Sten Walberg i FvT 1971 s. 127 bl. a. att fallet måste ses mot bakgrund av att besvär för tillvaratagande av naturvårdens intressen efter att förut varit möjliga för Vetenskapsakademien, Svenska naturskyddsföreningen och Samfundet för hembygdsvård, genom införandet av 1964 års naturvårdslag numera kunde ske endast på talan av naturvårdsverket samt att, om de äldre bestämmelserna fortfarande gällt, det inte varit otänkbart att besvärsrätt tillerkänts Svenska naturskyddsföreningen och Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté i målet.

I två fall har regeringsrätten tillerkänt ideella organisationer besvärsrätt. I det ena, RÅ 1958 K 152, medgavs en kulturhistorisk förening rätt att föra talan mot byggnadslov, som avsåg uppförande av en toalettbyggnad i en kulturpark. I det andra, RÅ 1961 ref. 51, fick en hälsovårdsförening föra talan mot fluoridering av vattenledningsvatten.

Enligt Westerberg a. a. s. 103 förklarades denna talerätt med att det varit fråga om beslut som kränkt de ideella intressen som organisationerna företrädde och att en sådan kränkning av ideella intressen enligt sakens natur framträder mera som en sak för organisationen än för vissa enskilda medlemmar. Walberg anförde härom (a. a. s. 126) att i dessa fall förelåg sådana direkta anknytningar mellan föreningen resp. dess medlemmar och det överklagade beslutet att besvärsrätt kunde tillerkännas dem enligt eljest tillämpliga principer.

I anslutning till behandlingen av ifrågavarande rättsfall anförde Walberg bl. a. följande.

Det är i och för sig tänkbart, att något fall kan förekomma, där en besvärsrätt för en ideell organisation kan vara på sin plats. Tydligt är emellertid att restriktivitet måste iakttas; därom synes alla vara ense. En besvärsrätt för en mer eller mindre obestämd krets av subjekt medför alltid problem, när man inte som i kommunallagen skapat en särskild utgångspunkt för beräkning av besvärstiden. Eftersom beslutsmyndigheten inte kan veta vilka som har besvärsrätt, kan den inte genom delgivning få besvärstiden att börja löpa. Följden blir att beslutet aldrig kan vinna

laga kraft. Här kan erinras om motsvarande bekymmer beträffande grannar m. fl. när det gäller beslut om byggnadslov (58 § byggnadsstadgan).

Även gränsdragningsvärdigheterna får beaktas. Det talas om att organisationen skall ha en allmänt erkänd ställning som företrädare för det intresse som påverkas av beslutet, den skall ha viss storlek osv. Att dra upp gränslinjer efter sådana principer är emellertid milt uttryckt vanskligt. Inom miljövärden är t. ex. många organisationer verksamma. Skall exempelvis Svenska naturskyddsföreningen i kraft av sin ställning i det etablerade samhället ha besvärsmätt men inte Alternativ stad? Miljövärden är numera en viktig politisk fråga. Skall därmed samtliga politiska organisationer få besvärsmätt? Skall besvärsmätten i deras fall begränsas till riksorganisationerna eller rentav till de "väletablerade"? Skall för att ta ett annat exempel besvärsmätt i försvarsfrågor tillkomma den med försvarsledningen samarbetande organisationen men inte den organisation med vilken försvarsledningen för några år sedan förklarade sig icke kunna samarbeta?

De problem som här antytts föranleder mig att ställa frågan om den diskuterade besvärsmätten för ideella organisationer någonsin kan bli praktisk realitet. Uppenbart är i vart fall, att en mycket stark restriktivitet måste upprätthållas.

Slutligen skall nämnas, att koncessionsnämnden för miljöskydd i ett den 23 februari 1972 till jordbruksdepartementet avgivet yttrande över ideella organisationers och sammanslutningars rätt att föra talan mot koncessionsnämndens beslut förklarat sig anse övervägande skäl tala för att besvärsmätt tillerkändes organisationer av typ tomtägarförening och byalag, oavsett om sammanslutningen var juridisk person eller inte. Nämnden framhöll därvid, att det beträffande sådana sammanslutningar utan särskild utredning var tydligt att de bakom sig hade ett större eller mindre antal personer som i egenskap av fastighetsägare eller nyttjanderättshavare till fast egendom otvivelaktigt hade besvärsmätt. Ett överklagande enligt miljöskyddslagen hade heller inte, anförde nämnden, konsekvenser i rättegångskostnadshänseende och det var därför lättare än i ett judiciellt förfarande att bortse från formerna för överklagandet och i stället se till de verkliga intressenterna. För andra ideella organisationer än tomträttsföreningar o. d. var det däremot enligt nämnden inte möjligt att uppställa några generella regler om klagorätten, men i princip borde möjlighet även kunna ges för sådana organisationer att överklaga nämndens beslut.

Nämnden framhöll, att den förordade utvidgningen av besvärsmätten skulle kunna medföra svårbedömbara gränsfall. För sådant fall föreslog nämnden, att en klagande sammanslutning skulle beredas tillfälle visa att den hade ett berättigat intresse att agera som företrädare för sina medlemmar eller för att fullfölja sammanslutningens syften. Nämnden ansåg det däremot inte tillrådligt att i miljöärenden låta juridiska personer uppträda som ombud för sina medlemmar, enär man därigenom skulle avlägsna sig från den fasta och välmotiverade domstolspraxis som endast medgav fysiska personer rätt att vara rättegångsombud.

## Bilaga 7

## PM med vissa uppgifter om det statliga utredningsväsendet

Enligt 1972 års riksdagsberättelse avgavs förra året 50 betänkanden som upprättats inom departement. Motsvarande antal för 1969 och 1970 utgjorde 69 respektive 60 (1970 års betänkanden se bilaga 2). I serien Statens offentliga utredningar (SOU) utkom från trycket 63 betänkanden år 1969, 75 år 1970 och 92 år 1971. Vid 1972 års ingång var sammanlagt 283 av Kungl. Maj:ts tillsatta kommittéer, utredningar m. m. i verksamhet, fördelade mellan de olika departementen enligt följande uppställning.

| Ju | UD | Fö | S  | K  | Fi | U  | Jo | H | In | C  | I  | Totalt |
|----|----|----|----|----|----|----|----|---|----|----|----|--------|
| 46 | 3  | 17 | 29 | 36 | 38 | 45 | 23 | 6 | 24 | 11 | 15 | 293    |

Parlamentariskt inslag förekommer i 104 av dessa 293 kommittéer, fördelade mellan respektive departement enligt följande.

| Ju | UD | Fö | S  | K | Fi | U  | Jo | H | In | C | I | Totalt |
|----|----|----|----|---|----|----|----|---|----|---|---|--------|
| 20 |    | 4  | 10 | 5 | 12 | 16 | 16 | 2 | 11 | 4 | 4 | 104    |

Hittills i år har framlagts 15 departementspromemorior, som utarbetats av inom- eller interdepartementala arbetsgrupper. Utredningsarbete som getts offentlighet pågår för närvarande i 10 sådana arbetsgrupper (se underbilaga).

Det torde vara på sin plats att i sammanhanget något beröra det svenska utredningsväsendets uppbyggnad. Den utredningsverksamhet som bedrivs på grundval av initiativ av regeringen eller departementschef är — oavsett om den äger rum inom departement, i underlydande organ, t. ex. centrala ämbetsverk eller i kommittéer med särskilt tillkallade sakkunniga — att betrakta som ett led i regeringsärendenas beredning före Kungl. Maj:ts slutliga ställningstagande. Beredningsförfarandet regleras i viss mån i §10 regeringsformen, där det föreskrivs att vederbörande ämbetsverk skall höras innan ärendena föredras i statsrådet. Vidare åligger det departementens tjänstemän att bereda ärendena och därefter föredra dem inför vederbörande departementschef.

Sedan länge bedrivs den offentliga utredningsverksamheten i vårt land i betydande omfattning av särskilt tillkallade från departement och ämbetsverk fristående kommittéer. Som nyss framgått förekommer det både rena expertutredningar och kommittéer med större eller mindre parlamentariskt inslag. Systemet med fristående utredningar är inte reglerat i grundlag eller annan lag. Kungl. Maj:ts beslut om utredning utgörs i allmänhet av bemyndigande för vederbörande departementschef eller annat statsråd att tillkalla ett visst antal sakkunniga att utreda viss fråga och komma med förslag till lösning av frågan, eventuellt genom att framlägga alternativa förslag till lösning.

I princip styrs utredningsverksamheten av de direktiv som i samband med bemyndigandet meddelas av regeringen. Inte sällan förekommer att utredningsuppdraget utsträcks genom senare utfärdade tilläggsdirektiv.



Vissa allmänna bestämmelser om hur utredningsarbetet skall bedrivas finns i kommittékungörelsen (1946:394).

Vad gäller den utrednings- och beredningsverksamhet som äger rum inom statsdepartementen, bör erinras om 1965 års departementsreform som gav departementen väsentligt utökade personalresurser m. m. (prop. 1965:65). Syftet med reformen var att åstadkomma förbättrade möjligheter till långsiktig planering och samordning. Den centrala styrande och planerande funktionen skulle sålunda starkare än tidigare koncentreras till regeringen, medan ämbetsverken skulle svara för den löpande förvaltningen. Beträffande utredningsverksamheten uttalades i nämnda proposition bl. a. att direktiven för departementsutredningen på vars förslag den nya departementsorganisationen byggde, utgick från att utredningsarbetet huvudsakligen skulle äga rum utanför departementen, i underlydande organ och genom kommittéer och särskilt tillkallade sakkunniga.

Vederbörande föredragande statsråd anförde, att han delade uppfattningen att vid den funktionsuppdelning som man har mellan myndigheter och departement bör och måste utredningsarbetet och insamlandet av data och annat material väsentligen ske utanför departementen. Det var emellertid enligt föredraganden nödvändigt att departementen har en sådan kvalitativ och kvantitativ kapacitet och organisation, att det blir möjligt att där bedöma och självständigt värdera de utredningar och det material som kommer in. Avsikten med den departementsorganisationen var också att den skulle göra det möjligt för departementschefen att lägga fram riktlinjer för den planering som skall ske inom underlydande verk och myndigheter.

Det var enligt föredraganden dessutom naturligt att departementschefen skulle kunna självständigt ta initiativ och låta utforma dessa på sätt som hittills skett i form av departementspromemorior, eller ge uttryck för dem vid anmälan av propositioner till riksdagen (prop. 1965:65 s. 9 -10).

Det statliga utredningsväsendet har vid åtskilliga tillfällen under senare år behandlats i riksdagen. Beträffande den i detta sammanhang aktuella frågan kan erinras om att vid 1964 års höstriksdag framställdes en interpellation av herr Nilsson i Tvärålund (cp) om det offentliga utredningsväsendet. Interpellationen gällde huvudsakligen en av interpellanten påstådd tendens till utökat anlitanande av departementsutredningar på bekostnad av parlamentariskt sammansatta kommittéer. Interpellationen besvarades av dåvarande statsministern Erlander, som bl. a. anförde följande (AK 41:106 f):

Det offentliga utrednings- och remissväsendet har i vårt land en omfattning och betydelse som i få andra länder. Den svenska regeringen kan basera sina beslut och sina propositioner till riksdagen på ett utförligt och gediget, ofta vetenskapligt sakmaterial, som samlats och bearbetats utanför regeringskansliet. Detta är ur flera synpunkter utomordentligt värdefullt. Bl. a. torde oppositionspartierna i Sverige härigenom ha större möjligheter att få insyn i sakfrågorna och att påverka politiken än vad oppositionen i andra länder har.

Syftet med en utredning är att få en allsidig belysning av frågorna. Kan härvid enighet uppnås är detta självfallet av stort värde, men det kan ej vara ett huvudsyfte. Hur enig en parlamentarisk eller annan kommitté än är, kan den inte befria regeringen från dess ansvar och dess skyldighet att självständigt granska och pröva framkomna förslag.

Regeringen har i stor utsträckning tillsatt parlamentariska utredningar när det gäller viktigare frågor, men det måste avgöras från fall till fall om en expertutredning eller en parlamentarisk utredning är att föredra.

Jag finner det därför, mot bakgrund av det nyss sagda, inte möjligt och inte heller önskvärt att deklarerat att alla väsentliga reformförslag skall baseras på parlamentariska utredningar. Samtidigt vill jag emellertid framhålla, att det i praktiken torde vara svårt att finna något "väsentligt reformförslag", som inte grundas på offentligt material, som regel – men inte nödvändigtvis – i form av betänkanden från en parlamentariskt sammansatt utredning.

Vid 1968 års höstriktsdag besvarade statsministern Erlander en enkel fråga av herr Jönsson i Ingemarsgården (cp) om redovisning av de principer, som tillämpades vid tillsättandet av parlamentariska utredningar. Statsministern anförde därvid bl. a. följande (AK 34:13):

Huvudprincipen är att man väljer en sådan sammansättning som bäst främjar en lösning av de problem, som motiverat utredningen. Utifrån den principen är det i vissa fall önskvärt att samtliga stora riksdagspartier är representerade. I andra fall, speciellt i utredningar med representanter för olika intresseorganisationer eller med ett stort antal experter, kan det vara tillräckligt med någon eller några parlamentariska representanter.

Parlamentariska kommittéer är en utomordentligt värdefull institution som vi i motsats till många andra demokratiska länder har. Den ger regeringspartiet och oppositionspartierna tillfälle att resonera med varandra. Detta har också skett i betydande utsträckning. I alla de stora politiska frågor, som vi haft anledning att sedan behandla här i riksdagen, har vi eftersträvat att göra det möjligt för oppositionen att delta i utformningen.

Motioner med yrkanden beträffande utredningsväsendet väcktes vid 1970 års riksdag och hänvisades till konstitutionsutskottet samt till allmänna beredningsutskottet. Efter en utförlig recit till vilken här hänvisas – med redogörelse bl. a. för innehållet i kommittékungörelsen och för tidigare reformförslag uttalade konstitutionsutskottet i sitt utlåtande (KU 1970:24):

Det svenska utredningsväsendet är att betrakta som ett led i beredningen av ärenden före regeringens avgörande. Beredningsförfarandet lämnas till större delan oreglerat i gällande regeringsform. Någon bestämmelse däri om utredningsväsendet finns inte.

Grundlagberedningen har fått i uppdrag att framlägga förslag till en ny författning. Det är ofrånkomligt att grundlagberedningen som ett led i detta arbete måste överväga beredningen av regeringsärendena. I detta sammanhang aktualiseras givetvis även utredningsväsendet. Det kan sålunda enligt utskottets mening förutsättas att grundlagberedningen kommer att till prövning uppta väsentliga med utredningsväsendet sammanhängande frågor utan att något särskilt initiativ därtill behöver tas. Grundlagberedningens prövning i dessa hänseenden bör inte föregripas genom några uttalanden från riksdagens sida. Utskottet kan därför inte tillstyrka bifall vare sig till motionerna I:544 och II:642, där det begärs att utredningsväsendet skall regleras i grundlag, eller till motionerna I:445 och II:492 i förevarande del, där det hemställs att riksdagen till Kungl. Maj:t ger till känna vad som anförts i motionerna om reformer inom det statliga utredningsväsendet.

Mot utlåtandet reserverade sig tio ledamöter (m, fp och c). Riksdagen följde utskottet.

Vid 1971 års riksdag togs utredningsväsendet änyo upp i två motioner (1971:86 och 1971:114).

Konstitutionsutskottet anförde i sitt betänkande följande (KU 1971:18):

Såsom utskottet uttalade i sitt utlåtande över motioner med samma syfte vid 1970 års riksdag kan det förutsättas att grundlagberedningen kommer att pröva väsentliga med utredningsväsendet sammanhängande frågor utan särskilt initiativ från riksdagen. Utskottet finner ej heller nu att grundlagberedningens prövning bör föregripas genom några uttalanden från riksdagens sida och kan därför inte tillstyrka bifall till motionerna.

Mot betänkandet reserverade sig sju ledamöter (m, fp och c). Riksdagen följde utskottet.

Vid årets riksdag har också väckts motioner angående det statliga utrednings- och remissväsendet m. m. (1972:101 och 1972:291). Motionerna har hänvisats till konstitutionsutskottet men ännu inte behandlats.

*Underbilaga*

*Expedierade departementspromemorior första kvartalet 1972*

- Ju 1. 1972:1 PM ang. vissa ändringar i rättegångsbalken m. m.
- 2. 1972:2 PM ang. fördelningen av militära rättegångsmål mellan olika myndigheter i Stor-Stockholmsområdet
- 3. 1972:3 PM om avveckling av godmanskap för bortovarande delägare i myrslogar i Ore socken
- 4. 1972:4 PM ang. lagstiftning om verkställighet av utländsk brottmålsdom m. m.
- 5. 1972:5 PM med förslag till ändringar i hyreslagstiftningen m. m.
- 6. 1972:6 PM ang. rättegången i mindre tvistemål
- 7. 1972:8 Utkast till konvention om internationella kombinerade transporter av gods (TCM-konventionen)
- 8. 1972:9 PM med förslag till följdlagstiftning till rättshjälpslagen m. m.
- 9. 1972:16 PM ang. skydd för kommunala vapen mot användning i näringsverksamhet
- Fi 1. 1972:4 Förslag till tullag m. m.
- 2. 1972:5 Ordnar och medaljer
- In 1. 1972:2 Promemoria ang. statligt stöd för tidsbegränsad fortsatt drift vid nedläggningshotade företag
- 2. 1972:3 Promemoria ang. arbetstillstånd för anställning i enskilt hushåll
- C 1. 1972:1 Lagstiftning om fysisk riksplanering
- I 1. 1972:1 Organisation och finansiering av rymdverksamhet

*Inom departement pågående arbetsgruppers arbete som getts offentlighet*

- U D 1. Översyn av utlandslönesystemet
  - 2. Utredning rörande det svenska utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter
- Fö 1. Flygmaterielberedningen
- U 1. Ledningsgruppen för programbudgetarbete inom högre utbildning och forskning
- Jo 1. Arbetsgrupp med uppgift att översiktligt inventera förekomsten av kalhyggen och verkningarna av dessa
  - 2. Arbetsgrupp med uppgift att göra vissa kompletterande utredningar beträffande Åreprojektet
- H 1. Arbete pågår med en departementspromemoria om ändring av allmänna prisregleringslagen
- In 1. Översyn av nuvarande regionalpolitiska medel
  - 2. Samordning och effektivisering av skilda statliga former för kreditstöd
- I 1. Arbete pågår med promemoria rörande arbetstagarrepresentation i företags styrelse

## Bilaga 8

**PM angående redovisning av remissyttranden i propositioner m. m.**

De grundläggande reglerna om remissförfarandet, som är ett led i regeringsärendenas beredning, finns i RF § 10 enligt vilket stadgande ärendena skall, innan de hos Konungen i statsrådet föredragas, genom "nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk" beredas av föredraganden. I 17 § departementsinstruktionen (1965:386) föreskrivs att chefstjänsteman och efter departementschefens bestämmande annan tjänsteman äger infordra förklaring, upplysning eller yttrande som fordras för ärendes beredning. Ytterligare kan nämnas att i Malmgrens m. fl. kommentar till grundlagarna under RF § 10 bl. a. framhålls att enskilda sammanslutningar brukar beredas tillfälle att yttra sig inom sina intresseområden.

Av det sagda framgår att hinder ej möter mot att bereda andra organ än myndigheter tillfälle att yttra sig i regeringsärenden. Så sker också regelmässigt. Bl. a. löntagarorganisationerna, Arbetsgivareföreningen, Industriförbundet, Lantbrukarnas riksförbund och Kooperativa förbundet är ofta förekommande remissinstanser. För icke statliga organ föreligger emellertid ingen skyldighet att avge yttrande. Detta kommer i remissen till uttryck genom att vederbörande organisation "beredes tillfälle" att yttra sig.

Statsrådsberedningen, som enligt departementsinstruktionen (2 §) har till uppgift att biträda statsministern och statsråden utan departement och som i administrativt hänseende hör till justitiedepartementet, har utfärdat närmare *anvisningar för propositionsskrivning*. Dessa utkom första gången i januari 1965 i form av en promemoria, vilken under de senaste åren fått en delvis ny utformning. Dessa anvisningar innehåller bl. a. uppgifter om propositionens olika delar, om dispositionen, om vad som skall underställas riksdagen, om den typografiska och språkliga utformningen samt om de olika avsnitten i propositionen.

*Remissunderlaget* utgörs vanligtvis av betänkanden eller departementspromemorior. Det förekommer dock att även skrivelser och framställningar från myndigheter och från enskilda eller sammanslutningar sänds på remiss och utgör underlag för propositioner. Som exempel på sådana framställningar kan bland 1971 års propositioner nämnas prop. 1971:72, där underlaget utgjorts av en framställning av en av de erkända arbetslöshetskassornas samorganisation. Prop. 1971:104 har som underlag en skrivelse från Svenska kommunförbundet och prop. 1971:144 en framställning av Svenska landstingsförbundet, medan prop. 1971:157 om ändringar i tulltaxeringsförordningen tillkommit med en framställning från Saab-Scania AB och Sveriges Radio AB som underlag.

Under 1971 avgav Kungl. Maj:t 181 propositioner till riksdagen. Av dessa hade 109 enligt redovisningen i propositionerna föregåtts av remissbehandling. Cirka 70 propositioner hade sålunda inte remissbehandlats. Sex av dessa gällde statsverkspropositionen, utgifter på tilläggsstat, allmän beredskapsstat samt reviderad finansplan, medan sju avsåg förteckning över riksdagens skrivelser jämte vissa årligen återkommande förordnanden av statsråd och öppna brev och meddelanden till riksdagen. Ett tiotal propositioner gällde godkännande av internationella avtal eller kon-

ventioner eller av avtal om vissa kommunala frågor. Dessa avtal har inte remitterats innan de förelagts riksdagen. Återstående 50-tal propositioner som förelagts riksdagen utan att förslag dessförinnan remitterats till berörda myndigheter och organisationer hade i regel ej heller något offentligt utredningsunderlag. Bland propositioner av detta slag under 1971 märks prop. 1971:27 med förslag om stöd till dagspressen, prop. 1971:28 med förslag till förordning om annonsskatt, prop. 1971:50 med förslag till lag om förnyad giltighet av vissa kollektivavtal, prop. 1971:117 med förslag till statliga åtgärder inom svensk varvsindustri, prop. 1971:140 med förslag till konjunkturstimulerande åtgärder och prop. 1971:156 med förslag till höjda bostadstillägg för barnfamiljer.

I de ovannämnda anvisningarna för propositionsskrivning anføres bl. a. följande (s. 25–26) om hur *remissinstanserna skall anges*:

När man räknar upp remissinstanserna behöver man inte skilja på dem som har anmodats yttra sig och dem som har beretts tillfälle att göra det. Endast om det kan anses ha särskild betydelse bör man ange att någon instans har underlåtit eller avstått från att yttra sig. — — — Om en central myndighet eller organisation har hört annan myndighet eller organisation, bör det anges inom tankstreck e. d., så att missförstånd inte kan uppstå om vem som har hört vem.

Redovisningen av remissinstanserna sker emellertid på olika sätt inom departementen. Stundom anges vilka underremissinstanser som hörts och i andra fall endast att till vissa yttranden fogats andra av myndigheten inhämtade yttranden. Vid redovisningen av innehållet i remissyttrandena upptas ibland yttrande av underremissinstans, men i regel redovisas dessa ej. Som exempel på proposition där dylik redovisning skett kan nämnas prop. 1971:103 om hyresreglering, där LO för sin del inhämtat yttranden från fyra arbetareförbund. I propositionen återgavs ett flertal yttranden såväl av LO som av vart och ett av förbunden. Innehållet i dessa yttranden var genomgående kritiskt mot det framlagda utredningsförslaget och överensstämde därvid med propositionens förslag. Det kan nämnas att i detta fall även andra remissinstanser hade bifogat av dem inhämtade underremisser, vilka dock ej redovisades i propositionen.

Vid återgivandet av *vilka remissinstanser som inkommit med yttrande* sker endast en uppräknning, varför de i propositionen angivna instanserna sällan stämmer helt överens med den remisslista som varje propositionsakt innehåller. Ej sällan inträffar att andra instanser än de på remisslistan upptagna inkommer med yttranden över utredningar, som de anser sig berörda av. Dessa yttranden återges i somliga propositioner efter de reguljära remissinstanserna med "Yttranden har vidare inkommit från — — —" men ibland biläggs de endast propositionsakten. Det kan även inträffa att sådana instanser återges gemensamt med övriga remissinstanser.

Statsrådsberedningens anvisningar ger inga föreskrifter om *vilka remissinstanser som skall höras*. Den företagna genomgången ger emellertid vid handen att alla berörda myndigheter anmodas att yttra sig.

Beträffande frågan *hur innehållet i remissyttrandena skall redovisas* ges i anvisningarna (s. 30–32) följande föreskrifter:

Remissyttrandena skall redovisas objektivt och så fullständigt som saken fordrar. Yttrandena bör grupperas och sammanföras så, att läsaren lätt kan se vilka remissinstanser som har uttalat sig om förslagets olika

delar. Inom varje grupp bör remissinstanserna i allmänhet nämnas i samma ordning som i propositionens inledande avsnitt, alltså i enlighet med departementsstadgan såvitt gäller myndigheter.

I regel saknar det betydelse hur stort antal remissinstanser som har uttalat sig i den ena eller andra riktningen. Det kan emellertid vara upplysande att ange att remissinstanserna är mycket splittrade eller att de är delade i en grupp som tillstyrker förslaget och en annan grupp som avstyrker det.

Det är viktigt att sammanställningen ger en klar och representativ bild av de mera vägende ståndpunkterna i alla viktigare frågor. Har flera remissinstanser i huvudsak samma inställning och samma motivering, är det i regel tillräckligt att referera ett representativt yttrande, eventuellt med tillägg att vissa andra remissinstanser har fört fram liknande synpunkter. Man bör i regel inte redovisa materialet efter arten av remissinstanser utan gruppera det så, att man får en god överblick av de olika åsikterna inom varje huvudfråga.

I en väl genomarbetad remissammanställning bör man inte citera ordagrant utan referera remissinstansernas synpunkter och göra dem lättillgängliga genom att ge dem samma språkdräkt som övriga delar av propositionen. Vill man ta med en närmare motivering i ett yttrande eller en värdefull nyansering i t. ex. en författningsfråga, kan den dock citeras ordagrant i packad text (utan citationstecken). Endast några få avsnitt bör återges i sådan form. Många packade citat gör ett övermåttigt intryck på läsaren. Man bör kunna bilda sig en allmän uppfattning om remissutfallet utan att behöva läsa de packade delarna.

Text som ej innefattar direkt återgivning, exempelvis en sammanställning, får packas endast om det klart framgår av omedelbart föregående text att det inte är fråga om direkt återgivning.

Remissammanställningen bör skrivas i samma tempus som propositionen i övrigt, dvs. i presens. Korta sammanfattningar kan skrivas i perfektum. Man bör dock undvika växlingar.

Frågan om redovisning av remissyttranden i bl. a. propositioner har berörts i en skrivelse till statsministern den 21 augusti 1970 av Sveriges industriförbund (vilken tryckts med rubriken Industriförbundet om utredningsväsendet). I skrivelsen hemställde förbundet bl. a. om vissa åtgärder beträffande det offentliga utredningsväsendet och framhöll bl. a. följande om remissbehandling:

Av väsentlig betydelse för beslutsfattarna är att redovisningen exempelvis i propositioner och utlåtanden av remissyttranden ger en rättvisande bild av innehållet i dessa yttranden och de opinioner som där kommer till uttryck. Som exempel på otillfredsställande redovisning kan nämnas att referaten i Kungl. Maj:ts proposition nr 74/1970 av remissinstansernas yttranden över betänkandet "Läkemedelsförsörjning i samverkan" (SOU 1969:46) ger en ensidig och alltför ljus bild av remissinstansernas inställning till betänkandet. Den starka kritik, som på flera viktiga punkter riktades mot utredningen, får ett ofullständigt uttryck i propositionen.

---

Inom utskottets kansli har för att bl. a. utröna enligt vilka principer redovisning av remissyttranden sker i propositioner — företagits en genomgång av samtliga propositioner som avgivits under 1971. Vid denna genomgång har antecknats till vilket departement propositionen hänförs sig samt vilket ämne den berör. Omfånget av propositionen har angivits i antal sidor, vilket i förekommande fall inkluderar föreslagen författ-

nings-, avtals- eller konventionstext. Vidare har undersökts om propositionen har ett offentligt underlag i form av utredningsbetänkande, departementspromemoria eller framställning från myndighet eller organisation. Detta underlag har angivits dels genom utredningens namn, dels genom det publicerade förslaget. Omfattningen av remissförfarandet har återgivits genom att räkna antalet i propositionen redovisade remissyttranden samt genom att räkna antalet sidor i propositionen som upptar redovisning av remissvaren. Slutligen har för varje proposition angivits det utskottsbetänkande vari propositionen behandlats av riksdagen samt om reservation eller särskilt yttrande därvid avgivits. Denna undersökning, som ej tryckts, finns i utskottets handlingar beträffande 1972 års granskningsarbete.

Till närmare granskning har i detta sammanhang utvalts tio propositioner vilka vid riksdagsbehandlingen undergått förändringar i olika avseenden. Vid genomgången av akterna i dessa ärenden har remisstidens längd antecknats och remissvarens omfattning uppskattats i antal sidor. Efter en jämförelse med omfattningen av remissredovisningen i propositionen har försök gjorts att jämföra innehållet i den väsentligt nedkortade redovisningen i propositionen med remissyttrandena i original. Därvid har särskilt uppmärksamats de punkter som vederbörande utskott sedermera riktat anmärkning mot eller som föranlett särskilt uttalande. En särskild redovisning av de på detta sätt genomgångna propositionerna har skett i nämnda underbilaga. Undersökningen har bl. a. gett vid handen att antalet remissinstanser genomgående varit högt. Största antalet hade prop. 1971:29 om omlokalisering med 97 instanser medan det minsta antalet (21 remissinstanser) förekom beträffande prop. 1971:103 om hyresreglering.

Remisstiden för de granskade ärendena har varierat mellan en månad (prop. 1971:32 om ungdomsorganisationernas lokala verksamhet) och inemot ett halvt år (1971:12 om bostadsrätt och 1971:51 om rennäringslag) med två à tre månader som den vanligast förekommande tidrymden.

Beträffande redovisningen av remissyttrandena i propositionerna varierar denna i omfång från 150 sidor (prop. 1971:32 om ungdomsorganisationerna) till 1 500 sidor (prop. 1971:29 om lokalisering av statlig verksamhet). Redovisningen i propositionerna omfattar – med undantag av prop. 1971:109 om ändringar i vapenförordningen, där remissvaren innehöll väsentligt fler frågor än propositionen – från knappt sex sidor (prop. 1971:103 om hyresreglering) till 72 sidor (prop. 1971:10 om skattebrottslag). Den förhållandevis mest fylliga redovisningen har prop. 1971:10 om skattebrottslag med 72 sidor i propositionen av 600 sidor svar samt prop. 1971:14 om skatterätt och länsrätt med 24 sidor i propositionen av 200 sidor svar. Akten till den sistnämnda propositionen innehåller även en översikt i tabellarisk form av samtliga remissinstansers svar på alla väsentliga punkter i utredningsförslaget.

Redovisningen av remissyttrandena i de granskade propositionerna har sålunda i regel gjorts i ganska koncentrerad och sammandragen form. Direkta citat ur yttrandena förekommer mindre ofta, i stället refereras vanligen dessa kortfattat och i samma språkliga stil som i propositionen i övrigt. Genom den koncentration som sker vid redovisningen synes alternativa förslag från remissinstanserna sällan få något större textutrymme. Remissförfarandet innebär emellertid att ett stort material står till kungl.



Maj:ts förfogande vid bedömningen av vad som slutligen skall föreläggas riksdagen i propositionen.

Det kan framhållas att vid granskningen av propositionsakterna kontakt tagits med sekreterarna i de riksdagsutskott som behandlat de olika propositionerna. Härav har framgått att propositionsakten regelmässigt införas från vederbörande departement, om en fråga är kontroversiell eller eljest av större vikt. Det förekommer inte sällan att remissyttranden mångfaldigas och sålunda ställs till riksdagsledamöternas förfogande. Vidare har konstaterats att remissyttranden ofta utgjort underlag för motioner. Vidare har ibland skett en direkt utfrågning från det aktuella riksdagsutskottets sida av företrädare för en central myndighet, som också varit remissinstans.

I förevarande sammanhang har även gjorts en undersökning angående förekomsten av remisser till de politiska partierna.

Vid genomgång av 1971 års propositioner har påträffats ett fall, där de i riksdagen representerade politiska partiernas huvudorganisationer beretts tillfälle att avge yttrande över ett utredningsförslag, nämligen lotteritredningens betänkande om lotterier (SOU 1970:52). Moderata samlingspartiet, centerpartiet och Sveriges socialdemokratiska arbetareparti avgav yttrande över förslaget. Även från Kristen demokratisk samling inkom yttrande. Propositionen i fråga (1971:171) godkändes utan reservationer.

Partiernas ungdomsförbund har beretts tillfälle att avge yttrande över följande förslag som under 1971 förelagts riksdagen, nämligen prop. 1971:32 om statligt stöd till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet, prop. 1971:37 om vuxenutbildning, prop. 1971:47 om statligt tidsskriftsstöd, prop. 1971:81 om studiesocialt stöd till utländska studenter. Även prop. 1972:61 om ändring i ölförsäljningsförfordningen remitterades till partiernas ungdomsförbund. Det är heller inte så vanligt med remiss till andra partiorgan. Dock kan nämnas några exempel där detta förekommit, nämligen prop. 1970:157 angående kommunal renhållning, prop. 1969:124 angående vidgad arvsrätt för utomäktenskapliga barn och prop. 1970:186 angående ändring i adoptionslagstiftningen, vilka remitterats till partiernas kvinnoförbund.

Det torde vara sällsynt att partiernas huvudorganisationer anlitas som remissorgan. Remissen beträffande lotterifrågan föranleddes av partiernas speciella erfarenheter av och intresse för just sådana frågor.

En departementspromemoria rörande anmälningsskyldighet för nyfödda barn, upprättad inom socialstyrelsen, har hösten 1971 av socialdepartementet remitterats till de politiska partierna, vilka dock inte lär ha inkommit med svar. Remissen avvek enligt uppgift från departementets praxis.

Statliga verk och företag med statstjänstemän som ledamöter i styrelserna

| Tjänstemannakategori            | Centrala ämbetsverk<br>m. m. (antal: 53) | Äffärdsdrivande verk<br>m. m. (antal: 8) | Kretsinstitut<br>(antal: 6) | Statsföretagsgruppen<br>(antal: 31) | Övriga aktiebolag<br>(antal: 27) |
|---------------------------------|------------------------------------------|------------------------------------------|-----------------------------|-------------------------------------|----------------------------------|
| Departementstjänstemän          | 16                                       | 1                                        | 4                           | 11                                  | 13                               |
| Övriga statstjänstemän          | 36 <sup>1</sup>                          | 2                                        | 3                           | 16                                  | 20                               |
| från central förvaltning        | 2                                        | 3                                        | —                           | 1                                   | —                                |
| från lokal/regional förvaltning | 3                                        |                                          | 2                           | 2                                   | 6                                |
| Landskövdingar                  |                                          |                                          |                             |                                     |                                  |

<sup>1</sup> Därav 10 verk i vars styrelser tjänstemannarepresentationen utgörs av anställda från egna verk; verksscheferna har ej medräknats.

## PM med vissa uppgifter rörande förenade fabriksverken

År 1943 inrättades förswarets fabriksverk som från och med den 1 januari 1970 (SFS 1969:762) ombildades till förenade fabriksverken (FFV). FFV, som är ett av de sju affärsverken, har till uppgift att bedriva utveckling, tillverkning, försäljning och underhåll av försvarsmateriel, utveckling, tillverkning och försäljning av civila verkstadsprodukter samt tvätterirörelse m. m. Varje år skall FFV före den 1 november till chefen för industridepartementet avge redovisning för verksamheten under närmast föregående budgetår (se SFS 1971:812). Motsvarande redovisning skulle av förswarets fabriksverk avges till chefen för försvarsdepartementet. Såväl förswarets fabriksverk som numera FFV leds av en styrelse bestående av en generaldirektör och ett antal andra ledamöter, som Kungl. Maj:t utser.

Generaldirektör och chef för förswarets fabriksverk och sedan FFV var Gunnar Svärd åren 1963–1970. Sistnämnda år efterträddes Svärd av nuvarande chefen för FFV generaldirektören Eric Malmberg. Svärd kvarstod som styrelseordförande till den 30 juni 1971.

Chef för försvarsdepartementet under hela perioden har varit statsrådet Sven Andersson. När industridepartementet inrättades 1969 blev dess förste chef statsrådet Krister Wickman som förra året efterträddes av statsrådet Rune Johansson.

Åren 1966–1968 var numera generaldirektören Sven-Göran Olhede statssekreterare i försvarsdepartementet. Olhede var därefter statssekreterare i industridepartementet åren 1969–1970. Det kan i sammanhanget nämnas att ordförande i styrelsen för det statliga förvaltningsbolaget, Statsföretag AB, som trädde i funktion den 1 januari 1970 var Olhede och Svärd verkställande direktör. Sedan 1971 tillhör Olhede och Svärd inte denna styrelse. Vidare var Olhede och Svärd åren 1970–1971 ledamöter i affärsverksdelegationen som inrättades från och med 1970 med uppgift att fungera som kontaktorgan mellan Statsföretag AB med dotterbolag och de affärsdrivande verken med dotterbolag.

FFV är som nämnts ett statligt affärsverk. Till skillnad mot statliga bolag är affärsverken inte självständiga juridiska personer. Affärsverken äger således inte tillgångarna i verksamheten utan förvaltar dessa åt staten. De är närmast att betrakta såsom Kungl. Maj:ts representanter, vart och ett inom sitt område. En annan betydelsefull skillnad i förhållande till vad som gäller för statliga bolag är att den av affärsverken bedrivna verksamheten är förenad med ämbetsansvar. Liksom de statliga ämbetsverken är affärsverken vidare underkastade de statliga förvaltningsrättsliga föreskrifterna, medan statliga bolag har att följa aktiebolagslagen i sin verksamhet. De förvaltningsrättsliga föreskrifterna innebär bl. a. att verk och myndigheter inte medgivits full handlingsfrihet i ekonomiska frågor, i vilka beslutanderätten i stället förbehållits riksdagen och/eller Kungl. Maj:t. Affärsverken har dock större befogenheter än andra verk. Som exempel kan nämnas att, medan de senare efter prövning av Kungl. Maj:t och riksdagen beviljas anslag för att täcka utgifterna, affärsverken i allmänhet har rätt att självständigt använda sina löpande inkomster till täckande av driftsutgifter. En ytterligare skillnad gentemot statliga bolag

är att beslut, som ligger inom affärsverkens befogenheter, besvärsvägen kan föras upp till Kungl. Maj:ts prövning av någon som beröres av beslutet. Slutligen må påpekas, att affärsverken är underkastade offentlig insyn i högre grad än statliga bolag.

I skrivelse den 9 mars 1971 till justitiekanslern anförde dåvarande industriministern Wickman följande:

Förenade fabriksverken tecknade den 27 juni 1968 tillsammans med Husqvarna Vapenfabrik AB och Kockums Mekaniska Verkstads AB borgen för Kommanditibolaget United Stirling (Sweden) AB & Co beträffande sistnämnda bolags åtaganden gentemot N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, Eindhoven. Något bemyndigande till borgensåtagandet från Kungl. Maj:t synes inte ha givits.

Ka-Fa kyl AB i Vislanda försattes i konkurs i juni 1970 efter att under längre tid ha dragits med ekonomiska svårigheter. En av bolagets största leverantörer under senare år har varit förenade fabriksverken, som i olika former medverkat till företagets finansiering, bl. a. genom långivning.

Totalt har fabriksverken under de senaste åren använt medel för utlåning av drygt 18 milj. kr., varav större delen till SMT Machine Company AB.

Formellt synes här berörda långivning inte stå i överensstämmelse med givna bemyndiganden.

Chefen för industridepartementet vill härmed bringa ovanstående till Justitiekanslerns kännedom för de åtgärder, som en närmare undersökning i saken må föranleda.

Samtidigt härmed överlämnas kopia av avtalet mellan Kommanditibolaget United Stirling (Sweden) AB & Co och N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, en PM om Ka-Fa kyl AB, en PM om SMT Machine Company AB samt en förteckning över fabriksverkens engagemang i vissa bolag.

Skrivelsen var undertecknad av expeditionschefen i industridepartementet Axel Wallén enligt uppdrag.

I skrivelse den 3 maj 1971 begärde riksdagsmannen Paul Brundin att justitiekanslern skulle granska huruvida dåvarande försvarets fabriksverk, sedermera FFV, hade överskridit sina befogenheter genom att utlämna lån till David Sverker AB på tre miljoner kronor och Statsföretag AB på två miljoner kronor.

Justitiekanslern beredde FFV tillfälle att yttra sig över anmälningarna.

Yttrande över industriministerns anmälan avgavs den 13 maj 1971, *underbilaga 1*.

Industriministern överlämnade i augusti 1971 till justitiekanslern en den 30 augusti 1971 avgiven rapport som upprättats av riksrevisionsverket (RRV) avseende granskning av intern kontroll vid FFV åren 1968 - 1971. Justitiekanslern beredde FFV tillfälle att yttra sig över rapporten. FFV avgav yttrande över rapporten den 29 oktober 1971. En sammanfattning av detta yttrande fogas som *underbilaga 2*.

Två av industridepartementet utfärdade pressmeddelanden beträffande FFV-frågan bifogas som *underbilaga 3 och 4*.

Justitiekanslern fattade beslut i ärendet angående industriministerns anmälan den 7 december 1971 och den 10 december 1971 beträffande Brundins anmälan. Det första beslutet har fogats som bilaga till näringsutskottets betänkande 1972:16 till vilken här hänvisas.

Justitiekanslerns beslut i anledning av Brundins anmälan bifogas som *underbilaga 5*.

Vidare hänvisas till riksdagens protokoll den 15 december 1971.

Slutligen fogas till denna promemoria dels

ett brev från Olhede till Svärd den 24 juni 1968, *underbilaga 6*

ett brev från Olhede till Svärd den 9 juli 1968, *underbilaga 7*

ett brev från Olhede till Svärd den 18 juni 1969, *underbilaga 8*

ett brev från Olhede till Svärd den 7 november 1969, *underbilaga 9*

Till sist skall nämnas att Kungl. Maj:t bemyndigat chefen för industri-departementet att tillkalla den i näringsutskottets betänkande omnämnda utredningen rörande FFV (direktiv se Post- och Inrikes tidningar den 20 april 1972).

*Underbilaga 1*

13.5.1971

Bilagor 15

1 (28)

H 910/00

AD 82/71

A 152/71

Justitiekanslern

Fack

103 10 STOCKHOLM 2

Med anledning av Justitiekanslerns remiss av den 16.3 och den 3.5.1971 får FFV med remisshandlingarnas återställande avge följande yttrande.

Förenade Fabriksverken (FFV), tidigare Försvarets Fabriksverk, inrättades 1943 (prop. 1943:180, Första SäU 2, rskr 319) för att leda driften vid vissa fabriker och tvätterier, som tidigare lytt under olika försvarsgrensförvaltningar. Under årens lopp har successivt nya arbetsområden tillkommit och verksamheten förändrats.

Enligt den för FFV gällande instruktionen (SFS 1965:840, ändrad 1969:411 och 1969:762) skall FFV bedriva tillverkning, försäljning och underhåll av krigsmateriel, tillverkning och försäljning av civila verkstadsprodukter samt tvätterirörelse. FFV skall även bedriva försäljning av staten tillhörig övertalig och kasserad materiel, som överlämnas till FFV för försäljning.

Under de år som förflutit sedan verkets tillkomst år 1943 har såväl den allmänna målsättningen för FFV som formerna för verksamhetens bedrivande ändrat karaktär. Med hänsyn till att FFV alltjämt har som en väsentlig uppgift att under konkurrens leverera försvarsmateriel till svenska försvaret och att en begränsning av marknaden för försvarsmateriel skett har det varit nödvändigt att utvidga den civila andelen av utvecklings- och tillverkningsprogrammet i avsevärd omfattning. I propositionen 1968:109 (sid. 155) framhålles också angelägenheten av att verksamheten vid FFV i större utsträckning inriktas mot tillverkning av civila produkter. I propositionen anføres vidare:

Det anses sannolikt att civilförsäljningen även utan speciell planering för särskilda insatser genom successivt förbättrad marknadsföring skall kunna bringas att stiga i snabbare takt än f. n. Den takt, som bedöms nödvändig för att effektivt utnyttja fabriksverkets nuvarande kapacitet och den kapacitet som uppstår om ytterligare verkstäder med ej helt utnyttjade resurser överförs till verket, anses emellertid inte kunna uppnås utan särskilda åtgärder. Detta gör en allt mer intensiv planering för vidgad civil marknad till en både central och brådskande uppgift för fabriksverket.

I den nämnda propositionen (sid. 163) gjorde chefen för försvarsdepartementet följande uttalande:

Jag tillstyrker fabriksverkets förslag till ökad anskaffning av maskiner för civil tillverkning. Jag finner det synnerligen angeläget att fabriksverket tillvaratar möjligheterna att utjämna sysselsättningen vid verket genom att i ökad utsträckning ta upp civila produkter på tillverkningsprogrammet. En ökad civil tillverkning bör som fabriksverket framhåller förbättra lönsamheten.

FFV har i enlighet med statsmakternas intentioner under senare delen av 1960-talet eftersträvat att – utan ändring av företagsformen – omstrukturera FFV till en progressiv industrikoncern för att därigenom kunna fullgöra sina i instruktionen ålagda arbetsuppgifter. Företagsledningen har samtidigt därmed vidtagit åtgärder av olika slag, som syftat till att rationalisera verksamheten, framtida nya produkter och öka lönsamheten. Om denna omställningsprocess ej hade kommit till stånd hade FFV otvivelaktigt hamnat i en situation, som skulle ha framtingat drastiska friställningar av arbetskraft och i övrigt begränsat företagets verksamhet.

Framför allt den tilltagande åtstramning på försvarsmaterielmarknaden, som kunde förmärkas i slutet av femtiotalet och – med ytterligare tilltagande intensitet – i början av sextiotalet, gjorde det ofrånkomligt för FFV ledning att med stor snabbhet söka ställa om FFV inriktning och organisation i syfte att stärka FFV konkurrenskraft. Det blev tidigt klart att ett väsentligt led i denna omställningsprocess måste vara en snabb satsning på nya produkter och projekt både inom den militära produktsektorn och inom den framväxande civila. För att på rimlig tid nå resultat måste insatserna på en gång ta formen av uppbyggandet av egna utvecklingsresurser och av målmedvetna ansträngningar att nå samarbete med andra företag. Omställningsprocessen komplicerades av att nya, tunga arbetsuppgifter ålades FFV. På relativt kort tid nära nog fördubblades antalet av de anställda för vilka verksamheten hade att bära ansvaret.

Tidsknappheten i kombination med de krav som av statsmakterna ålades FFV pressade utredningskapaciteten och beslutsprocessen hårt. Denna press upplevdes av de i sista hand ansvariga som särskilt hård eftersom utredningsresurserna var knappa. Dessutom saknades i viss utsträckning behövlig rutin och framför allt den smidighet i funktionen som påtagligt krävdes inför de nya uppgifterna. Antalet beslutspunkter och beslutstillfällen ökade oavbrutet. Under detta tryck försköts uppmärksamheten undan för undan från problemens mer formella aspekter till de reella vilka ej sällan krävde omedelbara ståndpunktstaganden. Denna förskjutning hade också visst samband med att de formella befogenheterna knappast kan sägas ha varit klart definierade och i vissa avseenden framstod som svåra att förena med kraven på effektivitet och lönsamhet i verksamheten under hårdnande konkurrens och nödvändigheten att inom begränsad tid finna produkter och projekt vilka kunde göra det möjligt att möta kraven på högt kapacitetsutnyttjande.

Tidspressen har ävenledes påverkat det sätt på vilket informationer kunnat lämnas både i FFV styrelse och i de departement under vilka FFV lytt. Informationerna har i hög grad koncentrerats på de aktuella problemens och de föreslagna lösningarnas sakliga bakgrund och innebörd. I stor utsträckning har de lämnats under hand och muntligen. Ej sällan har de ingått i ett meningsutbyte kring möjligheterna att snabbt kunna nå ur struktursynpunkt och med hänsyn till den osäkra framtiden utvecklingskraftiga och bestående resultat. Man torde med visst fog

kunna säga att ett löpande sådant meningsutbyte vuxit fram i hög grad som ett uttryck för en gemensam strävan att utan ödesdigra förseningar driva omställningsprocessen så, att FFV framtid skulle kunna anses tryggad. I detta har säkerligen alla mer betydelsefulla frågor redovisats och alla förslag till åtgärder anmälts för bedömning och ståndpunktstaggande. Detta kan konstateras ehuru det av naturliga skäl förhållandevis långt i efterhand måste vara svårt att fixera när och i vilken form detta skedde samt vad lämnade besked ur formell synpunkt kan anses ha inneburit.

Otvivelaktigt i viss mån vid sidan av skrivna bestämmelser har alltså en praxis vuxit fram som principiellt och generellt understrukit FFV karaktär av en företagskoncern bland andra, hänvisad till att fungera på i stort sett samma sätt som dessa och leva under samma villkor som de. FFV är att betrakta som konkurrerande företag, också i förhållande till utländska medtävlare, vilka senare ej sällan på sin hemmamarknad har på olika sätt utformade förmåner. FFV inkomster beror helt på priser, uppnådda vid försäljning på en till varje del oskyddad marknad, alltså icke i någon grad på taxor eller liknande.

I statsverkspropositionen år 1970 bilaga 15 (sid. 117) anföres följande utan att invändningar gjorts vid riksdagsbehandlingen:

Det är väsentligt i all verksamhet av detta slag att den ansvariga företagsledningen har betydande ekonomiskt utrymme att snabbt kunna fatta även långsiktiga beslut. Icke minst är ett tillräckligt utrymme för sådant beslutsfattande av vikt då det gäller att engagera sig i förslag till nya produkter som kan fangas upp utifrån, även från utlandet, och då frågan är att söka organisera ett bindande samarbete med andra statliga eller privatägda, svenska eller utländska företag.

Den rörelsefrihet, som ett icke direkt projektbundet investeringsutrymme för civila produkter skänkt, har visat sig vara synnerligen värdefull när det gäller möjligheterna för fabriksverken att vara med bland de progressiva företagsgrupperna i landet.

Ett betydande mått av handlingsfrihet måste alltså – av reella skäl – tillkomma FFV vid handläggningen av sådana slag av ärenden som omförmäls i de av industridepartementet till Justitiekanslern ingivna promemoriorna.

*Frågan om viss långivning står i överensstämmelse med givna bemyndiganden*

#### **1 United Stirling (Sweden) AB**

##### **KB United Stirling (Sweden) AB & Co**

Som ett resultat av sökandet efter nya produkter fick FFV i början av år 1967 vetskap om en vid Philips Gloeilampenfabrieken i Holland (Philips) pågående utveckling av en varmgasmotor, kallad Stirlingmotorn. Tillsammans med Husqvarna Vapenfabriks AB (HVA) – liksom FFV ägareföretag i Innovations AB Projection KB -- besöktes Philips i denna fråga. På basis av då och senare successivt erhållna uppgifter gjordes en utvärdering av Stirlingprojektet som en ny produkt för FFV resp. HVA. Efter cirka ett års utvärderingsarbete framstod projektet som synnerligen intressant ur alla aspekter, bl. a. därför att motorn har egenskapen att



kunna utnyttja flertalet förekommande typer av bränsle men framför allt med hänsyn till de lösningar av ljudnivå och avgasproblem den kan prestera. Stirlingmotorn bedömdes ha starkt intresse för militär användning men framför allt kunde den också beräknas få stor användning inom det civila området, särskilt på grund av de stegrade krav som föreligger på miljövänligare motorer.

Tanken att satsa på det ur alla synpunkter betydande projektet Stirlingmotorn gavs vidsträckt publicitet, i svensk och utländsk press, i radio och television. I denna underströks de väsentliga ekonomiska åtaganden parterna - bland dem FFV - övervägde att ikläda sig. I diskussionen nämndes gång efter annan beloppet 50 mkr som en trolig ram för de nödvändiga vidareutvecklings- och anpassningskostnaderna. Det underströks att satsningen måste betraktas som i hög grad riskbärande men att den också kunde ge betydande direkt och indirekt "utdelning" både företagsekonomiskt och samhällsekonomiskt.

Med hänsyn till bl. a. projektets storleksordning gjordes en överenskommelse även med Kockums Mekaniska Verkstads AB (Kockums) om ett samgående för att söka erhålla licens från Philips att utveckla Stirlingmotorer. Avtal om denna samverkan mellan FFV, HVA och Kockums träffades den 17.6 resp. 20.6.1968. På grund av önskemål från de båda övriga avtalsparterna organiserades samarbetet genom att ett kommanditbolag, KB United Stirling (Sweden) AB & Co, bildades. Ansvarig delägare (komplementär) i detta bolag är ett aktiebolag, United Stirling (Sweden) AB, med ett aktiekapital av 5 000 kr. Detta aktiebolag ägs av FFV och Kockums med vardera hälften eller sålunda 25 aktier à nominellt 100 kr. Kommanditdelägare i kommanditbolaget är FFV, HVA och Kockums, vilka vardera insatt ett andelskapital av 50 000 kr. Vidare har komplementären, United Stirling (Sweden) AB, inbetalt ett andelskapital av 50 000 kr, som aktiebolaget erhållit genom att från vardera FFV och Kockums upplåna 25 000 kr.

Stirlingprojektet och den tänkta organisationen för dess genomförande presenterades av intressentgruppen för bl. a. statsrådet Sven Andersson och statssekreteraren Sven-Göran Olhede vid ett sammanträde den 17.6.1968. Kopia av programmet för presentationen bifogas, bilaga 1. Sedan samtliga parter vid den påföljande diskussionen enats om att projektet skulle genomföras, träffades sålunda ovannämnda samarbetsavtal, varefter kommanditbolaget den 27.6.1968 ingick licensavtal med Philips. Som framgår av avtalstexten är licenskostnaden uppdelad i en s. k. down-payment av 1,1 mkr och därefter årliga utbetalningar för erhållande av fortsatt know-how resp. fortsatt utnyttjande av patent under tio år. Då licensavtalet sålunda tecknades av kommanditbolaget, som hade begränsade ekonomiska resurser, blev det nödvändigt att delägarna i kommanditbolaget på sätt är vanligt inom industrin ställde garantier för att kommanditbolaget skulle kunna fullfölja sina ekonomiska åtaganden gentemot Philips genom att ingå borgén härför. På grund av ett sidoavtal, som föreligger mellan FFV, HVA och Kockums har FFV därefter tillsammans med Kockums tecknat underborgén gentemot HVA för sistnämnda bolags åtaganden gentemot Philips enär HVA tills vidare icke är fullständig medpart i samarbetet utan endast skall äga rätt att inträda såsom sådan fullvärdig delägare i ett senare skede, dock senast den 1.7.1971.

FFV har hittills för täckande av licensavgift utbetalat 712 000 kr. till kommanditbolaget, som i sin tur utbetalat licensavgiften till Philips.

I propositionen 1969:110 (sid. 89 o f) redovisas det samarbete, som FFV sålunda inlett liksom skälen härför. I propositionen anges att medelsbehovet för budgetåret 1969/70 beräknas till 2,6 mkr ingående i det belopp om 5 mkr, som FFV äskat för investeringar för nya civila produkter. Beloppet beviljades av riksdagen.

FFV kostnader för Stirlingprojektet uppgår till sammanlagt 789 500 kr enligt följande specifikation:

|                                                                             |                   |
|-----------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| Förvärv av 25 st aktier i United Stirling (Sweden) AB                       | 2 500 kr          |
| Lån till aktiebolaget för dess insats i KB United Stirling (Sweden) AB & Co | 25 000 kr         |
| Insats i kommanditbolaget                                                   | 50 000 kr         |
| Licensavgift till Philips                                                   | 712 000 kr        |
| Summa                                                                       | <u>789 500 kr</u> |

Ovanstående kostnader är bokförda på anslagsposten "Civila produkter" under FFV investeringsanslag till byggnader och utrustning. Detta innebär att posten i nuläget är upptagen som en avskrivningsbar tillgång.

Utöver ovanstående kostnader har från anslagsposten "Civila produkter" även anskaffats en vakuumugn för 510 000 kr för placering vid FFV verkstad i Malmslätt (CVM). Ugnen användes vid de arbeten som kommanditbolaget lägger ut vid sistnämnda verkstad.

Det i industridepartementets förteckning över FFV engagemang i vissa bolag angivna "lånet" på 1 225 000 kr synes bero på någon missuppfattning. Något sådant lån har aldrig lämnats utan FFV utgifter hitintills har begränsat sig till ovan angivna kostnader för aktieförvärv, insatskapital, licensavgifter samt anskaffande av en vakuumugn med sammanlagt 1 299 500 kr.

FFV vill även framhålla att FFV som ett led i det etablerade samarbetet åtagit sig en betydande verksamhet av bl. a. laboratorie-, utvecklings- och provningskaraktär, för vilket FFV erhåller betydande beställningar från kommanditbolaget. Dessa arbeten utförs i huvudsak vid CVM och vid FFV torpedverkstad i Motala (CTV). Fakturabeloppet för dessa beställningar uppgår f. n. till över 5,3 mkr.

För ytterligare finansiering av sin verksamhet erhöll kommanditbolaget i juni 1969 ett lån hos Sveriges Investeringsbank AB på 19 mkr att lyftas successivt under åren 1969–1975. Härav har hittills cirka 4,7 mkr utnyttjats, varvid säkerhet ställts av kommanditbolagets huvuddelägare i form av borgen.

Såsom framgår av ovannämnda proposition beräknades projektet för FFV dra en kostnad av 15–20 mkr under tio år och det är därför FFV uppfattning att FFV handlat i enlighet med givna bemyndiganden när borgensåtagandet gentemot Investeringsbanken gjordes. FFV är tillika av den uppfattningen att FFV handlat i enlighet med givna instruktioner och bemyndiganden när FFV tecknat borgen på avtalet med Philips.

Kommanditbolaget är som tidigare framhållits ej ett bolag som disponerar några egna ekonomiska resurser, utan det skall i sin verksamhet falla tillbaka på delägarnas. Detta kommer främst till uttryck i det

begränsade insatskapitalet, 200 000 kr, samt därigenom att den enda delägaren i kommanditbolaget, som fullt ut svarar för kommanditbolagets förbindelser (komplementären), som tidigare redovisats, är ett aktiebolag med ett begränsat aktiekapital. Detta innebär att kommanditbolagets kreditvärdighet självfallet är begränsad. I ett sådant fall är det naturligt och nödvändigt att, när kommanditbolaget ingår avtal, som inrymmer så långtgående ekonomiska förpliktelser som licensavtalet gör, delägarna i kommanditbolaget får garantera fullgörandet av förpliktelserna. Detta torde kunna sägas vara vedertagen praxis i fråga om kommanditbolag. Borgensförbindelsen som sådan kan alltså ej sägas vara anmärkningsvärd.

Det torde kunna starkt ifrågasättas om 76 § regeringsformen är tillämplig i ifrågavarande fall. I professor Robert Malmgrens kommentar till "Sveriges grundlagar" framhålles såvitt gäller ifrågavarande stadgande, att riksdagens samtycke erfordras "ej blott i fråga om egentlig upplåning utan även beträffande transaktioner, som är därmed jämförliga eller i varje fall innebära utfästelser, vilkas fullgörande skulle nödvändiggöra anslag av riksdagen, dock att undantag härvid göres för ofrånkomliga löpande utgifter inom den så att säga normala statsverksamheten". Här kursiverat.

Det har varit naturligt för FFV att, sedan Kungl. Maj:t i sak godkänt FFV engagemang i kommanditbolaget, uppfatta borgensförbindelserna såsom löpande transaktioner, som ligger inom den normala verksamheten. Krav på riksdagens godkännande av alla förbindelser av förevarande natur skulle innebära en sådan omgång i beslutsfattandet, att normal affärsverksamhet omöjliggöres och även omöjliggöra uppnåendet av de mål, som statsmakterna uppställt för FFV.

## 2 Ka-Fa Kyl AB

För att kunna fullgöra sina leveransåtaganden av försvarsmateriel till svenska försvaret har FFV ålagts vissa beredskapsåtaganden. Bland annat på grund av denna omständighet beslöt FFV år 1959 att vid Zakrisdalsverken i Karlstad uppta tillverkning av kylkompressorer. Avsikten var bl. a. att därigenom på ett optimalt sätt utnyttja befintliga produktionsresurser, bibehålla kvalificerad personal samt därmed bl. a. sänka beredskapskostnaderna.

Ka-Fa Kyl AB i Vislanda blev en av de större kunderna. Vid de inledande kontakterna med företaget 1966/67 bedömdes Ka-Fa Kyl AB som ett seriöst företag med en icke ringa teknisk och ekonomisk potential. Mot bakgrunden härav och då det var angeläget att finna avsättning för ifrågavarande produkter träffades överenskommelse med bolaget om de relativt gynnsamma betalningsvillkor som kom att ligga till grund för FFV leveranser till denna kund.

Under sommarhalvåret 1969 konstaterades att Ka-Fa Kyl AB ej kunde innehålla kontrakterade betalningsvillkor och att företaget också i övrigt började få likviditetssvårigheter. Från FFV sida bedömdes situationen visserligen som bekymmersam men dock ej så allvarlig att de svårigheter som företaget råkat i ansågs olösliga. Om FFV i detta läge hade avbrutit leveranserna skulle detta omedelbart ha stoppat produktionen och utleveranserna av företagets produkter samt icke givit tid för att närmare

klarlägga bolagets situation. Efter att noga analyserat läget fann FFV det riktigt att medverka till undersökning av olika alternativ för att lösa bolagets svårigheter.

FFV vill understryka, att FFV avvisade alla förslag om att på något sätt ingå som delägare i företaget, vilket avvisande skett både muntligen och skriftligen samt upprepats vid flera tillfällen till Ka-Fa Kyl AB, Svenska Handelsbanken, Länsarbetsnämnden och Företagarföreningen i Kronobergs län.

I brev den 19.11.1969 tillskrev generaldirektören Svärd ekonomichefen Arne Ahnlund i Telub AB. I brevet konstaterar generaldirektören Svärd bl. a. att ekonomichefen Ahnlund förklarat sig beredd att stå till förfogande för en närmare analys av Ka-Fa Kyl AB. I brevet framhålls bl. a. att det kan anses som

diskutabelt att en stor statlig koncern av Fabriksverkets art tvingar fram en likvidation av ett litet företag i en kommun sådan som Vislanda.

Företaget som sådant är emellertid uppenbart av starkt intresse för kommunen, där det råkar vara lokaliserat. Mot denna bakgrund är jag beredd att diskutera alla förslag till lösningar som utan att djupare engagera Försvarets Fabriksverk kan ge Ka-Fa Kyl en möjlighet att överleva.

Vidare framhölls i nyssnämnda brev att

något intresse för Fabriksverket att förvärva Ka-Fa Kyl föreligger absolut icke. En sådan lösning är helt oacceptabel.

Brevet bifogas, bilaga 2.

I brev till direktören C W Carlsson, Ka-Fa Kyl AB, samma dag uttalade generaldirektören Svärd bl. a.

Alldeles tvärtom är jag beredd att undersöka vilka möjligheter som kan finnas till någon slags rekonstruktion. Detta betyder inte - det vill jag understryka - att jag på detta stadium är beredd att binda mig för någon slags insats i Ka-Fa Kyl för Fabriksverkets del. Endast att jag står öppen för en diskussion av olika slag av lösningar.

Brevet bifogas, bilaga 3.

I detta sammanhang gjordes i samråd med företagsledningen för Ka-Fa Kyl AB undersökningar för att utröna om det fanns andra intressenter som kunde tänkas ha intresse av Ka-Fa Kyl AB personal, anläggningar och utrustning. I början av 1970 togs kontakt med Coronaverken AB som visade ett intresse och utbad sig viss tid för undersökning. I brev den 30.1.1970 orienterade generaldirektören Svärd direktören C W Carlsson i Ka-Fa Kyl AB om ovannämnda intresse från Coronaverkens sida för ett eventuellt engagemang i Ka-Fa Kyl AB. Brevet bifogas, bilaga 4. Sedan Coronaverken undersökt frågan meddelade emellertid företaget, att det ej ansåg sig kunna engagera sig i Ka-Fa Kyl AB. Kontakt togs senare med ledningen för Kooperativa Förbundet, som till en början visade visst intresse för ett engagemang i Ka-Fa Kyl AB. Efter undersökningar lämnade även Kooperativa Förbundet i slutet av maj 1970 ett negativt svar.

För att bereda tid för ovannämnda pågående undersökningar och förhandlingar och skydda bl. a. FFV utestående fordringar på bolaget

bedömde FFV det erforderligt att utvidga krediterna mot särskilda säkerheter i företagsinteckningar. Det ansågs också erforderligt att ledningen för Ka-Fa Kyl AB, som uppenbarligen ej helt behärskade situationen, kvalitativt förstärktes och att FFV fick insyn i företaget. FFV tog därvid även i beaktande en av företagsledningen presenterad försäljnings- och resultatbudget, som utvisade att bolaget relativt snabbt kunde uppnå en likviditetsförbättring huvudsakligen genom ökad försäljning av "kommersiell kyla", dvs. kyldiskar och liknande produkter. Sammandrag av balansräkningar per den 31.12.1968 resp. 31.12.1969, vinst- och förlusträkningar för åren 1968 och 1969, resultatbudget för 1970, likviditetsbudget för tiden 1.1-30.6.1970 samt reviderad likviditetsbudget för samma tid bifogas, bilaga 5.

Efter diskussion med ägaren till företaget, direktören C W Carlsson, träffades i slutet av mars 1970 den överenskommelsen att två styrelseledamöter, direktören Lennart Jansson och ekonomichefen Arne Ahnlund, som representerade sakkunskap inom företagsledning och ekonomi, skulle ingå i styrelsen för att närmare kunna övervaka händelseutvecklingen och föra förhandlingar med aktuella intressenter. Styrelsens sammansättning i övrigt påverkades inte av FFV. I samband därmed medverkade FFV till försäljning av i lager befintliga kyl- och frysskåp från tidigare produktion.

Ka-Fa Kyl AB skulder till FFV per den 30.6.1970 uppgick till sammanlagt 2 319 835 kr, varav 673 527 kr utgjorde lån från FFV mot säkerhet i företagsinteckningar på sammanlagt 700 000 kr. FFV anser att dessa "lån" i realiteten bör uppfattas som en form av utökade kundkrediter och att åtgärder av detta slag enligt FFV uppfattning överensstämmer med den handlingsfrihet, som ges uttryck för i statsverkspropositionen 1970 bilaga 15 (sid. 4 ovan). En sammanställning av FFV fordran per den 30.6.1970 bifogas, bilaga 6.

I anledning av påståenden som framställts från olika håll rörande förvaltningen av Ka-Fa Kyl AB under första delen av 1970 anförde direktören Lennart Jansson bl. a. följande i ett den 12.8.1970 dagtecknat brev ställt till konkursförvaltaren och fogat till rättens ombudsmans missivskrivelse vid ingivande av förvaltarberättelsen till konkursdomaren:

Den tidigare styrelsen arbetade under februari och mars månad och tog bl. a. även ställning till preliminära bokslut för 1969. Enligt de uppgifter som vi fick förelåg icke likvidationsskyldighet sedan ett första preliminärt utkast på grund av ptagliga fel ändrats. Därutöver saknade vi sålunda i och för sig anledning att närmare gå in på vad som tidigare förekommit. De budgeter vi utarbetade utvisade att likvidationsskyldighet icke skulle uppkomma, och vårt arbete koncentrerades på att snabbt ernå en praktisk och sund lösning av företagets problem för att bibehålla dess verksamhet och därmed skydda såväl fordringsägarna som de anställdas trygghet.

Resultatet av verkställda undersökningar samt vidtagna åtgärder meddelade jag till alla som kontaktade mig i ärendet, bl. a. Företagarföreningen, banken och en av de större borgenärerna vid namn Söderberg & Haak. Dessa erhöll också informationer angående den fungerande styrelsens intention rörande företaget.

Då förhandlingarna med intressenterna ej ledde till förväntade resultat och därför ingen långsiktig lösning av bolagets finansiering kunde påräk-

nas inställdes betalningarna genom Ackordscentralens i Göteborg försorg den 6.6.1970. Sedan Ackordscentralen bedömt att ackord ej var genomförbart ingav styrelsen i Ka-Fa Kyl AB den 29.6.1970 konkursansökan. Dessförinnan hade verkställande direktören i Ka-Fa Kyl AB under hand gjort framställning om stödköp från FFV, vilken framställning dock avlogs.

FFV finner det angeläget att framhålla, att FFV hela tiden eftersträvat att beakta såväl FFV egna som övriga borgenärers ekonomiska intressen. Vid FFV fortgående analyser av händelseutvecklingen måste också bemärkas de betydande svårigheter som alla mindre och medelstora företag inom branschen "hushållskyla" haft under de senaste åren. Detta var också en av anledningarna för Ka-Fa Kyl AB att övergå till mera lönsamma produkter tillhörande den s. k. "kommersiella kylan". Övergången kunde emellertid inte göras så snabbt att företagets likviditets-svårigheter därigenom kunde övervinnas.

Att de olika åtgärder som vidtagits trots allt icke ledde till att företaget kunde räddas är i och för sig beklagligt. FFV vill dock på det bestämdaste bestrida att FFV genom sina ingripanden avsiktligt skulle ha vilselett någon av de övriga borgenärerna. FFV anser det för övrigt såsom mycket anmärkningsvärt att ingen av de övriga borgenärerna tagit kontakt med FFV i samband med sin kreditgivning till Ka-Fa Kyl AB för att få uppgift om FFV engagemang om nu detta haft betydelse vid kreditbeslutens fattande.

FFV vill också framhålla att FFV gjort bedömningar och fattat beslut av den art, som måste göras vid varje affärsuppgörelse. Alldeles uppenbart måste alla affärstransaktioner innebära vissa risktaganden. När det gällt omfattningen av dessa risktaganden har FFV också ställt dessa i relation till bl. a. nödvändigheten av att vinna den inledningsvis omnämnda nödvändiga avsättningen av de kylkompressorer som tillverkas vid anläggningen i Karlstad. Den avgörande omständigheten har emellertid varit att i möjligaste mån undvika kreditförluster. Detta bedömdes främst kunna ske genom att Ka-Fa Kyl AB gavs möjligheter att överleva som företag med produkter för vilka lönsam marknad kunde beräknas växa fram. Som ovan anförts har FFV också ansett sig böra beakta sysselsättningspolitiska synpunkter även om dessa i och för sig icke varit avgörande.

Den bedömning FFV hade att göra var att omedelbart upphöra med att leverera på kredit och ta den förlust som de hittills lämnade krediterna skulle medföra eller att genom fortsatt kreditgivning ge företaget en chans att klara sig, varigenom FFV skulle undvika förluster. Sådana bedömningar är ej ovanliga i affärsvärlden. De flesta leverantörer torde ha ställts inför denna situation. Vidtagna undersökningar gav också, som ovan redovisats, fog för den bedömningen, att möjligheter fanns att rädda företaget genom utvidgade krediter. Mot den bakgrunden kan enligt FFV någon berättigad kritik ej riktas mot verket för att situationen trots detta utvecklade sig sämre än som rimligen kunnat förutses för Ka-Fa Kyl AB med konkurs som följd.

Av industridepartementets skrivelse till Justitiekanslern kan möjligen utläsas att departementet anser att FFV ej varit berättigat att leverera varor på kredit till Ka-Fa Kyl AB, eller i vart fall endast ägt rätt att i begränsad omfattning ge krediter. FFV kan ej biträda en sådan uppfattning. När FFV med statsmakternas godkännande upptog tillverkning av

kylkompressorer gav man sig in i en bransch där leverantörskrediter är ett naturligt inslag i affärsbilden. Om det skulle anses att sådan kreditgivning ej generellt är tillåten för ett affärsdrivande verk, utan att bemyndigande krävs från fall till fall, måste det fastslås, att förutsättningarna att driva försäljning i konkurrens med privata företag så väsentligt förändras, att verksamhet av ifrågavarande art icke kan bedrivas av affärsverk.

FFV har även i andra fall av konkurrens- och beläggningssmässiga skäl lämnat leverantörskrediter till köpare av kylkompressorer, som t. ex. AB Levin-Kyla. Även sistnämnda bolag har gått i konkurs och FFV beräknas komma att förlora vissa belopp.

### 3 SMT Machine Company AB

Efter förslag i propositionen 1968:109 beslöt riksdagen (SU 124, rskr 282) att bl. a. den centrala flygverkstaden i Västerås (CVV) skulle överföras till dåvarande Försvarets Fabriksverk fr. o. m. den 1.7.1968. Riksdagen beslöt samtidigt att CVV skulle avvecklas under budgetåret 1970/71. På uppdrag av försvarsdepartementet undersökte FFV möjligheterna att till dåvarande CVV förlägga annan lönsam verksamhet och därigenom skapa nya arbetstillfällen i Västerås.

I brev den 28.6.1968 bemyndigade Kungl. Maj:t FFV att under förutsättning av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande träffa avtal om förvärv av bl. a. Köpings Mekaniska Verkstads AB. Genom försäljningsavtal den 20.9.1968, bilaga 7, förvärvade FFV från AB Volvo samtliga aktier i Köpings Mekaniska Verkstads AB. I 5 § i avtalet intogs en bestämmelse, innebärande att köparen garanterade att bolagets skuld till säljaren skulle betalas kontant i samband med aktieöverlåtelsen den 1.1.1969.

Övertagandet av ansvaret för ifrågavarande skuld, som uppgick till 5 487 688 kr, utgjorde en ovillkorlig förutsättning för att avtalet skulle godkännas av säljaren. FFV bedömde att det låg helt inom det FFV lämnade uppdraget att medge att en bestämmelse av angiven innebörd intogs i avtalet. Därest FFV i samband med förhandlingarna med AB Volvo icke tillmötesgått önskemålet om att överta ifrågavarande skuld hade detta medfört att något avtal med AB Volvo icke kommit till stånd. Detta hade i sin tur inneburit att någon ersättningsindustri av nuvarande omfattning och struktur inom rimlig tid ej hade kunnat förläggas till flygverkstadens gamla verkstadsområde i Västerås.

Ovanstående försäljningsavtal av den 20.9.1968 finns omnämnt i propositionen 1969:105 (sid. 10) i vilken villkoren för förvärvet redovisats. I denna har även omnämnts att FFV övertagit betalningsansvaret för den skuld, som Köpings Mekaniska Verkstads AB hade till säljaren, dvs. AB Volvo.

I statsutskottets utlåtande 1969:103 (sid. 3) anför utskottet bl. a. följande:

I de uppgifter, som kommit utskottet till del har emellertid rimligt underlag presterats för det omdömet att denna satsning är acceptabel ur företagsekonomiska och samhällsekonomiska synpunkter.

Riksdagen beslöt den 23.5.1969 (rskr. 247) i enlighet med vad utskottet hemställt.

Mot bakgrunden av ovanstående anser FFV att beträffande ifrågava-

rande lånetransaktion måste gälla, att denna godkännts av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Vad avser det lån på 5 mkr som FFV mot revers den 8.8.1969 lämnade SMT Machine Company AB (SMT) vill FFV framhålla följande.

I samband med etableringen av SMT förutsattes att det markområde jämte därå befintliga byggnader, som SMT erfordrade för sin verksamhet skulle av SMT kunna förvärvas till i dåvarande Försvarets Fabriksfond bokförda värden. Genom ett sådant förvärv skulle SMT ha erhållit möjligheter att genom belåning i bank anskaffa de ytterligare för driften erforderliga rörelsemedlen. FFV framställning till Kungl. Maj:t om försäljning till SMT på ovan angivna villkor avlogs emellertid. Det blev därför nödvändigt att tillfälligt försträcka SMT för rörelsen oundgängligen erforderliga likvida medel till dess kreditfrågan på annat sätt kunde lösas. När FFV på grund därav beviljade SMT nyssnämnda lån på 5 mkr. får detta också ses bl. a. mot bakgrunden av den omständigheten att SMT då utgjorde ett av FFV helägt dotterbolag.

FFV kan därför icke finna att FFV i förevarande hänseende handlat i strid mot statens intresse utan helt i enlighet med de bemyndiganden, som måste anses ligga i det till FFV lämnade uppdraget att förvalta och övervaka SMT rörelse. På samma sätt skulle varje moderbolag ha handlat i motsvarande situation. Möjlighet att i detta läge avvakta statsmakternas beslut förelåg icke.

Den 3.3.1971 hemställde FFV om Kungl. Maj:ts godkännande av de avtal om försäljning av mark och byggnader, som FFV träffat med dels SMT, dels Västerås kommun. I propositionen 1971:98 (sid. 3) i vilken Kungl. Maj:t hemställer om bemyndigande att godkänna ifrågavarande avtal uttalar departementschefen bl. a. följande:

Den överlåtelse av huvuddelen av industriområdet till SMT som enligt det tidigare nämnda köpeavtalet den 15 februari 1971 avses ske är av stor betydelse för bolaget. Som ägare till området får SMT handlingsfrihet i fråga om byggnation o. d. Det är också viktigt att bolaget erhåller belåningsbar fast egendom, vilket betydligt underlättar för bolaget att finansiera sin pågående expansion.

Genom sistnämnda uttalande anser FFV, att departementschefen indirekt accepterat den av FFV vidtagna provisoriska åtgärden att bevilja SMT ett lån på 5 mkr i avvaktan på den nu skedda försäljningen av mark och byggnader till SMT.

Genom ett den 23.6.1970 tecknat avtal överlät FFV till Statsföretag AB samtliga 10 000 aktier i SMT för en köpeskilling av 24 mkr. Enligt 4 § sistnämnda avtal åtog sig Statsföretag AB borgensansvar för SMT skulder till FFV på 5 mkr för erhållet lån och på 5,4 mkr motsvarande SMT skuld vid övertagandet den 1.1.1969 till AB Volvo, vars fordran enligt ovan övertagits av FFV. Detta avtal godkändes av Kungl. Maj:t den 29.6.1970. Enligt FFV förmenande torde detta också innebära att Kungl. Maj:t därmed även godkänt såväl nyssnämnda av FFV övertagen skuld som FFV beviljande av lån till SMT. I vilket fall som helst måste konstateras att genom Statsföretag AB borgensåtaganden FFV risktaganden genom ifrågavarande engagemang helt eliminerats.

FFV vill i detta sammanhang erinra om att frågan om överlåtelse av SMT från FFV till Statsföretag AB behandlades vid ett sammanträde den



9.6.1970 i närvaro av ledningen för Statsföretag AB. Vid detta sammanträde överenskomms bl. a. att SMT skulle övertas av Statsföretag AB fr. o. m. den 1.7.1970. SMT skuld till FFV, dvs. dels FFV utbetalning till AB Volvo, dels det direkta lånet på 5 mkr eller sammanlagt 10 487 689 kr skulle kvarstå såsom en skuld från SMT till FFV och avbetalas under tre år med lika belopp per år och med en ränta motsvarande FFV räntekostnader. PM av den 9.6.1970 bifogas, bilaga 3.

När det gäller ovannämnda lån till SMT vill FFV göra gällande allmänna reflexioner. Bildandet av SMT innebar att detta bolag fick ställning av dotterbolag i förhållande till FFV. Detta medförde att det finansiella ansvaret för SMT verksamhet kom att åvila FFV på samma sätt som gäller för ett moderbolag visavi ett dotterbolag i en bolagskoncern. Den väg som sedvanligen användes för att överföra medel från moderbolag till dotterbolag, nämligen genom koncernbidrag, står av formella skäl ej öppen för ett affärsdrivande verk. Det naturliga sättet för FFV att ställa rörelsemedel till sina dotterbolags förfogande blir då lån.

Ett sådant lån, som sker inom en koncernbildning av typen FFV-SMT, och således ej till ett utomstående rättssubjekt, kan emellertid enligt FFV uppfattning ej jämföras med sådana lån som Kungl. Maj:t enligt 64 och 65 §§ regeringsformen ej får lämna utan riksdagens medgivande. Enligt FFV måste den omständigheten att statsmakterna ställt medel till FFV förfogande för att bilda det helägda dotterbolaget SMT innebära att statsmakterna godkänt etablerandet av ett koncernförhållande mellan FFV och SMT. Därmed måste också statsmakterna ha godkänt och förutsatt sådana normala finansiella transaktioner mellan FFV och SMT, som erfordras för att FFV skall fullgöra sitt finansieringsansvar gentemot SMT. Några andra än sådana normala finansiella transaktioner har ej förekommit.

Mot bakgrunden av de tidigare omnämnda uttalandena i statsverkspropositionen om ökad rörelsefrihet för FFV, har det också varit naturligt, att verkets ledning uppfattat sig oförhindrad att ställa medel till ett dotterbolags förfogande, för att dettas verksamhet skall kunna bedrivas på av statsmakterna förutsatt sätt. Överförandet av medel har snarast varit att se som bokföringstransaktioner inom koncernen av en art som är helt accepterat inom företagsvärlden.

### *Frågan om FFV engagemang i vissa bolag*

#### **1 Linson Instrument AB**

Linson Instrument AB är ett företag, som utvecklat avancerade produkter inom området medicinsk elektronik, huvudsakligen bestående av apparater och instrument för analys av kroppsvätskor. Bland produkterna märks främst en helautomatisk blodanalysmaskin för kliniska laboratorier benämnd Autolab, som bland medicinsk expertis vunnit internationellt erkännande. Vidare kan nämnas elektroniska blodkroppsräknare, fotoelektriska kolorimetrar etc. Produkterna anses vara av stort värde vid effektiviseringen av det kliniska laboratoriearbetet vid sjukhusen.

Då ifrågavarande produkter bedömdes vara väl lämpade för produktion vid FFV delägda dotterbolag Telub AB såväl med hänsyn till detta bolags

kunnande som kapacitet på det elektroniska området samt det i övrigt ansågs angeläget att tillföra Telub AB en lönsam legotillverkning för att därigenom kompensera den minskade orderingsången från försvarets myndigheter, förvärvade det då av FFV helägda dotterbolaget SMT den 1.9.1969 samtliga aktier i Linson Instrument AB för en köpeskilling av 6 mkr.

Då SMT saknade egna medel för förvärv av Linson Instrument AB och det bedömdes såsom i hög grad angeläget att sistnämnda företag förvärvades av FFV-koncernen, förskotterade FFV de medel som erfordrades för köpeskillingens erläggande enligt 4 § i försäljningsavtalet. Hittills av FFV sålunda förskotterade medel uppgår till 4,7 mkr. Kostnaderna har i avvaktan på slutligt ställningstagande till ägareförhållandet redovisats under särskilt förskottskonto.

Köpet innebar att Telub AB skulle tillverka de i avtalet avsedda produkterna men att Aktiebolaget Lars Ljungberg & Co. som hade en världsomfattande försäljningsorganisation liksom tidigare skulle åta sig försäljningsverksamheten samt att Linsom Instrument AB skulle bedriva utveckling av nya produkter.

Med hänsyn till bl.a. det redan etablerade och starkt integrerade samarbetet på såväl produktions- som utvecklingsområdet mellan Telub AB och Linson Instrument AB ansåg FFV det både lämpligt och angeläget att Linson Instrument AB tillhör FFV-koncernen. Härför talade även dels att alla väsentliga beslut som berör Linson Instrument AB måste fattas med hänsynstagande till FFV intressen i Telub AB, dels att verksamheten inom det medicinska området har ett naturligt samband med andra verksamhetsgrenar inom FFV varigenom i sin tur en samordning med motsvarande aktiviteter inom den offentliga sjukvårdssektorn bättre kan ernås.

Vid det tidigare omnämnda (sid. 12) sammanträdet den 9.6.1970 överenskomms att Linson Instrument AB tills vidare skulle kvarligga hos SMT men att FFV skulle till Kungl. Maj:t inge förslag om att på tilläggsstat 1970/71 förvärva Linson Instrument AB. SMT utlägg för köpet av Linson Instrument AB, dvs. dels 1969 års betalning, dels den utbetalning som skulle ske den 1.7.1970, skulle övertas av FFV såsom ett lån till SMT.

FFV hemställde den 22.9.1970 att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att på tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisa ett investeringsanslag av 6 mkr för förvärv av samtliga aktier i Linson Instrument AB. Denna framställning har ännu icke behandlats av Kungl. Maj:t bl.a. beroende på att frågan om bolagets slutgiltiga placering är föremål för utredning inom den av affärsverksdelegationen tillsatta utredningen om verksamhetsinriktning för FFV.

## **2 Innovations AB Projection KB**

### **Innovations AB Projection**

I februari 1968 träffade FFV en överenskommelse om utvecklingssamarbete med ett antal svenska företag. Samarbetet sker inom ramen för ett bolag som bildats särskilt för detta ändamål, Innovations AB Projection KB. Bolaget avses i princip inte disponera egen kapacitet för teknisk utveckling utan skall repliera på delägarföretagens resurser. Bolaget är

främst avsett att vara ett gemensamt organ för uppsamling, produktion och värdering av idéer, för ledning och samordning av projekt samt för marknadsanalyser och marknadsbedömningar. FFV kostnader för detta engagemang upptogs i propositionen 1969:110 till cirka 200 000 kr om året. Det totala insatskapitalet i kommanditbolaget uppgår till 70 000 kr, av vilket FFV har bidragit med 1/7. Övriga kommanditdelägare är AGA AB, AB Bahco, Husqvarna Vapenfabriks AB, Mo & Domsjö AB, GRANGES ESSEM AB samt de till Promotion-koncernen hörande bolagen AB Optimus, A Z Sellberg AB och AB Svenska Elektromagneter. Bolagsmän i kommanditbolaget är dels ett aktiebolag, vilket bildats av intressenterna gemensamt under firma Innovations AB Projection och vilket är komplementär, dels intressenterna vilka samtliga har ställning av kommanditdelägare. Bolagsavtalet avseende kommanditbolaget samt bolagsordningen för aktiebolaget bifogas, bilaga 9.

Jämlikt 11 § i bolagsavtalet skall intressenterna försträcka kommanditbolaget med förlagsmedel i form av "ordinära lån" i början av varje räkenskapsår samt "extraordinära" lån enligt beslut av styrelsen.

I Innovations AB Projection har FFV förvärvat aktier till ett nominellt värde av 50 000 kr och i Innovations AB Projection KB har FFV förvärvat andelar (insatskapital) till sammanlagt 10 000 kr. Jämlikt 11 § ovan nämnda bolagsavtal har FFV till kommanditbolaget såsom förlagslån utbetalat 428 571 kr som belastar FFV investeringsanslag, delpost civila produkter.

### 3 Trivab Konfektions AB

I slutet av 1969 hade FFV ett stort behov av att utvidga sin tillverkningskapacitet vid Beklädnadsverkstaden i Karlskrona (CBV). Ökade resurser erfordrades sålunda för tillverkning av de två huvudprodukterna, sjukhuskläder och uniformer.

Vid denna tid hade Deres Konfektions AB i Ängelholm råkat i ett besvärligt läge och i december 1969 börjat permittera en del personal. Företaget nedlades kort efteråt, varigenom samtliga anställda förlorade sitt arbete.

Genom nedläggningen av Deres Konfektions AB erbjöds möjligheter för FFV att snabbt utöka sina produktionsresurser inom konfektionsområdet genom att driva en verksamhet i Ängelholm med utnyttjande av där tillgängliga lokaler och maskiner. Därigenom kunde FFV även bidra till att lösa det sysselsättningsproblem som uppstått i orten. Samtliga friställda erbjöds sålunda återanställning.

Sedan FFV från Deres Konfektions AB enligt avtal den 6.2.1970, bilaga 10, inköpt största delen av bolagets maskiner och inventarier för en köpeskilling av 425 000 kr, samt av Ängelholms Småindustri-fastigheter AB (Ängelholm stad) förhyrt den av Deres Konfektions AB tidigare disponerade industribyggnaden, igångsattes FFV verksamhet i Ängelholm i februari 1970. FFV dotterbolag Trivab Konfektions AB med ett aktiekapital på 5 000 kr förhyr maskiner och inventarier samt lokaler av FFV.

Av ovanstående framgår att FFV ej lämnat något lån till Trivab Konfektions AB för maskininköp. Det verkliga förhållandet är att FFV uthyr bl. a. från Deres Konfektions AB förvärvade maskiner och inventarier till Trivab Konfektions AB.

#### 4 Swedvelop Hospital Equipment AB

Syftet med Swedvelop Hospital Equipment AB (Swequip) verksamhet är att främja intressenternas export av sjukhusförnödenheter.

I samarbete med ett annat företag, Swedvelop Hospital AB, skall Swequip bevaka utländska marknader och avge samlade offerter på anbudsinfordringar efter blandade specifikationer för sjukhusförnödenheter. Swequip inhämtar alternativa delofferter från i första hand bolagets intressenter och sammanställer dessa till en gemensam samlad offert. Därest offert på likvärdiga artiklar föreligger från flera intressenter är det Swequip skyldighet att ta det fördelaktigaste budet. Om ingen av intressenterna kan lämna offert på en viss produkt har styrelsen eller, med dess bemyndigande, verkställande direktören rätt att besluta att anbud på produkter skall inhämtas från företag som inte är anslutna till Swequip. Samma sak gäller om pris eller andra villkor som någon av intressenterna angett uppenbarligen inte är internationellt konkurrenskraftiga. Innan anbud infordras från utomstående skall emellertid Swequip meddela de intressenter som för det slags produkter det är fråga om.

FFV har i Swequip tecknat 100 aktier på totalt 10 000 kr. Beloppet har utbetalats den 19.10.1970. Kostnaderna har belastat FFV investeringsanslag, delpost civila produkter.

Enligt 6 § i förslag till konsortialavtal mellan intressenterna förbinder sig dessa att var och en teckna borgen för lån som bolaget upptar till ett belopp motsvarande högst dubbelt så mycket som den del av aktiekapitalet som vederbörande intressent innehar. Någon sådan borgen har ännu inte tecknats av FFV.

Övriga intressenter i Swequip framgår av bifogad teckningslista, bilaga 11.

Den främsta anledningen till att FFV beslöt sig för att ingå som delägare i Swequip är den betydande produktionen av sjukvårdspersedlar vid FFV anläggningar i Karlskrona och Ängelholm och önskemålet att kunna exportera dessa produkter för att därigenom kunna tillverka persedlarna i större serier och till lägre kostnader.

#### 5 Swedish Industrial Development Corp., Inc.

Swedish Industrial Development Corp., Inc. (SID) i New York bildades på initiativ av två statliga bolag, Svenska Utvecklings AB och Svenska Industrietablerings AB (Svetab). De första diskussionerna om SID bildande fördes redan på hösten 1963. Svenska Utvecklings AB hade börjat sin verksamhet under 1968 medan Svetab vid denna tidpunkt ännu var ett s. k. 5 000-kronorsbolag som upprättats av Svenska Utvecklings AB såsom en serviceåtgärd gentemot industrietableringsdelegationen i syfte att göra det möjligt för delegationen att vid behov kunna ingå bl. a. options- och samarbetsavtal.

SID var från början tänkt att bli en organisation för de statliga företagen i deras kontakter med amerikanska företag och den amerikanska marknaden. Sedan diskussionerna om SID bildande och ägarsammansättning tagit fastare former under varen 1969 -- innebärande bl. a. diskussioner mellan å ena sidan initiativtagarna till SID och den tilltänkte

verkställande direktören och å andra sidan industriministern och företrädare för industridepartementet -- togs i augusti 1969 den första kontakten med FFV för att sondera verkets intresse av att utnyttja SID tjänster och att bli delägare i SID.

För FFV framstod det vid denna tidpunkt som uppenbart att det förelåg ett betydande behov av bättre kontaktvägar och mer kvalificerade utredningsresurser med hänsyn till bl. a. företagets teknologiska samarbete med flera företag i USA och förväntade behov av marknadskompetens rörande den amerikanska marknaden för i första hand FFV civila produktion. FFV har hittills utnyttjat SID tjänster i större utsträckning än övriga aktieägare. Det låg uppenbarligen i FFV affärsintresse att SID kom till stånd och fick tillräckliga ekonomiska och personella resurser för att på ett kvalificerat sätt möta uppdragsgivarnas efterfrågan på tjänster. Det låg givetvis också i FFV intresse att i egenskap av delägare med styrelsrepresentation kunna påverka SID uppbyggnad och organisation. Det förtjänar slutligen i detta sammanhang att nämnas att SID aktieägare ursprungligen fick en betydligt lägre timdebiteringstaxa i SID än övriga uppdragsgivare -- för övrigt väsentligt lägre än de flesta andra konsultföretags i USA -- en omständighet som hade viss betydelse för FFV ställningstagande. Sedan intresse för delägarskap i SID även framförts från Innovations AB Projection KB, kunde vid den konstituerande bolagsstämman i SID den 26.10.1969 konstateras att antalet aktieägare var fyra, Svenska Utvecklings AB, Svetab som vid denna tidpunkt permanentats och givits betydande finansiella resurser genom beslut av riksdagen, Innovations AB Projection KB och FFV med vardera 25 % av aktiekapitalet, som uppgick till US \$ 80 000. I syfte att ytterligare förstärka SID resurser har under 1970 beslutats en ökning av aktiekapitalet med US \$ 100 000. Mot bakgrunden av den höga utnyttjandegraden av SID tjänster har FFV därvid tecknat US \$ 10 000. I detta sammanhang utökades även antalet aktieägare som f. n. utgör:

|                                | US \$   | Del i aktie-<br>kapital |
|--------------------------------|---------|-------------------------|
| Statsföretag AB                | 45 000  | 25,00 %                 |
| Kooperativa Förbundet          | 30 000  | 16,66 %                 |
| FFV                            | 30 000  | 16,67 %                 |
| Innovations AB Projection KB   | 25 000  | 13,89 %                 |
| Svenska Utvecklings AB         | 25 000  | 13,89 %                 |
| Svenska Industrietablerings AB | 25 000  | 13,89 %                 |
| Summa                          | 180 000 | 100,00 %                |

För aktieteckning i SID har FFV använt, den 3.9.1969 103 600 kr och den 5.7.1970 52 000 kr. Kostnaderna har redovisats på förskottskonto men kommer att under innevarande budgetår överföras till FFV investeringsanslag, delpost civila produkter.

## 6 Food Control AB

### KB Food Control AB & Co

Docenten Stellan Ljungberg, Lidingö, och apotekaren Olof Alm, Växjö, har gemensamt gjort en uppfinning av en indikatoranordning för kontroll av vissa livsmedels konsumtionslämplighet. Uppfinningen

bedömes få stor betydelse för bl. a. livsmedelsindustrin och avses tillföra FFV en betydande produktion genom att vissa för projektet erforderliga tillverkningar kan förläggas till några i FFV ingående enheter.

FFV och Kockums Mekaniska Verkstads AB (Kockums) har i ett den 1.7.1970 undertecknat stiftelseavtal förklarat sig intresserade av att tillsammans med uppfinnarna vidareutveckla och exploatera uppfinningen. Detta skall enligt stiftelseavtalet ske i formen av ett kommanditbolag.

I det kommanditbolag, som bildades den 1.7.1970, ingår som kommanditdelägare FFV med en tredjedel, Kockums med en tredjedel och envar av uppfinnarna med en sjättedel av bolagets totala insatskapital på 30 000 kr. Bolagsordningen bifogas, bilaga 12.

Enligt 3 § stiftelseavtalet överlät Kockums den 1.7.1970 av sitt aktieinnehav i Food Control AB (tidigare AB Intermarin) till FFV en tredjedel och till envar av uppfinnarna en sjättedel. Detta aktiebolag ingår som ansvarig delägare (komplementär) i kommanditbolaget. Bolagsordningen bifogas, bilaga 13.

I ersättning för de övertagna aktierna har FFV och uppfinnarna övertagit, FFV en tredjedel = 12 073,43 kr och envar av uppfinnarna en sjättedel = 6 036,72 kr av Kockums skuld till Food Control AB (aktiekapital och reservfond) enligt till stiftelseavtalet bilagd balansräkning.

Aktiekapitalet i Food Control AB utgör 30 000 kr och varje aktie lyder å 100 kr. Aktieinnehavet fördelar sig enligt följande:

|                          |            |
|--------------------------|------------|
| FFV                      | 100 aktier |
| Kockums                  | 100 aktier |
| Apotekare Olof Alm       | 50 aktier  |
| Docent Stellan Ljungberg | 50 aktier  |

Enligt 2 § stiftelseavtalet skall envar av Kockums och FFV utöver gjorda insatser till kommanditbolaget som förlagslån tillskjuta 490 000 kr.

Till KB Food Control AB & Co har FFV sålunda den 5.10.1970 utgett 10 000 kr som insatskapital och 490 000 kr som förlagslån. Kostnaderna har redovisats på förskottskonto men kommer att överföras till 1970/71 års investeringsanslag, delpost civila produkter.

Den ovan relaterade konstruktionen med ett kommanditbolag och ett aktiebolag som komplementär framgår av bifogat schema, bilaga 14.

### *Allmänna kommentarer*

Flertalet ovan angivna bolag har av departementschefen redovisats i statsverkspropositionen 1971 bilaga 15 (sid. 137) i vilken bl. a. följande anföres:

Sedan budgetåret 1968/69 har fabriksverken beviljats medel för ökad civil tillverkning. En del av dessa medel har tagits i anspråk för att i samarbete med andra företag utveckla nya produkter. Sålunda träffade fabriksverken i februari 1968 en överenskommelse om utvecklingssamarbete med ett antal företag inom bl. a. verkstadsbranschen. Samarbetet sker inom ramen för ett kommanditbolag, Innovations AB Projection KB, som är ett gemensamt organ för uppsamling, produktion och

värdering av idéer och projekt samt för prövning av tekniska och kommersiella förutsättningar för sådana projekt. Vidare har fabriksverken i juni 1968 träffat avtal med Kockums Mekaniska Verkstads AB och Husqvarna Vapenfabriks AB om samarbete inom ramen för KB United Stirling (Sweden) AB & Co i syfte att vidareutveckla den s. k. Stirlingmotorn som utvecklats av Philipskoncernens huvudföretag i Nederländerna. Licensrätt har förvärvats av kommanditbolaget och utvecklingsarbetet pågår vid verkstaden i Malmö. Fabriksverkens engagemang i de båda här nämnda kommanditbolagen har tidigare nämnts i prop. 1969:110 (s. 89).

Fabriksverken har år 1970 ingått nya samarbetsavtal med andra företag. Sälunda har fabriksverken ingått som delägare i det i Förenta staterna bildade Swedish Industrial Development Corp. vars syfte är att få kontakt med den amerikanska marknaden. Fabriksverken har även delägare i Swedevlop Hospital Equipment AB tillsammans med ett 30-tal andra företag. Delägarna har det gemensamt att de saluför produkter av olika slag avsedda för sjukhusen. Vidare har fabriksverken, Kockums Mekaniska Verkstads AB och ett par uppfinnare ingått samarbete i KB Food Control AB & Co, som har till uppgift att vidareutveckla en uppfinning som avser ett sätt att kontrollera djupfrysta livsmedel. Produktionen av kontrollmedlet skall ske inom fabriksverken och beräknas kunna påbörjas hösten 1971. Slutligen bör här också nämnas det av fabriksverken helägda Trivab Konfektions AB, som bildades för att administrativt handha tillverkningen av sjukhuspersedlar i Ängelholm.

Näringsutskottet har i sitt betänkande nr 13 år 1971 (sid. 22) bl. a. uttalat följande i anledning av statsverkspropositionen:

Fabriksverken har sedan budgetåret 1968/69 årligen beviljats 5 mil. kr. för ökad civil produktion. Dessa medel har tagits i anspråk bl. a. för att i samarbete med andra företag utveckla nya produkter. I statsverkspropositionen redovisas bl. a. samverkan med Kockums Mekaniska Verkstads AB och Husqvarna Vapenfabriks AB i syfte att vidareutveckla den s. k. Stirlingmotorn samt delägarskap i Swedevlopment Hospital Equipment AB, som saluför produkter avsedda för sjukhusen, och i KB Food Control AB & Co., som har till uppgift att vidareutveckla en uppfinning på livsmedelsteknikens område. Vidare erinras om det av fabriksverken helägda Trivab Konfektions AB, som administrativt handhar tillverkningen av sjukhuspersedlar i Ängelholm.

Fabriksverkens ansträngningar att öka sin civila produktion har varit föremål för uppmärksamhet och diskussion i olika sammanhang. Diskussionen har gällt såväl produktionsinriktningen som verksamhetens organisatoriska former. Genom studiebesök vid fabriksverken har utskottet erhållit information i dessa ämnen. Utskottet, som anser det angeläget att fabriksverken kännetecknas av effektivitet i fråga om produktionsinriktning och verksamhetsformer, förutsätter att Kungl. Maj:t noga följer verkets strävanden i detta hänseende och tar de initiativ till förändringar av nuvarande förhållanden som kan visa sig erforderliga.

Inom FFV styrelse har vid ett flertal tillfällen frågan om företagsformen för FFV diskuterats, varvid jämförelser gjorts med den företagsform som är vanligast inom svenskt näringsliv, nämligen aktiebolagsformen. FFV styrelse har även 1970 avgivit yttrande över två likalydande motioner I:757 och II:558 om konkurrens på lika villkor mellan statliga och enskilda företag, i vad avser ombildning av FFV till aktiebolag, bilaga 15.

Beträffande de lån som FFV lämnat i de av industridepartementet påtalade fallen skiljer sig dessa ur principiella och rättsliga synpunkter knappast från dels det lån om 3 mkr. som FFV den 8.12.1969 beviljade det bolag (David Sverker) som sedermera ombildades till Statsföretag AB, dels det lån om 2 mkr. som FFV den 15.1.1970 beviljade sistnämnda bolag. Ifrågavarande lånetransaktioner påtalades i en till Justitieombudsmannen den 30.4.1970 inkommen skrift.

Justitieombudsmannen uttalade i sitt beslut att med hänsyn till de bakomliggande förhållandena, som grundar sig på beslut av regering och riksdag om bildande av bl. a. Statsföretag AB anledning saknades anta att vid de påtalade lånen någon tjänsteman vid Försvarets Fabriksverk eller Förenade Fabriksverken gjort sig skyldig till tjänstefel eller att eljest något förekommit som påkallar ingripande från Justitieombudsmannens sida.

— — — —

Vid de underhandskontakter, som ledningen för FFV fortlöpande hade med vederbörande departement, gjordes ofta uttalanden av innebörd att de åtgärder, som FFV avsåg att vidta eller vidtagit, i princip kunde godtas. Härav ansåg sig ledningen för FFV kunna dra den slutsatsen att verket också hade faktisk befogenhet att fullfölja projektet om intet annat framhölls.

I detta sammanhang bör också framhållas att en entydig definition av affärsverkens behörigheter och befogenheter knappast kan anses föreligga. Detta framgår av affärsverksutredningens betänkande (SOU 1968:45). Även ett studium av doktrinen på hithörande områden ger belägg för hur svårbedömbart hela problemkomplexet är. Den enda kommentaren till de författningsrum som eventuellt kan anses tillämpliga i förevarande hänseende, nämligen 58, 64, 65 och 76 §§ regeringsformen, är professor Robert Malmgrens "Sveriges grundlagar", tionde upplagan. I sistnämnda kommentar har dock ej hänsyn tagits till de nuvarande affärsverkens snabba omstrukturering till — såsom i FFV fall — en modern industrikoncern. Ej heller synes författningsutredningen ge någon vägledning för frågornas bedömning.

Som redan tidigare framhållits beträffande FFV borgensåtagande (sid. 6) och där refererat uttalande av professor Malmgren kan det vidare ifrågasättas om en strikt tolkning av 76 § regeringsformen är tillämplig på det av industridepartementet påtalade borgensåtagandet från FFV sida. De borgensåtaganden FFV iklätt sig ingår otvivelaktigt i dess "normala" verksamhet och därmed i vad på FFV ankommer i den "statsverksamhet" för vilken koncernen instruktionsmässigt har att svara. Professor Nils Herlitz anför följande i sitt arbete "Riksdagens finansmakt" (sid. 155) där han diskuterar frågan om Kungl. Maj:ts rätt att ikläda staten ekonomiska förbindelser:

Det förtjänar från början betonas, att detta mycket betydelsefulla spörsmål blott ytterst ofullständigt blivit beaktat i den statsrättsliga doktrinen, och att icke heller i praxis någon klar uppfattning framträder rörande de svåra frågor, som vid en närmare analys inställa sig.

Frågan om stiftande av gäld behandlas också i det av 1948 års budgetutredning avgivna betänkandet "Bestämmelser och praxis rörande



statens budget" (SOU 1952:45). I detta betänkande (sid. 43) sägs bl. a. följande:

Frånsatt dessa av riksdagen reglerade bemyndiganden förekommer enligt praxis att myndigheterna i sin verksamhet måste ingå vissa förpliktelser som icke lämpligen kunna underställas riksdagen. Sålunda avslutas exempelvis hyreskontrakt för tider, som icke sammanfalla med statsregleringsåret. Myndigheterna måste vid ordnandet av den löpande verksamheten självfallet räkna med att deras verksamhet skall fortbestå och vidtaga de åtgärder som äro nödvändiga för dess kontinuerliga upprätthållande. Detta förutsätter att myndigheterna måste ansvara för vissa utgifter som förfalla till betalning efter utgången av nästföljande statsregleringsår. I den mån detta avser ofrånkomliga löpande utgifter kan förfaringssättet icke föranleda någon erinran.

FFV vill slutligen understryka att övergripande mål för Fabriksverken är effektivitet i funktionerna, på långsiktig lönsamhet byggd konkurrenskraft och därav följande faktiska förutsättningar att taga ett modernt arbetsgivaransvar. Utsikterna att nå dessa mål beror också av den smidighet, snabbhet och kraft som kan utvecklas i handlandet. Detta i sin ordning har onckligen samband med det sätt på vilket de formella betingelser under vilka FFV har att arbeta tolkas och tillämpas. En konflikt kan tänkas uppkomma mellan mycket strikta anspråk därvidlag och de av staten/huvudmannen ställda kraven på effektivitet i verksamheten och lönsamhet i driften. Ju hastigare och mer genomgripande förändringar som karakteriserar det ekonomiska skeendet i stort desto större risker för en sådan konflikt. Det finns skäl att se vad som hänt och icke hänt under FFV omstruktureringsprocess mot den bakgrunden samt att därvidlag fästa avseende vid den betydelse tidsfaktorn haft, har och kommer att få.

- - - - -

I handläggningen av detta ärenden har deltagit förutom styrelsens ordförande Svärd och avdelningsdirektören Boström, den senare föredragande, styrelseledamöterna Malmberg, Sebardt, Almgren, Schotte, Wåhlin och Akselson samt överingenjören Österlind och ekonomidirektören Lindahl.

FÖRENADE FABRIKSVERKEN

Gunnar Svärd  
Styrelsens ordförande

Raoul Boström

*Bilageförteckning*

- Bilaga 1 Program för besök av representanter för försvarsdepartementet vid FFV den 17.6.1968
- Bilaga 2 Brev den 19.11.1969 från generaldirektör Svärd till ekonomichef Arne Ahnlund, Telub AB, Växjö
- Bilaga 3 Brev den 19.11.1969 från generaldirektör Svärd till direktör C W Carlsson, Ka-Fa Kyl AB, Vislanda
- Bilaga 4 Brev den 30.1.1970 från generaldirektör Svärd till direktör C W Carlsson, Ka-Fa Kyl AB, Vislanda
- Bilaga 5 Ka-Fa Kyl AB  
 Sammandrag av balansräkningar per den 31.12. 1968 och per den 31.12.1969  
 Vinst- och förlusträkning för åren 1968 och 1969  
 Resultatbudget 1.1 – 31.12.1970  
 Likviditetsbudget 1.1 – 30.6.1970  
 Reviderad likviditetsbudget 1.1 – 30.6.1970
- Bilaga 6 FFV fordran per den 30.6.1970 hos Ka-Fa Kyl AB
- Bilaga 7 Försäljningsavtal den 20.9.1968 mellan AB Volvo och FFV rörande aktier i Köpings Mekaniska Verkstads AB
- Bilaga 8 PM av den 9.6.1970 rörande överlåtelse av SMT från FFV till Statsföretag AB
- Bilaga 9 Bolagsavtal den 7.2.1968 mellan intressenterna i Innovations AB Projection KB  
 Bolagsordning för Innovations AB Projection
- Bilaga 10 Köpekontrakt den 6.2.1970 mellan Deres Konfektions AB och FFV rörande maskiner och inventarier
- Bilaga 11 Teckningslista rörande teckning av aktier i Swedevelop Hospital Equipment AB
- Bilaga 12 Bolagsordning för KB Food Control AB & Co
- Bilaga 13 Bolagsordning för Food Control AB
- Bilaga 14 Schema rörande konstruktionen av KB Food Control AB & Co samt Food Control AB
- Bilaga 15 FFV yttrande den 15.6.1970 till statsutskottet över motioner angående ombildning av FFV till aktiebolag

*Underbilaga 2*FÖRENADE FABRIKSVERKEN  
HUVUDKONTORET

29.10.1971

29.10.71

*Sammanfattning av FFV yttrande till Justitiekanslern*

Förenade Fabriksverken (FFV) har idag till Justitiekanslern överlämnat sitt yttrande över Riksrevisionsverkets granskning av internkontrollen vid FFV.

FRÅGAN OM FFV I TILLRÄCKLIG UTSTRÄCKNING INHÄMTAT  
STATSMAKTERNAS SAMTYCKE

FFV anser sig ha handlat i överensstämmelse med statsmakternas intentioner och har i varje fall varit i berättigad god tro beträffande dessa intentioner.

Vidare kan det enligt FFV uppfattning ej vara rimligt att klandra FFV för befogenhetsöverskridanden i förhållande till statsmakterna genom åtgärder, som samma statsmakter uttryckligen och reservationslöst godtagit.

Beträffande RRV kritik mot FFV förvärv av vissa bolag anser FFV att "ansvarsfrihet" beviljats genom att åtgärderna reservationslöst godkännts av statsmakterna. FFV förvärv av eller engagemang i aktiebolag har inte i något fall skett utan att Kungl. Maj:t underrättats i förväg och samtycke inhämtats underhand. Samtliga dispositioner har skett i fullt samförstånd med vederbörande departement. De godkännanden, som lämnats i efterhand, har endast inneburit bekräftelser av Kungl. Maj:t och riksdagen på Kungl. Maj:ts förut givna samtycke.

För att närmare belysa de kontakter, som förekommit vid förvärven (resp engagemangen) av de olika bolagen tillställs JK vissa handlingar, som belyser dessa kontakter.

I yttrandet till JK har FFV särskilt framhållit att det i samband med redovisningen av de olika kontakterna med vederbörande departement ej är FFV avsikt att skjuta över något ansvar på eller rikta kritik mot någon person inom Kungl. Maj:ts kansli utan endast att klargöra att FFV haft skälig grund att utgå från att Kungl. Maj:t samtyckt till de dispositioner det gäller.

Sedan FFV informerat Kungl. Maj:t och erhållit dess samtycke, lär åtminstone en väsentlig del av ansvaret för den fortsatta formella handläggningen av ärendena ha övergått på Kungl. Maj:t. I den mån FFV anses ha försummat eller dröjt för länge med någon formell handläggningsåtgärd, lär det få beaktas, att själva ärendet varit känt för Kungl. Maj:t utan att något påpekande gjorts från Kungl. Maj:ts kanslis sida.

## BEHOV AV VIDGADE BEFOGENHETER ELLER AV NYA REGLER

Industriministern har i sin kommuniké den 15.4.1971 uttalat bl. a. att det är naturligt att affärsverken i viss mån har större handlingsfrihet än andra myndigheter att driva sin verksamhet och att gränserna för affärsverkens befogenheter inte är så tydligt definierade i alla delar. FFV kan helt instämma här i. RRV däremot bygger sina uttalanden och kritiska anmärkningar på en uppfattning som avviker från den av industriministern anförda.

Helt allmänt måste, om man betraktar de av industriministern ställda frågorna, uppmärksammas, att *en mycket väsentlig skillnad från både formella och praktiska synpunkter föreligger mellan affärsverken i egentlig mening och "vanliga" myndigheter.* Detta är själva bakgrunden till industriministerns frågeställning. FFV har också understrukt att den uppfattning *om formalia*, som framförs i yttrandet, avser allenast ett affärsverk av FFV typ och dess förhållande till Kungl. Maj:t.

FFV hävdar i sitt yttrande att ett verk måste kunna sätta sin lit till auktoritativa besked från Kungl. Maj:ts kansli, att Kungl. Maj:t får anses svara för relationerna till riksdagen och att en väsentlig del av ansvaret för den fortsatta formella handläggningen av ett ärende får anses övergå på Kungl. Maj:ts kansli sedan information lämnats och samtycke getts till ärendets fullföljande. Det betonas att det endast gäller verkets ansvar *i förhållande till statsmakterna.* Det framstår för FFV som orimligt att anse kompetensöverskridande ha skett i fall, där sådana kontakter förekommit och sådana informationer och besked utväxlats, som redovisas i yttrandet.

## BESLUTSFÖRDELNINGEN MELLAN FFV OCH DESS STYRELSE

På denna punkt konstaterar FFV att RRV bygger sina uttalanden allenast på ett studium av FFV styrelseprotokoll. Ingen kontakt har tagits med styrelsens ledamöter för att efterhöra hur informations- och beslutsordningen fungerat och om de haft anledning till klagomål över den tillämpade ordningen. Flera ledamöter har tillhört styrelsen under lång tid och har kunnat ge ett säkert underlag för RRV bedömning.

FFV har noterat, att verkets förutvarande generaldirektör, som efter sin avgång som chef för FFV kvarstod som styrelsens ordförande den 1 januari 1970 – 30 juni 1971, inte blivit kontaktad i denna fråga.

Det är en ofrånkomlig följd redan av det i hög grad bristfälliga sekretesskydd, som affärsverken åtnjutit, att styrelseprotokollen inte kan ge en fullständig bild av styrelsens verksamhet. Detta skydd har förstärkts 1971 genom en ny 34 a § i sekretesslagen men är fortfarande otillräckligt och var det naturligtvis än mer under den här aktuella tiden. FFV hänvisar till vad som utvecklats om sekretessfrågorna inom affärsverken i förarbetena till nämnda lagändring.

Informationen till och samrådet med styrelsen har vid sidan av vad som redovisas i protokollet skett i tre huvudformer:

- 1) genom personliga samtal och samråd vid sammanträffanden och per telefon;

- 2) genom att olika styrelseledamöter åtagit sig att svara för speciella uppgifter — ej sällan av betydande räckvidd — vilka handlagts efter allmänna riktlinjer, som diskuterats fram i styrelsen och i nära samråd med verkets generaldirektör;
- 3) genom att styrelsesammanträdena som regel inletts med en punkt "särskilda frågor", då styrelsen kunnat överlägga utan närvaro av särskilda tjänstemän och utan att lämnade uppgifter eller diskussioner protokollförts.

---

FFV bestrider samtliga RRV anmärkningar och ställer sig delvis starkt kritiskt till RRV rapport. Med en grundligare och mindre formellt inriktad undersökning och med ett rimligt mått av kontakter med FFV ansvariga ledning och beaktande av FFV förklaringar borde RRV inte ha funnit anledning till en så anmärkningsvärd åtgärd som anmälan till Kungl. Maj:t. Det framgår för övrigt av rapporten att RRV, då anmälan beslöts, hade full kännedom om att de förhållanden, som avses med flertalet av RRV anmärkningar, redan var kända av Kungl. Maj:t och riksdagen.

FFV finner det över huvud märkligt med hänsyn till de ofta deklarerade principerna för modern förvaltningsrevision, att så utpräglat formalistiska betraktelsesätt och anmärkningar drivits på sätt som skett i detta fall. Märkligt är även att enligt RRV rapport besluten om anmälan till Kungl. Maj:t fattats utan medverkan av RRV styrelse.

FFV framhåller avslutningsvis

*att* statsmakternas reservationslösa godkännande av åtgärder som FFV vidtagit måste anses medföra ansvarsfrihet för samma åtgärder och att en kritik mot FFV i sådana avseenden i sak innebär en kritik mot statsmakterna, som knappast ligger inom ramen för underlydande myndigheters kompetens;

*att* samtycke till vissa åtgärder, som lämnats FFV i auktoritativ ordning från Kungl. Maj:ts kansli, måste oavsett formalia anses medföra ansvarsfrihet för FFV gentemot Kungl. Maj:t för samma åtgärder;

*att* samtliga RRV anmärkningar är formella och inte reella, vilket är förvånande med hänsyn till de krav man ställer på en modern revision;

*att* det likaså är förvånande att RRV inte kontaktat FFV styrelseledamöter innan rapporten slutbehandlats och överlämnats till Kungl. Maj:t;

*att* reglerna för statens affärsverksamhet måste vara så utformade att de möjliggör en effektiv verksamhet, framför allt att staten och dess affärsverk kan ta på sig ett ägaransvar i ordets egentliga innebörd för statens företag och deras anställda, och att regler som utgör hinder för detta bör revideras.

## INDUSTRIDEPARTEMENTET

15.4.1971

## TT-meddelande

Chefen för industridepartementet bringade den 9 mars i år till Justitiekanslerns prövning vissa åtgärder som vidtagits av förenade fabriksverken. Det gällde ett borgensåtagande som verket tecknat utan att ha erhållit bemyndigande härtill, viss långivning som verket bedrivit samt finansiering m. m. av Ka-Fa Kyl AB i Vislanda.

Den vidtagna åtgärden har blivit föremål för stor publicitet i pressen och även i radio och TV. De synpunkter som därvid framförts har föranlett statsrådet Wickman att göra följande uttalande i frågan.

— — —

Affärsverkens befogenheter skiljer sig i vissa avseenden från övriga myndigheters. De är i huvudsak inriktade på att driva kommersiell verksamhet i likhet med vanliga företag och skall som dessa normalt fylla ett lönsamhetskrav. För att kunna infria detta syfte på effektivt sätt är det naturligt att affärsverken i viss mån har större handlingsfrihet än andra myndigheter att driva sin verksamhet. Utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t får verken dock lika litet som andra myndigheter skuldsätta staten genom upptagande av lån, borgensåtaganden eller liknande.

Gränserna för affärsverkens befogenheter ifråga om att driva den kommersiella verksamheten är inte i alla delar så tydligt definierad. Skillnader föreligger också mellan olika verk.

Den anmälan till justitiekanslern som industridepartementet inlämnat bör ses mot denna bakgrund. De förhållanden som där angivits har uppmärksamats framför allt därför att det är av principiellt stor betydelse att fastställa var gränserna går för affärsverkens befogenheter. Ett sådant fastställande kan leda till en omprövning för att eventuellt vidga dessa befogenheter.

Med hänsyn till vad som påståtts i viss del av pressen vill jag framhålla att den hos justitiekanslern begärda prövningen inte är riktad mot någon person. Det har emellertid ansetts värdefullt att få en närmare analys av hithörande frågor genom justitiekanslern som inte bara har till uppgift att föra Kungl. Maj:ts talan ifråga om tjänstefel m. m. utan även skall tillhandagå statsdepartementen med råd och utredningar i juridiska angelägenheter.

*Underbilaga 4*

## INDUSTRIDEPARTEMENTET

31.8.1971

## PRESSMEDDELANDE

Riksrevisionsverket (RRV) har i dag till industridepartementet överlämnat en rapport om en av verket utförd granskning av bl. a. intern kontroll och beslutsärenden inom förenade fabriksverken (FFV) under åren 1968 -- 1970. Rapporten behandlar fr. a. FFV:s förvaltning i ärenden rörande förvärv av aktiebolag m. m.

Från industridepartementet meddelas i anslutning till rapporten, att denna kommer att tillställas justitiekanslern för de åtgärder den kan föranleda. Det framhålles att det till stor del är samma förhållanden, som omnämnts i departementets skrivelse till justitiekanslern i mars i år, som nu närmare analyserats i RRV:s rapport och att det därför är naturligt att justitiekanslern får del av rapporten som ett led i sitt utredningsarbete.

I sammanhanget erinras om att ett av syftena med att underställa justitiekanslern vissa frågor rörande FFV:s formella agerande var att få underlag för en bedömning av i vilka hänseenden gällande regler och praxis rörande affärsverkens kompetens i förhållande till andra myndigheter och till statsmakterna är i behov av en revision. Också i RRV:s rapport framhålles att om gällande regler och villkor för affärsverken är till hinder för FFV att effektivt fullfölja sin målsättning, man bör överväga att ändra reglerna eller låta verksamheten drivas i annan organisationsform.

## Underbilaga 5

## JUSTITIEKANSLERN

10.12.1971

AD 152/71

*Beslut* i anledning av anmälan från riksdagsmannen Paul Brundin mot förenade fabriksverken angående utlämnande av vissa lån.

I en 3.5.1971 till JK inkommen skrivelse har Brundin påkallat JK:s granskning huruvida dåvarande försvarets fabriksverk, numera förenade fabriksverken (FFV) överskridit sina befogenheter genom att utlämna lån till David Sverker AB å 3 miljoner kronor och Statsföretag AB å 2 miljoner kronor.

I infortrat yttrande 24.9.1971 har FFV anfört följande. Med bifall till Kungl. Maj:ts proposition 1969:121 beslöt riksdagen 10.12.1969 att ett statligt förvaltningsaktiebolag skulle bildas för att 1.1.1970 övertaga och förvalta statens aktier i det övervägande antalet av de aktiebolag, vilkas aktier då förvaltades under fonden för statens aktier (Statsföretag AB). Förberedande åtgärder för organiserandet av förvaltningsbolaget påbörjades hösten 1969, varvid aktiebolaget David Sverker bildades för att omhänderta arbetet. På senhösten konstaterades att förvaltningsbolaget hade att erlägga stämpelavgift för de aktier som bolaget skulle övertaga 1.1.1970. För denna och andra ofrånkomliga utgifter i samband med bolagets bildande hade några medel ej anvisats. I detta läge beslöt styrelsen i David Sverker AB, i vilken ingick bl. a. dåvarande generaldirektören i försvarets fabriksverk Gunnar Svärd, att upptaga ett lån på 3 miljoner kronor. Eftersom det rörde sig om ett rent likviditetslån, d. v. s. ett tillfälligt lån av rörelsemedel till det av riksdagen beslutade förvaltningsbolaget, beslöt FFV att låna ut beloppet. Ansvaret härför syntes åvila Svärd. Lånet utbetalades 8.12.1969 och återbetalades 18.3.1970 jämte ränta.

Beträffande lånet till Statsföretag AB har Svärd upplyst under hand, att medel ej heller anvisats till detta bolags omkostnader från starten och att bolaget inte erhöll några inkomster förrän genom aktieutdelningar senare under våren 1970. Med hänsyn härtill erfordrades medel för utbetalning av bl. a. löner redan fr. o. m. 1.1.1970. Då ingen annan möjlighet stod till buds, hade FFV utlånat erforderligt belopp till bolaget.

Sistnämnda lån utlämnades 14.1.1970 och återbetalades 18.3.1970 jämte ränta.

---



Prinipiellt äger ett verk eller en myndighet inte lämna ut lån utan att statsmakernas tillstånd lämnats därtill i form av medelsanvisning för ändamålet. Med hänsyn till de av FFV och Svärd upplysta särskilda omständigheterna kring ifrågavarande båda lån och då dessa efter kort tid återbetalats jämte ränta, låter jag bero vid vad sålunda förekommit.

Bengt Lännergren

Thore Wisén

Utskrift till Brundin

Avskrift till  
 industridepartementet

FFV

Svärd

### Underbilaga 6

TRANSUMT

FÖRSVARSDepARTEMENTET  
Statssekreteraren

den 24/6 1968

Broder Gunnar!

Översänder för Din information min PM till regeringen i verktygsmaskin-  
affärsfrågan. Jag har skrivit allt i lätta termer och försökt besvara de mer  
generella frågorna som man vet ställs på politiskt håll.

Jag är glad över att det drogs i delegationen. Tack för Din föredragning.

— — — — —

Allt kommer att gå fint. Återigen tack för en trevlig dag och kväll i Eskilstuna.

## Vännen

**Sven-Göran**

## TRANSUMT

Mollösund 9/7 -68

Broder!

.....

Jag har åter läst igenom redogörelsen för de tre företagen och det vore en sagolik dumhet att inte köpa alla tre. Dumheten blir inte mindre av att det är fullkomligt irrelevanta problem som skulle stjälpa köpet.

Som Du vet framförde jag (genom Sven A) vad vi kommit överens om till regeringen. Jag skrev ned det för säkerhets skull på papper. "Du skulle göra sitt bästa, men kunde inte garantera att inte hela affären gick i stöpet."

Jag har även sänt detaljuppgifter i brev till Sträng, Erlander och Krister Wickman. Jag var ju beredd att dra dessa för hela regeringen, men fick ju inte tillfälle då det inte blev något sammanträffande på eftermiddagen som det skulle blivit enligt planerna.

Jag tror det hela går bra även med Aldells.

.....

Vännen

Sven-Göran

-----

Ovanstående är ett brev från statssekreteraren Sven-Göran Olhede till generaldirektören Gunnar Svärd.

-----

*Underbilaga 8*

TRANSUMT

FÖRSVARSDEPARTEMENTET  
Statssekreteraren

Stockholm den 18 juni 1969

Broder!

Tack för brev om Ljungbergs. Jag anser affären vara riktig. Du kan köpa. Om det skall bli fabriksverket direkt eller SMT är en ren lämplighetsfråga. Vi kanske dock bör ha en diskussion om var legotillverkningen lämpligen bör läggas. Om man kan få något till Norrland så bör man sannerligen inte avstå från detta.

— . . . . . —  
Hälsningar

Vännen

Sven-Göran

## Underbilaga 9

## INDUSTRIDEPARTEMENTET

Statssekreteraren

S-G. Olhede

201:250

7.11.1969

Generaldirektör Gunnar Svärd  
Försvarets Fabriksverk  
631 87 ESKILSTUNA

*Betr. Nyckelhus*

Broder!

Jag uppsöktes i dag av Rainer samt representanter från kriminalvårdsstyrelsen i Nyckelhusfrågan.

Jag klargjorde för dem att vi i princip är villiga att överta Nyckelhus men att en rimlig fördelning av riskerna borde göras och att kriminalvårdsstyrelsen av snygghetsskäl själva skulle ta den förlust på ca 2,5 mkr som Nyckelhus nu har.

Jag bemyndigade därför Nore Sundberg att vid sammanträde i dag med kriminalvårdsstyrelsen lägga fram följande förhandlingsbud:

Kriminalvårdsstyrelsen gör en eftergift på 4 mkr så att motsvarande höjning av aktiekapitalet på Nyckelhus kan äga rum. Därigenom görs företaget bättre ur soliditetssynpunkt. SMT övertar företaget utan kostnad och svarar för sanceringen och driften. Nyckelhus överföres ju senare till förvaltningsbolaget varför detta skulle göra en utfästelse att i den takt som framtida överskott på Nyckelhus medger återbetala 2 mkr till kriminalvårdsstyrelsen. Därigenom skulle kriminalvårdsstyrelsens förlust bli 2 mkr samtidigt som de fick vara med och dela risken.

Man måste nämligen göra den bedömningen att risker finns. Utredningsmannen, direktör Lübeck, har visserligen en mycket optimistisk syn på företagets framtid. Han har dock tvingats göra sin utredning på kort tid vilket innebär att han nödgas ta för gott av Nyckelhus lämnade uppgifter beträffande bl. a. marknadsprognoserna.

Någon principöverenskommelse kom man dock ej till utan det hela utmynnade i en förklaring från Nore Sundbergs sida, att vi är beredda att överta företaget men att denna fråga måste kopplas till formerna för övertagandet. Förhandlingarna måste sålunda fortsätta.

Revisor Sonesson, Bohlins Revisionsbyrå, utreder nu olika överlåtelsealternativ, bl. a. med hänsyn till de skattemässiga konsekvenserna. Vidare bör nu kända tillgångar och skulder i de olika bolagen övertas i stället för bolagen själva. Ett nytt bolag med samma namn kan bildas medan de gamla likvideras. Förutom skattemässiga fördelar får vi också då garanti för att vi inte påtar oss några i dag okända åtaganden som gamla

Nyckelhus gjort. Redovisningen är nämligen så illa skött att vi inte säkert vet läget här.

Jag föreslår att Nore Sundberg och Lennart Jansson sköter förhandlingarna från vår sida och att Du och jag sedan tar ställning till den lösning man slutligen kommer fram till.

Med hjärtliga hälsningar

S-G. Olhede

**PM med vissa uppgifter om industriverksamheten vid Hyltebruk m. m.**

Hyltebruk är beläget vid Nissan cirka 45 km nordost om Halmstad i Hyltebruks kommun, Jönköpings län. Ända sedan början av 1900-talet har det funnits massaindustri i Hyltebruk. Pappers- och cellulosatillverkning i Nissadalen förekom ursprungligen även i Rydöbruk och Oskarström nedströms Hyltebruk. Dessa tre bruk kom så småningom under samma ägarintresse. Med tiden ansågs det nödvändigt att koncentrera cellulosaindustrin till en större enhet. Första steget i denna utveckling blev nedläggning av Rydöbruk 1944. Som ersättningsindustri där inrättades en mekanisk verkstad, snickerifabrik och ett sågverk. Sedermera anlades även en spånskivefabrik. Nästa saneringsåtgärd var att Oskarströms sulfityfabrik ersattes med en spånskivefabrik. Härmed koncentrerades massatillverkningen till Hyltebruk.

Det kan nämnas att den årliga produktionen vid Hyltebruk för närvarande uppgår till cirka 50 000 ton sulfitymassa, varav 30 000 ton blekt massa. Hälften av den tillverkade pappersmassan används för framställning av 24 000 ton papper. Utbyggnad av fabriken pågår för en årlig produktion av 100 000 ton oblekt sulfitymassa och 130 000 ton mekanisk massa, varav huvuddelen skall vidareförädlas till 30 000 ton sulfitypapper och 165 000 ton tidningspapper. Utbyggnadsprojektet i fråga offentliggjordes enligt uppgift sommaren 1970.

Antalet sysselsatta vid Hyltebruk uppgår till cirka 500 personer. Efter den planerade utbyggnaden beräknas detta antal stiga till 650 personer.

Beträffande nuvarande ägandeförhållanden kan nämnas att skivindustriianläggningarna i Oskarström och Rydöbruk tillhör Ry AB. Intressenterna i den till Hyltebruk koncentrerade cellulosatillverkningen – Hylte Bruks AB – utgörs av följande företag med angivna procentandelar.

|                                   |      |
|-----------------------------------|------|
| Ry AB                             | 37,5 |
| Feldmühle AG (Västtyskland)       | 25   |
| AB Statens Skogsindustrier (ASSI) | 20   |
| Stora Kopparbergs Bergslags AB    | 10   |
| AB Papyrus                        | 7,5  |
|                                   | 100  |

Bolagets aktiekapital uppgår till 80 milj. kronor och får höjas till högst 240 milj. kronor.

I styrelsen för Hylte Bruks AB ingår enligt utdrag ur aktiebolagsregistret den 4 januari 1971 ordföranden i ASSI, bankdirektören C.H. Nordlander. Suppleant i Hyltes styrelse är vidare ledamoten av ASSI:s styrelse direktören Olov Rynell. Verkställande direktör i bolaget är direktören Rune Persson.

Hylteindustrins inverkan på naturförhållandena har varit föremål för stor uppmärksamhet under senare år. Utsläppen av industriellt avloppsvatten från massafabriken i Hyltebruk har medfört betydande föroreningar i Nissan. Även avsevärda luftföroreningar förekommer. Särskilt 1969, som var ett exceptionellt torrår, var föroreningarna speciellt stora. Från många håll anfördes klagomål. Med anledning härav hölls i juli 1969 ett sammanträde i Hyltebruk med representanter för bl. a. statens

naturvårdsverk, berörda länsstyrelser och Hylte Bruks Aktiebolag. Därvid diskuterades vad som kunde göras för att på lång sikt lösa problemen med vattenföroreningarna. Även vissa omedelbara åtgärder diskuterades.

Det bör i sammanhanget anmärkas att den nya miljöskyddslagstiftningen trädde i kraft den 1 juli 1969. Denna innebär bl. a. att vidsträckt tillsynsbefogenheter beträffande miljöfarlig verksamhet tillagts naturvårdsverket och länsstyrelserna. För prövning av frågor rörande tillstånd till utsläpp av bl. a. industriellt avloppsvatten inrättades samtidigt koncessionsnämnden för miljöskydd.

Beträffande verksamheten i Hyltebruk ledde de nämnda överläggningarna till att bolaget påbörjade ingående undersökningar rörande möjligheterna att minska olägenheterna av utsläppen i Nissan. Vid ett sammanträde i september 1969 begärde länsstyrelsen att en tidsplan för hur föroreningsfrågorna skulle lösas borde upprättas snarast samt att prövning inför koncessionsnämnden borde äga rum.

Vissa åtgärder för att minska olägenheterna vidtogs under 1970. I november detta år inlämnade bolaget ansökan till koncessionsnämnden. I denna begärdes tillstånd till utbyggnad av anläggningarna vid Hyltebruk och rätt att bedriva massaindustri i den omfattning som inledningsvis beskrivits. Koncessionsnämnden meddelade beslut i ärendet i april 1971, vilket innebar att bolaget fick tillstånd till utbyggnad av fabriken enligt sin ansökan. Beslutet innefattade åläggande för bolaget att vidta ett flertal miljöskyddsåtgärder. Tanken är att åstadkomma en snabb och radikal sanering av Nissan. De av koncessionsnämnden föreskrivna åtgärderna skall vara helt genomförda under 1975.

Mot koncessionsnämndens beslut anfördes besvär bl. a. av föreningen Rädda Våra Vatten som ombud för ett antal sakägare. Yttrande över besvären avgavs bl. a. av naturvårdsverket, koncessionsnämnden och länsstyrelserna. Genom beslut den 11 februari 1972 lämnade Kungl. Maj:t besvären utan bifall.

Utbyggnaden av Hyltebruk har som nyss framgått uppmärksamats av bl. a. föreningen Rädda Våra Vatten. Frågan om straffrättsligt ansvar för bolagets verkställande direktör med anledning av att vissa byggnadsarbeten utförts före tillstånd meddelats av koncessionsnämnden har prövats av åklagarmyndigheterna efter anmälan av bl. a. nämnda förening. Nästan ett och ett halvt år innan tillståndet gavs i slutet av april 1971 hade bolaget nämligen påbörjat vissa schaktningsarbeten, varefter monteringsfärdig stomme till pappersmaskinsbyggnad och sliperi restes i mars 1971.

Vederbörande länsåklagare fann i beslut i maj 1971 att bolagets åtgärder i mars samma år innefattade brott mot miljöskyddslagen. För detta var enligt länsåklagaren bolagets verkställande direktör Rune Persson ansvarig. Länsåklagaren ansåg emellertid uppenbart att endast böter skulle ådömas i händelse av lagföring och att åtal inte kunde anses påkallat ur allmän synpunkt. Med stöd av rättegångsbalkens regler om åtalseftergift beslöt länsåklagaren att åtal inte skulle väckas.

Föreningen Rädda Våra Vatten begärde hos riksåklagaren överprövning av länsåklagarens beslut. Vissa skrivelser som föreningen m. fl. ingett till riksdagens ombudsmän med klagomål mot beslutet hade av vederbörande ombudsman överlämnats till riksåklagaren.

Vid ärendets avgörande hos riksåklagaren förelåg – förutom yttranden från bolaget och klagandena – yttrande från naturvårdsverket som



uttalade att enligt dess uppfattning åtal inte var påkallat ur allmän synpunkt.

Riksåklagaren fattade beslut i ärendet i oktober 1971. Beslutet innehåller bl. a. följande:

Enligt bestämmelserna i miljöskyddslagen och miljöskyddskungörelsen (1969:388) har utbyggnaden av sulfittfabriken inte fått genomföras utan tillstånd av koncessionsnämnden. Genom de schaktnings- och byggnadsarbeten, som bolaget låtit utföra i november 1970 och mars 1971, har utbyggnaden igångsatts innan sådant tillstånd lämnats. Persson, vilken är ansvarig för att dessa arbeten kommit till stånd, har uppsåtligen åsidosatt kravet på tillstånd. Han har härigenom gjort sig skyldig till gärning som avses i 45 § första stycket 2 miljöskyddslagen.

Det är från allmän synpunkt av stor vikt att bestämmelserna om tillståndskrav noggrant efterlevs. Vid lagöverträdelse av det slag varom här är fråga bör det därför endast i sällsynta fall förekomma att åtal underlåtes. I förevarande fall är följande omständigheter att beakta vid prövning av åtalsfrågan.

Sulfittfabriken har åstadkommit avsevärd vatten- och luftförorening. Utbyggnaden kommer enligt vad som framgår av utredningen att medföra en väsentlig förbättring av vattnet i Nissan och föroreningen av luften kommer också att minska. Den framstår därför som angelägen från miljöskyddssynpunkt. Under senare år har fabriken, vilken har en helt avgörande betydelse för sysselsättningen i orten, haft minskad lönsamhet och en del av de anställda har stått inför hotet om permittering. Genom den nya anläggningen, som får en väsentligt större produktionskapacitet än sulfittfabrikens, tryggas sysselsättningen för de anställda och skapas något hundratal nya arbetstillfällen. Också starka sociala skäl talar alltså för att utbyggnaden kommer till stånd utan dröjsmål.

Av naturvårdsverkets yttrande framgår att bolaget, innan utbyggnaden beslutades, haft ingående överläggningar med miljövårdande myndigheter om förbättring av vattenförhållandena i Nissan och att förslaget till utbyggnaden har tillkommit efter samråd med naturvårdsverket. Det är vidare utrett att koncessionsnämndens tillstånd överensstämmer med bolagets slutliga förslag. Av nämndens beslut framgår att den planerade utbyggnadens tillåtlighet enligt miljöskyddslagstiftningen i och för sig inte ifrågasatts. Naturvårdsverket har i sitt yttrande förklarat att de påbörjade byggnadsarbetena på intet sätt kan ha påverkat prövningen av de närmare villkoren.

Trots att utbyggnaden har stor omfattning, är Perssons lagöverträdelse av nu anförda skäl att anse som mindre allvarig. På grund härav och då utbyggnaden som nyss nämnts var angelägen från miljöskyddssynpunkt och av sociala skäl, finner jag sådana särskilda omständigheter föreligga att åtal i detta fall kan underlåtas med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken.

Föreningen Rädda Våra Vatten klagade hos riksdagens ombudsmän i anledning av riksåklagarens beslut. Vederbörande ombudsman lämnade klagomålen utan åtgärd genom beslut i november 1971. Vidare hemställde Miljövårdsgruppernas Riksförbund hos riksdagens ombudsmän om utredning till utrönande av huruvida länsstyrelsen i Jönköpings län brustit i sin tillsynsskyldighet jämlikt miljöskyddslagen beträffande Hyltebruk. Vederbörande ombudsman fann inte underlag för påstående att länsstyrelsen brustit härvidlag. Ej heller ansåg sig ombudsmannen ha anledning att ta initiativ till översyn av bestämmelserna om länsstyrelsernas uppgifter enligt miljöskyddslagen.

I december 1970 tillkallades på förslag av civilministern en sakkunnig – generaldirektören för lantbruksstyrelsen Ingvar Widén – för att utreda förutsättningarna för lokalisering av skogsindustrier inom vissa sydsvenska vattenområden. Bakgrunden till utredningen var främst den ökade konkurrensen om vattentillgångarna i södra Sverige som uppstått i samband med att ett flertal stora skogsindustriprojekt aktualiserats i ansökningar till koncessionsnämnden för miljöskydd. Statens naturvårdsverk hade med hänvisning till dessa ansökningar i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om "en övergripande och vägledande planering som inte bara tar hänsyn till miljövårdsfrågorna utan även till alla de övriga faktorer som är av betydelse för ett utnyttjande av recipientutrymmet i Lagan och andra sydsvenska vattenområden på ett från samhällsekonomisk synpunkt optimalt sätt" (C:7 i 1972 års riksdagsberättelse).

Den "Widenska" utredningen som numera slutfört sitt uppdrag berördes i riksdagen bl. a. den 15 april 1971 då civilministern besvarade en av herr Dahlgren (c) framställd interpellation nr 91, i vilken statsrådet tillfrågats "om han ansåg det från närings-, social- och lokaliseringspolitiska synpunkter vara befogat att avvakta resultatet av utredningen av förutsättningarna för lokalisering av skogsindustrier inom vissa sydsvenska vattenområden innan några definitiva tillstånd för ut- eller tillbyggnad av skogsindustrier i södra Sverige beviljades".

Angående vad som yttrades i riksdagsdebatten hänvisas till riksdagsprotokollet.

I Hylteärendet hävdade föreningen Rädda Våra Vatten i sina besvär till Kungl. Maj:t att koncessionsnämnden borde ha avvaktat resultaten av den "Widenska" utredningen innan ställning togs till utbyggnad av Hyltebruk. Naturvårdsverket uttalade i yttrande till Kungl. Maj:t, att verket ansett att starka skäl förelegat att avvakta nämnda utredning, dock utan att ställa detta som ett direkt yrkande vid ärendets behandling enligt miljöskyddslagstiftningen.

Som tidigare nämnts avgjordes besvärärendet angående Hyltebruk av Kungl. Maj:t i februari 1972.

Den "Widenska" utredningen -- i vilken som experter ingått byråchefen i statens planverk Peter Heimbürger, professorn vid skogshögskolan Nils-Erik Nilsson och avdelningsdirektören i statens naturvårdsverk Arne Hansson -- avlämnade i december 1971 betänkandet "Lokalisering av skogsindustri i södra Sverige" till chefen för civildepartementet (SOU 1971:85). Betänkandet remissbehandlas för närvarande i samband med den riksplaneskiss -- Hushållning med mark och vatten -- som framlagts av arbetsgruppen för fysisk riksplanering inom civildepartementet (SOU 1971:75). Remisstiden utgår enligt uppgift vid halvårsskiftet detta år.

Till sist hänvisas till den debatt i riksdagen som ägde rum den 8 mars 1972 i anledning av en interpellation av herr Sjönell (c) till civilministern angående exploateringen av markområden i strid mot skissen för fysisk riksplan.

Vissa uppgifter som erhållits från koncessionsnämnden angående ärenden hos nämnden beträffande cellulosaanläggningar bilägges, *underbilaga*.

*Underbilaga*

*Cellulosa- och pappersindustrier i södra Sverige vilka är eller har varit föremål för koncessionsnämndens prövning.*

| <i>Nr.</i> | <i>Sökande</i>             | <i>Saken</i>                                                  | <i>Beslut</i> | <i>Anm.</i>              |
|------------|----------------------------|---------------------------------------------------------------|---------------|--------------------------|
| 22/69      | AB Klippans Finpappersbruk | Ans. om papperstillverkning vid Östanå pappersbruk            |               | Beslut under utarbetande |
| 51/70      | Munksjö AB                 | Ans. om pappers- och cellulosatillverkning vid Timsfors       |               | Beslut under utarbetande |
| 60/70      | Skogsägarnas Industri AB   | Ans. om pappers- och cellulosatillverkning i Fridafors        | 10.11.71      |                          |
| 75/70      | Nymölla AB och AB Papyrus  | Ans. om cellulosa- och papperstillverkning i Nymölla          | 7. 4.71       |                          |
| 111/70     | Hylte Bruks AB             | Ans. om cellulosa- och papperstillverkning i Hyltebruk        | 26. 4.71      | Överklagat, avgjort      |
| 129/70     | Statens naturvårdsverk     | Prövning enligt 41 § miljöskyddslagen av Ohs Bruk             |               | Beslut under utarbetande |
| 2/71       | AB Klippans Finpappersbruk | Ans. om pappers- och cellulosatillverkning vid Lessebo        | 27. 1.72      |                          |
| 10/71      | Statens naturvårdsverk     | Prövning enligt 41 § miljöskyddslagen av Emsfors Bruk         |               | Ej prövat                |
| 20/71      | Skogsägarnas Industri AB   | Ans. om cellulosa- tillverkning vid Värö Bruk i Värö          | 23.12.71      | Överklagat, ej avgjort   |
| 27/71      | Skogsägarnas Industri AB   | Ans. om pappers- och cellulosatillverkning vid Strömsnäs Bruk |               | Beslut under utarbetande |
| 55/71      | Pauliströms Bruk AB        | Ans. om papperstillverkning i Pauliström                      |               | Ej prövat                |
| 74/71      | Göta Cellulosa AB          | Ans. om cellulosatillverkning vid Göta                        |               | Ej prövat                |
| 82/71      | Lägerfors och Alstermo AB  | Ans. om papperstillverkning i Alstermo                        |               | Ej prövat                |
| 4/72       | Billingsfors Bruks AB      | Ans. om pappers- och cellulosatillverkning vid Billingsfors   |               | Ej prövat                |

**PM angående med vissa uppgifter om ändring av bestämmelser rörande betygsättningen i grundskola och gymnasieskola.**

Vid införandet av grundskolan (1962 års skolreform) beslöts en definitiv övergång till den s. k. relativa betygsättningen, vars väsentliga kännetecken är att den utgår från hela elevkullens faktiska prestationer. Mot denna form av betygsättning har satts den s. k. absoluta metoden, vilken kortfattat uttryckt kan sägas innebära att elevernas prestationer bedöms i relation till läroplanens föreskrifter.

Under reformeringen av de gymnasiala skolorna uttalades att samma betygsprinciper som för grundskolan borde gälla för dessa skolor (prop. 1964:171).

Genom olika beslut 1968 och 1970 har införts en ny skolform, den s. k. gymnasieskolan, vilken ersätter dels de kommunala skolformerna, dels de landstingskommunala yrkesskolorna, dels de lantbruks-, lantbrukshushålls- och skogsbruksskolor som drevs av landstingen den 1 juli 1971.

I propositionen angående gymnasieskolan (1970:159) uttalade departementschefen i betygsfrågan bl. a. följande:

Under senare år har betygen inom skolväsendet varit föremål för en livlig debatt. Man har därvid ifrågasatt såväl den tekniska utformningen av betygssystemet som syftet med betygsättning och dess effekter. Bl. a. mot denna bakgrund uppdrog min företrädare åt skolöverstyrelsen att utreda betygsättningens effekter, funktion och form.

I avbidan på resultatet av denna utredning finner jag inte nu skäl att närmare diskutera andra ändringar i gällande betygssystem än som föranleds av att gymnasieskolan ersätter vissa äldre skolformer. Därvid bör tillses att betygssystemet tekniskt utformas på samma sätt för alla ämnen och studievägar i gymnasieskolan. Vidare bör ett visst betyg i ett ämne ha samma innebörd som samma betyg i ett annat ämne. Vid valet mellan nuvarande betygssystem i de skolformer som kommer att ersättas av gymnasieskolan måste särskilt beaktas att det inte bör komma i fråga att i gymnasieskolan tillämpa ett annat betygssystem än det som föräldrar och elever vant sig vid från grundskolan. Ett annat val skulle antagligen skapa förvirring och leda till många missförstånd. Jag föreslår sålunda att den fenigradiga numeriska skalan, där 5 är högsta och 1 lägsta betyg, skall tillämpas i alla ämnen i gymnasieskolan, där betyg skall sättas, och att fördelningen av betygen i alla ämnen bör följa samma grundläggande principer som i grundskolan. Det ankommer på skolöverstyrelsen att genom information och anvisningar klargöra den verkliga innebörden av det föreslagna systemet. Härvid måste också uppmärksammas de svårigheter som kan uppträda vid tillämpningen i ämnen med relativt litet elevantal eller i ämnen för vilka eljest särskilda omständigheter föreligger.

Om en elev i ett ämne där det är fråga om yrkeskunnande i inskränkt mening inte uppfyller kraven på godtagbart yrkeskunnande, bör eleven inte få betyg i detta ämne. Detsamma bör gälla även i andra fall, där en elev på grund av exempelvis handikapp eller försummelse inte uppfyller rimliga krav i ett ämne som ingår i elevens studiekurs. Däremot bör i de av mig nu behandlade fallen i elevens terminsbetyg och avgångsbetyg markeras att ämnet ingår i studiekursen. Vid detta ställningstagande finns inte längre något utrymme för betyget 0.

I ämnen där betyg inte skall ges bör i terminsbetyg och avgångsbetyg markeras att eleven deltagit i undervisningen.

Närmare bestämmelser om betyg och om de markeringar som jag nu nämnt bör utfärdas i den ordning som Kungl. Maj:t bestämmer.

Vid utskottsbehandlingen (SU 1970:222) framfördes i ett par motioner invändningar mot att utsträcka det relativa betygssystemet till nya områden.

Utskottet uttalade med anledning härav följande:

Utskottet, som vill påpeka att ett bifall till motionärernas förslag skulle innebära betydande risker för missförstånd framför allt hos eleverna och deras föräldrar, avstyrker ifrågavarande motionsyrkande. Emellertid vill utskottet med hänvisning till vad utskottet i sitt utlåtande 1967:151 uttalade angående principerna för betygsättningen starkt understryka vikten av att skolmyndigheterna genom information och anvisningar klargör hur betygssystemet skall tillämpas.

Utskottets hemställan om bifall till propositionen i nu ifrågavarande hänseende bifölls av riksdagen (rskr 1970:437).

En arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen har – såsom framgår av bl. a. ovan citerade departementschefsuttalande (prop. 1970:159) – utrett frågan om betygsättningens effekter, funktion och form. Utredningens förslag har remissbehandlats och remisstiden utgick den 1 april 1972. Skolöverstyrelsens yttrande över förslaget väntas enligt uppgift framläggas på sensommaren 1972.

Kungl. Maj:t utfärdade den 23 april 1971 en ny skolstadga (1971:235). Stadgan har liksom förut gällande skolstadga (1962:439) och däri vidtagna ändringar utfärdats utan riksdagens hörande. I vilken mån betygsfrågan blivit föremål för behandling i skolpropositioner framgår av nedan återgivna uttalande av utbildningsutskottet (UbU 1971:30).

Beträffande betygsättningen överensstämmer den nya stadgans bestämmelser i allt väsentligt med bestämmelserna i den förut gällande skolstadgan (1962:439), ändrad såvitt nu är i fråga den 20 februari 1970 (1970:78). Viktiga ändringar vid sistnämnda tillfälle var att det infördes gemensamma betyg för de s. k. orienteringsämnena och att betyg skulle utfärdas endast efter vissa angivna årskurser.

Nämnda ändring i skolstadgan (1970:78) föregicks av en framställning till Kungl. Maj:t från skolöverstyrelsen den 24 juli 1969 som beträffande betygstillfällena hade följande lydelse:

Grundskolan syftar bl. a. till att ge ökad vikt åt elevernas personlighetsutveckling, varför lärarna för att kunna tillgodose denna vidgade målsättning för skolans verksamhet bör ha stor frihet att med tillämpning av undervisningsprinciperna lägga upp skolarbetet på sätt som de finner lämpligt både i fråga om innehåll och metoder. En alltför splittrad betygsättning i skolan kan försvåra en sådan utveckling, eftersom förekomsten av betyg kan leda till att arbetet ensidigt inriktas på de strikt kunskapsmässiga och lätt mätbara prestationerna. Strävan måste därför vara att nedbringa antalet tillfällen för betygsgivning. SÖ har därför ägnat frågor rörande betyg och betygsättning särskild uppmärksamhet. Betygens inverkan på skolans inre arbete liksom betygsättningens psykologiska effekter har varit föremål för ingående diskussion, bl. a. vid konferenser kring försöksverksamheten med längre sammanhängande arbetspass

på grundskolans låg- och mellanstadium. Till SÖ har även under arbetet med den reviderade läroplanen ingivits framställningar med begäran om att på försök få pröva betygsgivning vid ett reducerat antal tillfällen i förhållande till vad som gäller enligt skolstadgan. Framställningarna har främst avsett årskurserna 1–7 i grundskolan. Eftersom det yttersta syftet med undervisningen i grundskolan är den enskilde elevens optimala personlighetsutveckling måste den bedömning som görs av eleven vara så allsidig som möjligt och inriktad på att hjälpa eleven i denna utveckling. Detta innebär att elevens framsteg och svårigheter i första hand måste bedömas i relation till motsvarande prestationer vid en bestämd tidigare tidpunkt och till de förutsättningar i vidaste mening som eleven bedöms ha vid utvärderingstillfället. Skillnader mellan olika individer har främst prognostiskt värde, t. ex. vid byte av stadium eller skolform. SÖ har i sina bedömningar mot denna bakgrund kommit fram till att betyg bör bestämmas, såvitt avser var och en av årskurserna 3, 6 och 7 vid slutet av varje vårtermin samt beträffande årskurserna 8 och 9 vid slutet av varje termin. Skolstyrelsen bör dock ha möjlighet att besluta, att betyg vid slutet av vårterminerna i årskurserna 3 och 6 ersätts med annan form av meddelande till föräldrarna om resultaten av elevernas arbete i skolan.

I förhållande till nuvarande bestämmelser innebär detta, att betyg inte längre skall ges höstterminerna i årskurserna 6 och 7 samt vårterminerna i årskurserna 2, 4 och 5 samt att skolstyrelsen därutöver får besluta, att betyg skall ersättas med annan form av meddelande till föräldrarna vårterminerna i årskurserna 3 och 6.

I betänkande i anledning av motioner angående skolans inre arbete uttalade utbildningsutskottet rörande betygsättningen följande (UbU 1971:30):

I motionen 1971:486 behandlas bl. a. frågan om ordningen för *betygsättningen* i skolorna. Motionärerna anser att kritiken mot nuvarande betygssystem inte får medföra ett slopande av betygsättningen och hävdar att under pågående betygsutredningsarbete ett antal administrativa beslut fattats som inneburit ingrepp i den ordning för betygsättning om vilken riksdagen tidigare fattat beslut.

Frågor om betyg och betygsättningens omfattning är av betydande vikt för skolans verksamhet. Dessa frågor har hittills behandlats i skolpropositioner, för grundskolan i propositionen 1962:54, s. 29, för gymnasiet och fackskolan i propositionen 1964:171, s. 435, och för gymnasieskolan i propositionen 1970:159, s. 64. Med anledning härav anser sig utskottet kunna räkna med att riksdagens yttrande kommer att inhämtas, innan beslut fattas om att ändra formerna för betygsättningen i skolorna. Med hänvisning till det anförda finner utskottet att motionen 1971:486 såvitt nu är i fråga inte påkallar någon åtgärd.

På grund av det anförda hemställde utskottet om avslag å motionen i vad avsåg betygsättningen. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Till utskottets betänkande var fogad en reservation av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) av följande innehåll:

Frågor om betyg och betygsättningens omfattning är av betydande vikt för skolans verksamhet. Dessa frågor har hittills behandlats i skolpropositioner, för grundskolan i propositionen 1962:54, s. 293, för gymnasiet och fackskolan i propositionen 1964:171, s. 435, och för gymnasieskolan i propositionen 1970:159, s. 64. Enligt uttalande i förstnämnda proposition skall betyg i grundskolan utfärdas vid slutet av vårterminerna i årskurserna 2–5 samt därefter vid slutet av varje termin.

Sedermera har, utan att riksdagen beretts möjlighet att avge synpunkter på frågan, administrativa beslut fattats innebärande att betyg skall ges i årskurserna 3, 6 och 7 vid slutet av vårterminen och i årskurserna 8 och 9 vid slutet av varje termin samt att skolstyrelse får besluta att betyg i årskurserna 3 och 6 skall ersättas med annan form av besked. Vad gäller det gymnasiala stadiet framgår av propositionen 1964:171, s. 400 och s. 436, att betyg i gymnasiet skall förekomma varje termin. Utskottet förutsätter att det fortsättningsvis inte vidtas förändringar i fråga om betygsättningen förrän Kungl. Maj:t inhämtat riksdagens synpunkter på frågan om formerna för betygsättningen i skolorna. Vad utskottet här anfört bör av riksdagen ges till känna för Kungl. Maj:t.

I övrigt har, såvitt framkommit beträffande betygsättningen, ingen annan ändring vidtagits än att Kungl. Maj:t den 28 januari 1972 beslutat att i ämnet svenska endast ett betyg skall ges inom gymnasieskolans tvååriga linjer, där undervisning i svenska meddelas endast det första året. Detta gäller beklädnadsteknisk linje, bygg- och anläggningsteknisk linje, el-teleteknisk linje, fordonsteknisk linje, livsmedelsteknisk linje, processteknisk linje, träteknisk linje, verkstadsteknisk linje, teknisk linje, jordbrukslinje och skogsbrukslinje.

*Bilaga 13***Sammandrag av PM med vissa uppgifter om studiepraktik inom socionomutbildningen**

Stadgan för socialhögskolorna (1964:538) ändrades genom kungörelse (1971:343). Ändringen innebar bl. a. att följande tillägg infördes i 31 §:

I utbildningen på social linje och på förvaltningslinje ingår praktik. Praktiken omfattar sju månader, varav en period om fem månader utgöres av handledd studiepraktik. För studerande som ej förvärvat yrkeserfarenhet före antagning vid socialhögskola omfattar praktiken dock ett år, varav två perioder om fem månader utgöres av handledd studiepraktik.

Yrkeserfarenhet som avses i tredje stycket skall ha förvärvats inom område som är av betydelse för utbildningen och under anställning eller annan verksamhet som varat sammanlagt minst tio månader. Anställning eller annan verksamhet som varat kortare tid än fem månader i följd får ej tillgodoräknas.

1970 års socionomutbildningsberedning framlade 1970 betänkandet Vidgad socionomutbildning (DsU 1970:19).

Beträffande studiepraktiken, som tidigare omfattat dels två handledda perioder om vardera fem månader och en icke handledd period om två månader, föreslog beredningen att tiden för inhämtande av praktiska erfarenheter 12 månader -- skulle behållas oförändrad, men att praktiken skulle uppdelas i en handledd period om fem månader och en icke handledd period om likaså fem månader samt en tvåmånadersperiod, som skulle ha samma uppläggning som tidigare, dvs. vanligtvis sommarvikariat.

I propositionen (1971:36) angående social utbildning och forskning m. m. anförde föredraganden, statsrådet Moberg, beträffande den praktiska utbildningen bl. a. följande.

Jag finner att beredningens förslag bör läggas till grund för utformningen av den praktiska utbildningen. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i dessa frågor. Jag avser att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser av följande innebörd. Den handledda praktiken (studiepraktiken) skall omfatta fem månader. I anslutning till utbildningen skall vidare förekomma praktiskarbete omfattande sju månader, vilket skall fullgöras inom för socionomutbildningen betydelsefulla områden. Av praktiskarbetet bör fem månader ha fullgjorts, innan de teoretiska studierna påbörjas, medan två månader bör fullgöras efter studiepraktiken.

Praktikfrågan föranledde vid riksdagsbehandlingen ett flertal motioner. Utbildningsutskottet anförde i anslutning härtill bl. a. följande.

Riksdagen uttalade i föl att en självklar utgångspunkt bör vara att man bör undvika varje åtgärd som innebär eller kan innebära en försämring av socionomutbildningen. Någon mot detta uttalande stridande uppfattning har inte redovisats eller eljest kommit fram utan tvärtom har detta uttalande i olika sammanhang strukits under. Vad motionärerna hävdar är att i propositionen angiven begränsning av den handledda praktiktiden innebär en försvagning av utbildningen som enligt deras mening bör och kan undvikas och som inte är en nödvändig förutsättning för eller



ofrånkomlig följd av en ökad intagningskapacitet.

Enligt statsverkspropositionen kan U 68 väntas lägga fram sitt huvudbetänkande under år 1972. Riksdagen har i olika sammanhang hävdatt att man bör söka undvika att föregripa resultatet av U 68:s arbete. Vidare framgår av den nu ifrågavarande propositionen att U 68 inlett en översyn av den teoretiska utbildningens uppläggning och innehåll vid socialhögskolorna. Enligt utskottets mening bör en andra utgångspunkt för det nu aktuella ställningstagandet vara att studieordningen vid socialhögskolorna i avvaktan på U 68:s förslag i möjligaste mån bibehålls oförändrad.

Med hänsyn till svårigheterna att nu tillförlitligt beräkna resultatet av en effektiv ackvisition av nya platser för handledd praktik har utskottet funnit sig böra förorda att man väsentligt ökar andelen intagna med praktisk yrkeserfarenhet som får tillgodoräknas som handledd praktik. Ökningen måste bli beroende av resultatet av arbetet med att få fram nya praktikplatser. Strävan bör vara att antalet studerande med yrkeserfarenhet blir så stort att den ökning av antalet intagningsplatser som utskottet tidigare uttalat sig för kan genomföras. De som inte har yrkeserfarenhet bör liksom hittills få handledd praktik under två terminer i avvaktan på ställningstagandena till U 68:s kommande förslag.

Under återopande av det anförda hemställde utskottet, att riksdagen i fråga om studiepraktik som sin mening skulle ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anförte.

Riksdagen (rskr 1971:136) biföll utskottets hemställan.

Vid riksdagsdebatten den 9 mars 1972 (nr 38) hävdade statsrådet Moberg i anledning av en interpellation från herr Wikström (fp), att den utformning 31 § stadgan för socialhögskolan erhållit stod i god överensstämmelse med riksdagens beslut. Statsrådet Moberg pekade därvid särskilt på att utskottet ansett det utomordentligt väsentligt att personer med relativt omfattande yrkeserfarenhet från skilda samhällssektioner skulle få tillgodoräkna sig denna erfarenhet som en del av den praktiska erfarenhet som erfordras för socionomexamen, att utskottet förordat en väsentlig ökning av andelen intagna med praktisk yrkeserfarenhet *samt* att utskottet framhållit, att de som inte har yrkeserfarenhet liksom tidigare borde få handledd praktik under två terminer.

Mot detta gjorde interpellanten gällande att den kompromiss som utbildningsutskottets återopade utlåtande utgjorde byggde på tre utgångspunkter, nämligen:

- 1) socionomutbildningen borde byggas ut i den takt som föreslagits,
- 2) man borde undvika varje åtgärd som innebar en försämring av socionomutbildningen,
- 3) studieordningen vid socialhögskolorna borde i avvaktan på U 68:s förslag i möjligaste mån bibehållas oförändrad.

Utformningen av 31 § innebar enligt interpellanten att de ansvariga inom utbildningsdepartementet vänt upp och ned på riksdagsbeslutet och gjort det som enligt utbildningsutskottet skulle vara huvudregel till undantag och vice versa.

Konsekvensen av denna tolkning av riksdagsbeslutet var enligt interpellanten, att nästa varje form av tidigare yrkesverksamhet av minst 10 månaders längd gjorde det omöjligt för den studerande att bli delaktig av

en andra praktikperiod, även om han så skulle önska.

Statsrådet Moberg förklarade sig mot vad interpellanten anført anse riksdagens beslut vara en kompromiss i verklig mening, och utvecklade sin ståndpunkt sålunda:

Regeringsförslaget innebar att alla studerande vid socialhögskolorna skulle ha dels praktik, dels en handledd praktik om fem månader. Mot detta stod i motioner framfört förslag med yrkande om oförändrade fordringar, dvs. att alla elever, oavsett vad de hade gjort innan de började sin socionomutbildning, skulle ha genomgått två handledarpraktikterminer.

Kompromissen i utskottet och riksdagens beslut innebär, med den tolkning som regeringen ger den att man i stället för två alternativ – regeringens och motionärernas – väljer en mellanlinje. Man vill möjliggöra dels en studiegång med två handledda praktikterminer – där gör alltså kompromissen oppositionsförslaget till sitt – dels en studiegång vid vilken minst tio månaders vitsordad praktik skall ersätta den ena handledda praktikterminen; det är liktydigt med regeringens förslag.

Avslutningsvis förklarade sig statsrådet Moberg villig att i lämplig form taga upp en diskussion om utformningen av ifrågavarande bestämmelse.

*Bilaga 14***PM med vissa uppgifter angående vuxenutbildningen**

Ovannämnda kungörelse, (1971:424) om kommunal och statlig vuxenutbildning som utfärdats med stöd av riksdagens beslut (prop. 1971:37, UvU 1971:13, rskr 1971:170), stadgar i 83 § följande:

Till kostnader för intagning av elever till kommunal vuxenutbildning och därmed sammanhängande åtgärder utgår statsbidrag med belopp som för hela landet motsvarar två procent av statsbidraget till lönekostnad enligt 81 §. Vid bestämmande av statsbidraget skall ej beaktas kostnad för avgift enligt förordningen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift.

Av statsbidraget utbetalar länsstyrelsen utan rekvisition ett belopp som motsvarar 1,8 procent av kommuns lönekostnad vid slutet av varje kalenderhalvår.

Om återstoden av statsbidraget meddelar Kungl. Maj:t särskilda bestämmelser.

Hänvisningen till 81 § innebär att bidraget skall motsvara 2 procent av det statsbidrag som för hela landet utgår för lönekostnader till grundskolekurser och gymnasieskolekurser.

I propositionen framhöll föredraganden, statsrådet Moberg, bl. a. att till insatser med syfte att åstadkomma ändamålsenligare utnyttjande av vuxenutbildningsresurserna hörde bl. a. uppsökande verksamhet för att nå ut till nya grupper av vuxenstuderande. Vid behandlingen av de ekonomiska villkoren för den kommunala vuxenutbildningen berörde föredraganden inte särskilt finansieringen av den uppsökande verksamheten, utan konstaterade endast att de statliga insatserna till följd av 1967 års beslut om en fullständig täckning av kostnaderna för skolledare och lärare stigit starkt, samt förordade att kommunerna därutöver tillerkändes ett bidrag med 2 procent av nämnda statsbidrag för att möta de utgifter som de nya intagningsnämndernas verksamhet m. m. skulle föra med sig för kommunerna.

Vid riksdagsbehandlingen uttalade *utbildningsutskottet* enhälligt (UvU 1971:13) bl. a. följande:

Utskottet vill understryka vad i motionerna 1971:199 och 1971:1309 uttalats om betydelsen av god information och studierådgivning. Såväl information och studierådgivning liksom också den uppsökande verksamheten är väsentliga led i den aktiva intagningsverksamhet som äsyftas med det i propositionen föreslagna statsbidraget. Beträffande yrkandet om utvidgad användning av det 2-procentiga schablonbidraget vill utskottet understryka betydelsen av en ökad studieaktivitet bland kortutbildade. Samma tankegångar återfinns i LOVUX-rapporterna. Utskottet får med hänvisning till det ovan anförda och med instämmande i motionerna som sin mening betona vikten av att schablonbidraget får användas för uppsökande verksamhet inklusive studierådgivning inom dessa grupper.

Riksdagen följde utskottet i denna del (rskr 1971:170).

I ett interpellationssvar den 9 mars 1972 anförde *statsrådet Moberg* på fråga av herr Wiklund (s) rörande innebörden av bestämmelserna om statsbidrag för vuxenutbildningen följande:

I kungörelsen om kommunal och statlig vuxenutbildning regleras statens kostnadsåtagande i samband med de utökade uppgifter som

älades kommunerna genom de nya intagningsbestämmelserna för den kommunala vuxenutbildningen. Det ankommer sedan på de kommunala myndigheterna att fatta beslut om hur de tillgängliga medlen skall fördelas på olika ändamål.

För egen del vill jag i detta sammanhang gärna stryka under den betydelse en uppsökande verksamhet har liksom studieförbundens insatser på området. I den proposition om vuxenutbildning som inom kort kommer att presenteras för riksdagen kommer förslag att läggas fram om särskilda medel till studieförbunden för deras kostnader för bl. a. uppsökande verksamhet m. m. inom det prioriterade studiecirkeleområdet.

*Interpellanten* efterlyste var i författningstexten riksdagens klara uttalande om att schablonbidraget fick användas för uppsökande verksamhet bland lågutbildade grupper återfanns och hävdade att dessa grupper huvudsakligen tillhörde studiecirkelverksamheten och inte den kommunala vuxenutbildningen. Oklarheten i fråga hade enligt interpellanten lett till att Svenska kommunförbundet uttalat, att schablonbidraget inte fick användas för den uppsökande verksamheten på sätt som angetts både i det enhälliga utskottets förslag och i riksdagsbeslutet.

*Statsrådet Moberg* förklarade att utskottets uttalande innebar att schablonbidraget skulle få användas för uppsökande verksamhet inom vissa grupper, och att detta måste innebära, att en möjlighet öppnades utöver den som var angiven i propositionen, men att någon skyldighet därmed inte kunde åläggas kommunen att ur schablonbidraget utbetala bidrag till andra än dem som avsågs med propositionen. Statsrådet Moberg förklarade sig villig att medverka till att i lämplig form klargöra innebörden av författningen i detta avseende och att låta undersöka möjligheterna att till höstens petitaarbete få in redovisningar från kommunerna om hur bidraget använts.

I sammanhanget bör nämnas att det av interpellanten omnämnda uttalandet från *Kommunförbundet* torde gälla förbundets *cirkulär* 47/1971, utfärdat den 18 maj 1971, vari anfördes bl. a. följande:

Inrättandet av särskild intagningsnämnd för vuxenutbildningen kommer att medföra vissa kostnader. Till en aktiv intagningsverksamhet räknar departementschefen och utbildningsutskottet även viss uppsökande verksamhet och studierådgivning bland de lågutbildade. Ett statsbidrag omfattande landet som helhet 2 % av det sammanlagda statsbidraget till lönekostnader för skolledare, biträdande skolledare och lärare inom den kommunala vuxenutbildningen kommer att utgå. Närmare detaljer om hur detta schablonbidrag skall fördelas mellan kommunerna är ännu inte klara. Det är därför i nuvarande läge vanskligt att bedöma om statsbidraget kommer att täcka varje kommuns kostnader fullt ut. De kommunala kostnaderna för intagningsnämndens arbete kan dock förutses bli ringa.

Det kan vidare tilläggas, att i den proposition (1972:26) angående vuxenutbildningen som nyligen avlämnats till riksdagen föreslås ett särskilt bidrag på fem kronor per studietimme till de prioriterade studiecirklarna för administration och uppsökande verksamhet. I samband härmed uttalas i propositionen (s. 74) att detta bidrag bör ses som en motsvarighet till det särskilda statsbidrag som skall användas till kostnader för intagning av elever till kommunal vuxenutbildning och därmed sammanhängande verksamhet och som utgår med två procent av statsbidraget till lönekostnader.

*Bilaga 15***PM angående Kungl. Maj:ts proposition (1971:52) angående utbildning av bibliotekspersonal m. m. vad gäller intagningsbestämmelsernas innebörd**

Utredningen rörande utbildning av bibliotekspersonal m. m. behandlar i sitt betänkande Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik (SOU 1969:37) den här aktuella frågan. De sakkunniga delar upp utbildningen på två stadier. Det första stadiet består av teoretisk utbildning. Denna kan enligt utredningen utgöras av antingen universitetsstudier, motsvarande 80 poäng vid filosofisk fakultet, fullständig grundexamen med minst två års normalstudietid vid annan fakultet, eller annan i fråga om innehåll och omfattning motsvarande utbildning. Det andra stadiet av utbildningen föreslås utgöras av den egentliga yrkesinriktade bibliotekarieutbildningen.

Remissinstanserna har beträffande den allmänna uppläggningsen av studierna framfört olika uppfattningar. En grupp remissinstanser har i huvudsak godtagit, att det i bibliotekarieutbildningen skall ingå en tvåårig eftergymnasial utbildning, som föregår den egentliga yrkesutbildningen. De övriga remissinstanserna företräder i stort sett två åsiktsgrupper. Den ena, som består av remissinstanser med anknytning till forskningsbiblioteken, anser, att en teoretisk utbildning om 80 poäng är otillräcklig som förberedelser för verksamhet vid forskningsbibliotek. Förslag framförs, att det första stadiet skall omfatta utbildning motsvarande fullständig grundexamen eller att den egentliga bibliotekarieutbildningen förkortas, så att personer med forskningserfarenhet får möjlighet att gå igenom utbildningen inom en rimlig tidsram. Den andra åsiktsgruppen avvisar utredningens förslag, att en teoretisk utbildning av viss omfattning obligatoriskt skall ingå i bibliotekarieutbildningen. Man anser, att kraven på specialkunskaper varierar både i omfattning och inriktning, beroende på arbetsuppgifternas karaktär, varför kunskapskrav av det slag utredningen förordar inte bör ställas. Någon remissinstans framhåller, att utbildningen bör bygga direkt på gymnasieskolan. I en del remissyttranden hävdas, att bättre möjligheter bör skapas för sökande med yrkeserfarenhet, men med begränsad utbildning, att antas till bibliotekarieutbildningen.

I Kungl. Maj:ts proposition (1971:52) angående utbildning av bibliotekspersonal m. m. anför departementschefen beträffande antagningsgrunderna bl. a. följande (s. 38):

Enligt min mening bör t. v. de formella behörighetskraven för tillträde till den egentliga bibliotekarieutbildningen motsvara vad som nu gäller för allmän behörighet för tillträde till universiteten. Med hänsyn till vad jag anført om behovet av bibliotekarier med varierande studie- och erfarenhetsbakgrund finner jag de befogat att man vid antagningen låter studerande, som utöver den behörighetsgivande utbildningen har ytterligare meritering i form av yrkesverksamhet eller teoretiska studier eller bådaddera, tillgodoräkna sig denna meritering i viss utsträckning. Antagningssystemet måste mot denna bakgrund sannolikt innefatta någon form av kvotering. Det är angeläget att den uppläggning jag skisserat inte leder till en teoretisk övermeritering och därav följande långa studietider före den egentliga bibliotekarieutbildningen. Normalt bör därför teoretiska

studier utöver 80 poäng inte tillmätas meritvärde.

Genom att utbildningen utformas enligt de principer jag här har angett ökar möjligheterna för bibliotekspersonal med mindre omfattande teoretisk förutbildning att vinna inträde till denna egentliga bibliotekarieutbildningen. I det fortsatta planeringsarbetet bör man överväga vilka ytterligare åtgärder som måste vidtas för att behovet av vidareutbildning för denna grupp skall tillgodoses.

I sitt utlåtande (UbU 1971:19) i anledning av ovannämnda proposition och väckta motioner anförde utbildningsutskottet, som inhämtat förtydligande upplysningar beträffande de i propositionen skisserade reglerna för tillträde till den föreslagna biblioteksutbildningens yrkesinriktade stadium, bl. a. följande:

Med hänsyn till de krav på arbetsinsatser som ställs på befattningshavare inom biblioteksområdet finner utskottet det ofrånkomligt att särskilda behörighetsvillkor måste uppställas för tillträde till den egentliga bibliotekarieutbildningen. Uttalandet i propositionen att det första stadiet av utbildningen inte för alla studerande skall utgöras av en teoretisk utbildning, skall enligt vad utskottet fått bekräftat så tolkas att som särskilt behörighetsvillkor kommer att ställas upp krav på utbildning, yrkesverksamhet eller en kombination av båda delarna av viss minsta omfattning som sammanlagt uppgår till eller är likvärdig med 80 poäng i filosofie kandidatexamen. Yrkesverksamheten skall ha fullgjorts inom område som är väsentligt för den yrkesutövning för vilken bibliotekarieutbildningen är avsedd, exempelvis inom bibliotek eller folkbildningsarbete. Det finns såsom departementschefen i annat sammanhang uttalat anledning att räkna med att antalet sökande med universitets/högskoleutbildning blir stort och att studerande med denna bakgrund kommer att utgöra huvuddelen i bibliotekarieutbildningen.

Med det förtydligande i fråga om de särskilda behörighetskraven som utskottet funnit erforderligt med anledning av motionerna kan utskottet ansluta sig till propositionens förslag i vad avser grunderna för antagningen till bibliotekarieutbildningen och samtidigt konstatera att ifrågasatt yrkanden i motionerna 1971:1400, 1971:1416, 1971:1417, 1971:1418 och 1971:1419 i huvudsak blivit tillgodosedda.

Efter en omfattande debatt beslöt riksdagen den 28 maj 1971 bifalla utbildningsutskottets hemställan (rskr 1971:189) i samtliga punkter.

*Bilaga 16***PM angående regeringens bedömning vid utnämning till vissa kyrkliga tjänster.**

I en den 16 februari 1972 dagtecknad PM har statsrådet Alva Myrdal anfört:

I anledning av flera förfrågningar om den betydelse regeringen tillmäter kvinnoprästfrågan i olika sammanhang, framför allt vid biskopsutnämning, har jag med bistånd av statsrådet S.-E. Nilsson formulerat följande, som kan användas som ett slags standardsvar.

"Det går en principiell, rentav kategorisk skiljelinje mellan den *åsiktsfrihet* som präster bör ha – liksom andra människor – när det gäller kvinnliga präster och det *ämbetsansvar* som vilar på innehavaren av en prästerlig tjänst. Den som åtar sig en sådan tjänst, det må vara som biskop eller annan präst, måste naturligtvis, liksom alla övriga innehavare av tjänst, vara beredd att fullgöra de uppgifter som följer med tjänsten. Det hör till en *biskops* ämbetsplikter – men också endast till hans. ej andras – att viga till präst, och detta, efter 1958 års lags tillkomst, utan könsdiskriminering. Det säger sig självt att ingen enskild, vare sig statsråd eller biskop, kan upphäva en lag, antagen av riksdag och kyrkomöte."

*Något om bakgrunden*

Sedan den 1 januari 1959 äger kvinna lika behörighet som man att efter förtjänst och skicklighet befordras till prästerlig tjänst. Den då ikraftträdde lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst tillkom i den ordning 87 § 2 mom. regeringsformen föreskriver för antagande av kyrkolag, dvs. med riksdagen (prop. 1958:B 19, 1LU B 5, rskr B 9) och jämväl med allmänt kyrkomötes samtycke (Skr. 1958:1, SäU 2, Kskr 18). Av särskilt intresse i förevarande sammanhang torde vara vad kyrkomötets särskilda utskott anförde i motiveringen för bifall till lagförslaget. Utskottet framhöll bl. a. följande:

Inom utskottet råder full enighet i följande tre huvudpunkter.

1. Önskemålet om kvinnas behörighet har hos många, såväl präster som lekmän, framsprungit ur en ärlig omsorg om kyrkan i syfte att öka hennes möjligheter att tjäna evangeliet.

---

2. Utskottet är enigt i den uppfattningen, att frågan om kvinnas behörighet måste prövas inför Den Heliga Skrift, tolkad med hjälp av vår kyrkas bekännelseskrifter.

---

3. Utskottet är enigt i den övertygelsen, att med Jesus och Nya Testamentet har kommit en helt ny syn på kvinnan, och att all hänsyn måste tagas till denna nya syn vid bedömandet av frågan om kvinnans tillträde till prästämbetet.

---

Såsom redan antytts har trots den nu redovisade samstämmigheten dock skiljaktiga meningar i föreliggande fråga gjort sig gällande inom utskottet, beroende på olikheter i bibelsyn och tolkning av våra reformatoriska bekännelseskrifter.

Inom utskottet har emellertid rätt en önskan att ge uttryck åt en samfällid mening beträffande vissa med lagförslagets genomförande sammanhängande frågor. Vare sig nu lagförslaget bifalles eller avslås, kommer nämligen den kyrkliga gemenskapen att utsättas för påfrestningar. Men då det för kyrkans gärning i vårt folk är av vital betydelse att undvika en kyrkosplittrande söndring finner utskottet det nödvändigt att dessa skiljaktigheter icke får överdrivna eller tillspetsade uttrycksformer och att ingendera meningsriktningen utsättes för sådan påverkan, som kan uppfattas såsom åsiktsförföljelse eller intrång på samvetets frihet.

Skulle nu lagförslaget bifallas, finner utskottet det därför angeläget att hävda, att detta icke får medföra skyldighet för biskop att mot sin religiöst grundade övertygelse viga kvinna till präst. Likaså vill utskottet som sin samfällida mening framhålla, att präst icke bör åläggas att i tjänsten utföra sådant, som uppenbarligen skulle kränka hans samvete på grund av den övertygelse, han hyser i denna fråga. Inte heller får prästlöftena tolkas så, att den, som ställer sig avvisande till kvinnliga präster, icke skulle kunna avlägga dem.

Vidare torde, där prästerlig tjänst skall utan föregående val tillsättas av Kungl. Maj:t eller domkapitel, kyrkorådet i sitt yttrande kunna ge till känna, huruvida det önskar, att kvinna därvid ej må komma i fråga.

Även om dessa grundsatser tillämpas, lär det icke kunna helt undvikas, att det nya läget stundom kan vålla samvetsbetänkligheter, slitningar eller missnöje. Utskottet förutsätter emellertid, att biskopsmötet ägnar dessa frågor tillbörlig uppmärksamhet.

Från debatten i kyrkomötet den 26 september 1958 förtjänar här framhållas ett inlägg av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, som bl. a. anförde följande:

Särskilda utskottet har också ansett det nödvändigt att skiljaktigheterna inte får överdrivna eller tillspetsade uttrycksformer och att ingendera meningsriktningen utsättes för sådan påverkan som kan uppfattas såsom åsiktsförföljelse eller intrång i samvetets frihet. Jag kan här helt ansluta mig till utskottet, och jag talar i det fallet på en fullständigt enig regerings vägnar. I min egenskap av ecklesiastikminister vill jag hävda den meningen, att lagstiftningen och statsorganen så litet som möjligt bör ingripa i personliga religiösa förhållanden. Någon åsiktsförföljelse från statens sida kan inte gärna vara att befara, så länge vi har vårt nuvarande demokratiska samhällsskick. Direkta åsiktsförföljelser mellan olika grupper, som är aktivt verksamma inom kyrkan, *borde* i varje fall kunna undvikas med inomkyrkliga medel. Jag är särskilt angelägen framhålla att det finns all anledning antaga att de kvinnor som önskar bli präster kommer att undvika allt som kan leda till strid, detta just av omtanke om kyrkans bästa, och att de självmant kommer att söka sig till de områden av kyrkans verksamhet där de bäst behövs. En biskop, som har givit till känna att han av trosskäl anser sig förhindrad att prästviga kvinnor, torde inte löpa den minsta risk att över huvud taget bli ställd i den situationen att en kvinna begär att bli prästvigd av just honom. Det är orimligt att tänka sig att denna möjlighet skulle från något håll komma att utnyttjas på det sättet. Det lär ju komma att finnas biskopar som är villiga att viga.

Den 27 september 1958 beslöt kyrkomötet efter omröstning med 69 röster mot 29 och 2 nedlagda att bifalla utskottets hemställan, dvs. godkänna det av riksdagen antagna förslaget till lag om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst.

I detta sammanhang kan även framhållas att JO (Lundvik) i 1972 års ämbetsberättelse (s. 448-451) behandlat frågan om biskops skyldighet



att prästviga kvinna. Efter att ha framhållit att prästvigningen, som förlämnar den vigde prästämbetet och är en förutsättning för innehav av prästerlig tjänst, av ålder ansetts vara en kyrkans interna angelägenhet, att det är biskopen som förrättar prästvigningen och han ensam som beslutar vem han vill viga samt att någon möjlighet att anföra besvär över biskops beslut att vägra viss person prästvigning inte torde finnas anför JO följande:

Med det anförda kan frågan om biskops rätt att vägra kvinna prästvigning synas vara besvarad. För egen del finner jag dock frågan mer komplicerad än så. En allmän förvaltningsrättslig grundsats i vårt land, som rimligen borde vara tillämplig också vid biskops utnyttjande av här aktuella befogenhet, är att all ämbetsutövning skall grundas på objektivt godtagbara skäl. Ovidkommande hänsyn bör självfallet inte få spela in vid avgörandet av om viss person skall få bli vigd till präst.

Beträffande ovan redovisade uttalanden från 1958 års kyrkomöte anför JO avslutningsvis följande:

Vilken räckvidd som kan tillmätas dessa uttalanden synes mig icke helt klart. Det har i den allmänna debatten hävdats, att av uttalandena skulle följa att biskop har full frihet att välja om han vill prästviga kvinna eller icke. Att kyrkomötet och troligen också regeringen ansåg att de dåvarande biskoparna skulle äga sådan frihet synes mig tämligen tydligt. Men när man drar den slutsatsen att också kommande biskopar för all framtid skall äga samma frihet, befinner man sig enligt min mening på vanskelig mark. Jag kan inte frigöra mig från det intrycket, att man här gör ett avsteg från vad som eljest är brukligt i vårt land. Man strävar ju efter att tillämpning av lagar och författningar skall bli så enhetlig som möjligt i olika delar av landet. Än så länge kan man måhända hävda, att opinionen inom något stift avgjort är emot kvinnliga präster, och det framstår då icke så stötande om biskopen vägrar att viga sådana. Men vad händer, när opinionen svänger så att man även inom det stiftet accepterar tanken på kvinnliga präster? Kan det vara rimligt, att någon då tillträder biskopsämbetet med föresats att aldrig viga någon kvinna till präst?

#### *Grundlagens regler för utnämning till prästerlig tjänst m. m.*

Det grundläggande stadgandet finns i regeringsformen § 28 som har följande lydelse:

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra svenske medborgare till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärda, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom eljest till befattningar, av vilkas innehavare kräves naturvetenskaplig, medicinsk eller teknisk utbildning, må dock utnämnas även utländske män och kvinnor. Till konsul må ock utlänning nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till prästerlig befattning inom svenska kyrkan må ej annan utnämnas än den som bekänner kyrkans lära. Medför annan befattning skyldighet att undervisa i kristen-

dom eller teologisk vetenskap, skall Konungen taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som därav må påkallas. Befattningshavare, som ej tillhör svenska kyrkan, må icke deltaga i avgörande av mål eller ärende, som angår kyrkans religionsvård eller religionsundervisning, utövning av prästämbetet, befordring eller ämbetsansvar inom kyrkan. I fråga om statsrådets ledamöter skall dock sådant hinder icke gälla för annan än föredraganden.

Kvinnan må ej utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

Konungen har sålunda att vid alla befordringar fästa avseende endast på de sökandes förtjänst (förvärvad rutin bedömd med ledning av ancienniteten) och skicklighet (kompetens och lämplighet för den ifrågasvarande befattningen). För utnämning till prästerlig befattning inom svenska kyrkan krävs att vederbörande bekänner kyrkans lära, vilket enligt Kungl. Maj:ts stadga (1958:261) om prästval kan intygas av vederbörande domkapitel.

Beträffande utnämning till ärkebiskop och biskopar gäller enligt regeringsformen § 29 att Konungen skall utnämna en av de tre som blivit föreslagna i den ordning kyrkolagen stadgar. Bestämmelserna härom finns i lagen (1963:633) om biskopsval. Om tillsättning av prästerliga tjänster i församlingarna och den rätt som därvid tillkommer Konungen och församlingarna stadgas enligt regeringsformen § 30 i särskild lag, stiftad i den ordning regeringsformen 87 § 2 mom. föreskriver, dvs. med riksdagen och jämväl med allmänt kyrkomötes samtycke. Huvudförfattningen om tillsättning av prästerliga tjänster är lagen (1957:577) om prästval, med stöd av vilken Kungl. Maj:t utfärdat stadga (1958:261) om prästval. Vidare kan nämnas lagen (1958:516) med särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster vid nyindelning av riket i pastorat.

**PM rörande möjligheterna för elev i svensk skola att erhålla befrielse från undervisning i religionskunskap, innefattande en jämförelse mellan skolagens bestämmelser och innehållet i av Sverige på ifrågavarande område ratificerade konventioner**

I 27 § skollagen (1962:319) stadgas bl. a., att elev på föräldrarnas begäran skall befrias från deltagande i undervisning i religionskunskap, om eleven tillhör trossamfund som fått Konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning.

Bortsett från att år 1968 ordet "Kristendomskunskap" ersatts av "religionskunskap" (1968:740) har stadgandet samma lydelse som vid tillkomsten av skollagen.

Kungl. Maj:t har den 17 april 1953 medgett katolska kyrkan i Sverige och mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö att i skolornas ställe ombesörja religionsundervisning för lärjungar tillhörande respektive trossamfund. Enligt uppgifter från utbildningsdepartementet har annat trossamfund inte erhållit sådant tillstånd.

Tilläggsprotokollet den 20 mars 1952 till konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, ratificerad av Sverige den 17 april 1953, art. 2, har följande lydelse:

Ingen må förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet som staten kan påtaga sig i fråga om uppfostran och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

I en reservation till denna artikel har Sverige såvitt avser kristendomsundervisningen förklarat att befrielse från skyldigheten att delta i de allmänna skolornas kristendomsundervisning endast kan medgivas för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad.

Såsom framgår av de återgivna texterna finns det en skillnad i uttryckssättet mellan skollagen och reservationen beträffande kraven för att erhålla befrielse från ifrågavarande undervisning. Uttalanden i samband med ratificeringen av tilläggsprotokollet (prop. 1953:32) tyder närmast på att man med reservationen avsett att markera samma inställning till frågan som uttryckts i propositionen (1950:70) angående riktlinjerna för det svenska skolväsendets utveckling. Således anförde departementschefen 1950 bl. a. följande:

I överensstämmelse med de erkända grunderna för religionsfriheten bör vissa trossamfunds medlemmar tillerkännas rätt till frikallelse för sina barn från de allmänna skolornas kristendomsundervisning och morgonandakter. Det bör därvid ankomma på Kungl. Maj:t att på given anledning pröva, huruvida trossamfund i sin trosåskådning avviker så mycket från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna, att dylik befrielse skäligen bör beviljas och samfundet erhålla rätt att sörja för religionsundervisning åt samfundet tillhörande barn. I samband därmed bör Kungl. Maj:t lämna erforderliga föreskrifter rörande religionsundervisningens innehåll och kontrollen av densamma genom allmänna organ.

Vid riksdagsbehandlingen hemställdes i en motion (1950 II:467) bl. a. att riksdagen måtte uttala sig för en rätt till frikallelse från kristendomsundervisning och morgonandakt även för barn till föräldrar utan konfession.

Riksdagen biföll (rskr 1950:341) särskilda utskottets (SäU 1950:1) hemställan att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Departementschefens uttalande 1953 (prop. 1953:70) hade såvitt nu är i fråga följande innehåll:

De svenska statsmakterna ha vid sitt ställningstagande till denna fråga i samband med den senaste skolreformen utgått ifrån att kristendomsundervisningen i våra allmänna skolor icke är avsedd att påtvinga eleverna en viss troslära utan att under objektiva former bibringa dem kunskap om de religiösa och etiska värderingar som varit bestämmande vid uppbyggandet av det svenska samhället liksom för den västerländska kulturutvecklingen över huvud taget. — — — Jag finner sålunda att Sveriges ratifikation av tilläggsprotokollet bör ske med förbehåll mot art. 2 i protokollet av innebörd — — — att befrielse från skyldigheten att delta i de allmänna skolornas kristendomsundervisning endast kan medgivas för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad.

Utrikesutskottet förklarade sig enhälligt inte ha någon erinran mot att tilläggsprotokollet godkändes med de förbehåll, som av departementschefen ansetts erforderliga samt att formuleringen av förbehållen fick ankomma på Kungl. Maj:t (Uu 1953:1).

Som ovan anförts utbyttes genom lagändring år 1968 ordet kristendomskunskap i 27 § skollagen mot ordet religionskunskap. Fråga uppkom därvid om denna ändring, som bl. a. markerade ämnets samband med andra orienteringsämnen i enlighet med den s. k. arbetsområdesprincipen, också borde inverka på möjligheten att erhålla befrielse från ämnet. Departementschefen anförde i anslutning härtill (prop. 1968:129):

Undervisningen i religionskunskap skall utformas objektivt och allsidigt samt innefatta också undervisning om andra religioner än den kristna. Jag räknar likväl med att för vissa grupper av elever liksom i dag kommer att resas krav på befrielse från denna undervisning. Det bör vara möjligt att finna praktiska lösningar som tillgodoser dessa krav. Nuvarande bestämmelser bör alltså finnas kvar och jag är därför inte beredd att på denna punkt förorda någon ändring i skollagen.

Vid utskottsbehandlingen av propositionen gjordes i ett par motioner gällande, att det saknades anledning att av konfessionella skäl befria vissa elever från religionsundervisning, eftersom undervisningen skulle vara objektiv. Man pekade också på svårigheterna att ha kvar befrielsemöjligheten, då religionsundervisningen alltmer skulle integreras med andra ämnen på läroplanen.

Andra lagutskottet uttalade förståelse för den principiella syn på frågan om rätt till befrielse från religionsundervisning som låg bakom motionerna, men förklarade sig dela departementschefens mening att man av praktiska och psykologiska skäl inte nu avskaffade möjligheten till befrielse från deltagande i skolans religionsundervisning (2 LU 1968:71).

Samma mening uttryckte statsutskottet vid behandlingen av två dit hänvisade motioner som berörde frågan om befrielse från religionsundervisningen (SU 1968:179).

Kungl. Maj:t har i praxis medgett befrielse även för andra barn än sådana som tillhörde de mosaiska eller katolska församlingarna. I det betänkande som 1964 års utlands- och internatskoleutredning överlämnat rörande "skolgång borta och hemma" (SOU 1966:55) uppgavs (s. 272) att sådan befrielse medgetts i vissa fall. Utredningen fortsatte:

Detta har gällt barn till exempelvis muhämmedanska föräldrar. Under de senaste åren har däremot alla ansökningar om befrielse från kristendomsundervisningen eller delar därav som gjorts av föräldrar tillhörande frikyrkosamfund i Sverige inte föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Skolöverstyrelsen har i sina remissvar på senare år konsekvent hävdat att kristendomsundervisningen så som den numera är utformad i den obligatoriska skolan inte kan vara stötande för någons religiösa uppfattning. Med en sådan motivering avslogs år 1965 även en ansökan från sällskapet Vaktornet om tillstånd att i skolans ställe anordna religionsundervisning för barn till föräldrar tillhörande Jehovas vittnen.

Kungl. Maj:ts beslut i dessa frågor syns innebära att endast föräldrar med trosuppfattning som väsentligen bygger på en annan grund än den evangeliska kristendomen kan erhålla befrielse från kristendomsundervisningen för sina barn. Vid skolöverstyrelsens bedömning av hithörande ärenden syns även föräldrarnas egenskap av utlandsfödda eller infödda svenskar ha haft en viss betydelse i det att befrielse tillstyrkts i större omfattning åt inflyttade.

I betänkandet lämnades också en redovisning för elever som höstterminen 1964 varit befriade från kristendomsundervisning i skolan. Härav framgick, att totalt 1 592 barn åtnjutit sådan befrielse. Av dessa tillhörde 29 barn andra trossamfund än den mosaiska eller romersk-katolska (av dessa 5 muhammedaner, 2 grekiska katoliker, 1 hindu, 10 sjundedags-adventister, 7 Jehovas vittnen och 2 "enligt uppgift svedenborgare").

Den befrielse från skolans religionsundervisning som meddelats barn från andra trossamfund än de mosaiska och romersk-katolska har — såsom framgår av ovan lämnade redogörelse för gällande bestämmelser — inte lämnats med stöd av 27 § skollagen. Något motivuttalande rörande denna form av befrielse har inte återfunnits.

I ett aktuellt ärende har evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige genom sin kyrkostyrelse begärt tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisningen. I beslut den 24 juli 1970 lämnade Kungl. Maj:t ansökan utan bifall. I ärendet hade Kungl. Maj:t hört skolöverstyrelsen, som avstyrkt framställningen i ett den 16 december 1969 dagtecknat yttrande. Skolöverstyrelsen pekade häri på den målsättning som ämnet religionskunskap erhållit i den reviderade läroplanen för grundskolan, innefattande en allsidig orientering om olika tros- och livsåskådningar, i första hand om kristendomen men även om övriga religioner och icke-religiösa livsuppfattningar utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning.

Avslutningsvis anförde skolöverstyrelsen bl. a.:

Målsättningen för ämnet religionskunskap i skolan är således sådan att befrielse från undervisningen i ämnet inte är motiverad. — — — Om sådan befrielse från skolans undervisning i religionskunskap över huvud taget

skall ges bör den avse elever, vars föräldrar bekänner sig till en religion och livsuppfattning som primärt hör till en annan kulturkrets än vår. För dessa föräldrar som så gott som undantagslöst är invandrare framstår den svenska skolans uppläggning av ämnet religionskunskap som främmande och svårförståelig.

Undertecknarna av evangelisk-lutherska kyrkans ovannämnda framställning har sedermera hänvänt sig till Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna, som enligt vad som framkommit upptagit ärendet till saklig prövning men ännu inte slutbehandlat detta.

I sammanhanget förtjänar vidare nämnas, att Sverige år 1967 ratificerat en av Unescos generalkonferens år 1960 antagen konvention mot diskriminering inom undervisningen. I art. 5 i konventionen framhålls bl. a. det väsentliga i att respektera föräldrars frihet att inom ramen för formerna för landets rättstillämpning tillförsäkra sina barn en religiös och moralisk uppfostran i överensstämmelse med föräldrarnas egen övertygelse. Departementschefen (prop. 1967:36) erinrade i detta sammanhang om att statsmakterna vid skilda tillfällen beslutat om att religionsundervisningen inom det allmänna skolväsendet skall vara objektiv och att det enligt skollagen fanns möjlighet till befrielse från undervisning i kristendom respektive religionskunskap för elev, tillhörig annat trossamfund än svenska kyrkan.

**Innehållsförteckning**

|                                                                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Granskningsarbetets uppläggning . . . . .                                                                                                     | 1   |
| Översiktlig redovisning av statsrådsprotokollens innehåll m. m. . . .                                                                         | 2   |
| Utskottets granskning . . . . .                                                                                                               | 2   |
| 1. Offentlighet och information beträffande konseljärenden . . . .                                                                            | 2   |
| 2. Utgivningen av Svensk författningssamling . . . . .                                                                                        | 4   |
| 3. Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t . . . . .                                                                                          | 5   |
| 4. Decentralisering av beslutanderätt . . . . .                                                                                               | 6   |
| 5. Remisser till lagrådet . . . . .                                                                                                           | 6   |
| 6. Nåd i brottmål . . . . .                                                                                                                   | 7   |
| 7. Besvärsmått för organisationer . . . . .                                                                                                   | 9   |
| 8. Motivering av konseljbeslut . . . . .                                                                                                      | 10  |
| 9. Offentliga utredningar . . . . .                                                                                                           | 11  |
| 10. Redovisning av remissyttranden i propositioner . . . . .                                                                                  | 12  |
| 11. Statstjänstemän i styrelser för statliga verk och företag . . . . .                                                                       | 13  |
| 12. Övriga frågor . . . . .                                                                                                                   | 14  |
| Närvarande . . . . .                                                                                                                          | 16  |
| Reservationer och särskilda yttranden . . . . .                                                                                               | 17  |
| <i>Bilaga 1.</i> Konseljärenden åren 1970 och 1971. Tabellarisk översikt . . . . .                                                            | 24  |
| <i>Bilaga 2.</i> Förordnanden enligt § 5 regeringsformen samt omfördelning m. m. av ärenden mellan statsdepartementen under år 1971 . . . . . | 26  |
| <i>Bilaga 3.</i> Förteckning över rättelseblad för SFS 1971 . . . . .                                                                         | 27  |
| <i>Bilaga 4.</i> PM ang. omfattningen och inriktningen av Kungl. Maj:ts remisser till lagrådet under år 1971 . . . . .                        | 29  |
| <i>Bilaga 5.</i> PM ang. nåd i brottmål . . . . .                                                                                             | 32  |
| <i>Bilaga 6.</i> PM ang. besvärsmått för organisationer i miljöskyddsärenden m. m. . . . .                                                    | 72  |
| <i>Bilaga 7.</i> PM med vissa uppgifter om det statliga utredningsväsendet . . . . .                                                          | 80  |
| <i>Bilaga 8.</i> PM ang. redovisning av remissyttranden i propositioner m. m. . . . .                                                         | 85  |
| <i>Bilaga 9.</i> Statstjänstemän som ledamöter i styrelser för statliga verk och företag. Tabellarisk översikt . . . . .                      | 90  |
| <i>Bilaga 10.</i> PM med vissa uppgifter rörande förenade fabriksverken . . . . .                                                             | 91  |
| <i>Bilaga 11.</i> PM med vissa uppgifter om industriverksamheten vid Hyltebruk m. m. . . . .                                                  | 127 |
| <i>Bilaga 12.</i> PM med vissa uppgifter om ändring av betygsättningen i grunskola och gymnasieskola . . . . .                                | 132 |
| <i>Bilaga 13.</i> PM med vissa uppgifter om socionomutbildningen . . . . .                                                                    | 136 |
| <i>Bilaga 14.</i> PM med vissa uppgifter angående vuxenutbildningen . . . . .                                                                 | 139 |
| <i>Bilaga 15.</i> PM ang. utbildning av bibliotekspersonal m. m. . . . .                                                                      | 141 |

|                   |                                                                                      |     |
|-------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Bilaga 16.</i> | PM ang. Kungl. Maj:ts bedömning vid utnämning till vissa kyrkliga tjänster . . . . . | 143 |
| <i>Bilaga 17.</i> | PM med vissa uppgifter om befrielse från religionsundervisning . . . . .             | 147 |